

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

САМАРҚАНД ИҚТИСОДИЁТ ВА СЕРВИС ИНСТИТУТИ

Искандаров Э.А., О.Ж.Суюнов

**ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА
УЛАРДАН ИЖТИМОИЙ -ИҚТИСОДИЙ
ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА
ФОЙДАЛАНИШ**

(ўқув-услубий қўлланма)

Самарқанд - 2012

Искандаров Э.А., Суюнов О. **Педагогик технологиялар ва улардан ижтимоий -иқтисодий фанларни ўқитишда фойдаланиш** (Ўқув-услубий қўлланма), Самарқанд: СамИСИ, 2012 йил, 156 бет.

Тақризчилар:

М.М. Махмудова-Педагогика фанлари
доктори, профессор (СамДЧТИ)
М.О. Ашуров- педагогика фанлари
номзоди, доцент (СамДУ)

Ушбу ўқув - услубий қўлланма талабалар, иқтисодчи педагоглар, ижтимоий фанлар ўқитувчиларига мўлжалланган. Унда янги педагогик технологиялар, таълимнинг интерфаол усуллари ҳақидаги зарурий маълумотлар ўрин олган. Ўқув-услубий қўлланмадан талабалар педагогика, психология ва иқтисодий фанларни ўқитиш услубияти фанларини пухта ўрганишда, ўқитувчилар, малака ошириш курслари тингловчилари машғулотларни замонавий илғор педагогик технологиялар ва интерфаол усуллар ёрдамида ташкил этишда фойдаланишлари мумкин.

© О.Ж. Суюнов Педагогик технологиялар ва улардан ижтимоий -иқтисодий фанларни ўқитишда фойдаланиш

КИРИШ

Мустақил Республикамиз келажаги, равнақи ёшларимизнинг юқори маънавиятли, ижодий фикрлаш қобилиятига ва мустақил ўрганиш кўникмаларига эга шахс сифатида шаклланиб боришига боғлиқ. Шу боис мамлакатимизнинг истиқлол йўлидаги биринчи қадамлариданоқ, давлатимиз халқимизнинг буюк маънавиятини тиклаш ва янада юксалтириш, миллий таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш, уни замон талаблари билан уйғунлаштириш асосида жаҳон андозалари даражасига чиқариш мақсадига жуда катта аҳамият бериб келмоқда.

Юртбошимиз И.Каримов таъкидлаганларидек: «Демократик жамиятда болалар, умуман, ҳар бир инсон эркин фикрлайдиган этиб тарбияланади. Агар болалар эркин фикрлашни ўрганмаса, берилган таълим самараси паст бўлиши муқаррар. Албатта, билим керак. Аммо билим ўз йўлига. Мустақил фикрлаш ҳам катта бойликдир»¹. Бугунги кунда ёшларимизда ижодий, эркин фикрлаш қобилиятини, мустақил ўрганиш эҳтиёжини ва кўникмаларини ривожлантириш энг долзарб вазифалардан биридир. Ўзбекстонлик ёшлар билан мулоқот тажрибасига эга хорижликлар билан суҳбатлашганда, бизнинг ёшлар хақида уларнинг фикр ва мулоҳазаларини билишга ҳаракат қилдик. Хорижликлар бизнинг ёшларнинг интилувчанлиги, меҳнаткашлиги, кенг соҳаларда кўп билимга эга эканликларини алоҳида таъкидлаб, уларда ижодий, эркин фикрлаш, билимларни амалиётда қўллай олиш, мустақил ўрганиш эҳтиёжларини ва кўникмаларини шакллантиришга

¹ Каримов И.А. Баркамол авлод- Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори.- Тошкент, 1998. 9-бет.

кўпроқ эътибор қаратилса, янада яхши бўлишини эътироф этишади. Хўш, ёшларда ижодий изланувчанликни, эркин фикрлаш қобилиятини, мустақил ўрганиш эҳтиёжи ва кўникмаларини шакллантиришнинг қандай ижтимоий-психологик шарт-шароитлари мавжуд? Бу соҳадаги хорижий ва миллий адабиётларни ўрганишлар шуни кўрсатадики, бола шахсининг ижодий имкониятлари юқори бўлиши бир қатор, бир бири билан узвий боғлиқ омилларга боғлиқ. Бу ўринда бола ирсияти, асаб тизими, темпераменти ва билиш жараёнлари хусусиятлари билан бир қаторда, бола шахси шаклланаётган яқин ижтимоий психологик муҳит хусусиятлари, бола атрофидаги кишиларнинг (оила, синфдошлар, педагоглар ва бошқалар) интеллектуал даражаси, таълим -тарбия жараёнининг ижодий қобилиятларнинг ривожланишига қай даражада мослигини алоҳида таъкидлаб ўтиш жоиз. Мутахассислар фикрича, оилада болага меҳрли муносабат, уларга етарли эркинлик бериш, уларни кўп таъқиб қилмаслик, кўпроқ мулоқотда бўлиш, айниқса, ижодий иқтидорликни ва тафаккурни ривожлантиришга йўналган ўйинларни бирга ўйнаш болаларда ижодий, мустақил фикрлаш қобилиятининг шаклланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Таълим-тарбия жараёнининг ёшларда ижодий қобилиятларни ривожлантиришга мос бўлиши барча таълим муассасаларида (боғча, мактаб, лицей, коллеж, университет) таълим берувчи ва таълим олувчилар муносабатларини демократлаштириш, ўқитувчининг мавқеига нисбатан қарашни, таълим шакли, мазмуни ва технологияларига янгича, яъни инновацион ёндашувни жорий қилишни тақозо этади. Бундай янгича ёндашув энг аввало ўқитувчи-

Ўқувчи ўртасидаги муносабатни тубдан ўзгартиришни талаб этади. Сир эмаски, бугунги кунда ҳам кўпчилик ҳолларда мактаблардаги жараёнларда ўқитувчи ҳукмрон бўлиб, улар ўзларини асосан билим, маълумот узатувчи ва ёшларнинг ҳуқ-атвори бўйича ўз фикрларини, маслаҳатларини, кўрсатмаларини билдирувчи сифатида тутмоқдалар. Бундай ҳолат таълим олувчиларда ижодий, эркин фикрлаш қобилиятларини ривожлантиришга эмас, балки уларнинг тайёр билимлар заҳирасини пассив ўзлаштиришларига, уларда мажбурий итоаткорликни шакллантиришга мосдир. Анъанавий таълим шакллари ва таълим технологиялари асосан ўқитувчи фаоллигига таянади.

Ҳозирги кунда жорий этилаётган, келгусида жорий қилиниши зарур бўлган таълимга янгича ёндашув, инновацион таълим технологиялари кўпроқ таълим олувчилар фаоллигига асосланиши, уларда мустақил ўрганиш эҳтиёжи ва кўникмаларини шакллантиришга йўналган бўлиши лозим. Ўқитувчи билим узатувчи ролидан таълим олувчиларнинг фаол ўрганиш жараёнини ташкил қилувчи, уларнинг ўқиш мотивацияларини ва фаолиятини бошқарувчи, улардаги мавжуд билиш, эркин фикрлаш, ижод қилиш, янгилик яратиш эҳтиёжларини психологик ва педагогик жиҳатдан оқилона қўллаб- қувватлаб, ривожлантирувчи ролига ўтиши зарур.

Янгича таълим технологиялари ва илғор педагогик инновацияларни таълим амалиётига жорий қилиш ўз-ўзидан бўлмаслиги табиий. Назаримизда, педагогик инновацияларни жорий қилишга илмий ёндашмоқ ва бу жараёнга таъсир этувчи омилларни чуқур ўрганиш зарурияти мавжуд. Фикримизча, педагогик

технологияни жорий қилиш жараёнини инновация, яъни янгилик киритиш жараёни деб қараш мумкин. Бошқача қилиб айтганда, Инновация - бирор бир янги ижтимоий эҳтиёжни яхшироқ қондириш учун янги илмий, амалий восита, яъни янгилик яратиш, тарқатиш ва қўллашни ўз таркибига оладиган комплекс жараёнидир.

Инновацион жараёнда бир нечта босқични ажратиш мумкин: 1) ўрганиш ва эҳтиёжни аниқлаш; 2) янгиликни яратиш ёки танлаш; 3) режалаштириш; 4) янгиликни киритишга тайёргарлик; Янгиликни тажриба-синовдан ўтказиш; 5) жорий қилиш; 6) таҳлил қилиш; 7) баҳолаш. Инновацион жараённинг ҳар бир босқичида бу жараён қатнашчилари қуйидаги учта йўналишда иш олиб боришлари зарур: моддий-техник; ташкилий; ижтимоий-психологик. Ҳар қандай янгилик киритилиши, шу жумладан, педагогик технология жорий қилиниши ва зарурий самара бериши педагогик жамоа аъзоларининг янгиликни қандай қабул қилиши, унга бўлган муносабатига боғлиқ бўлади.

Одатда, янгилик киритилиши жараёнида янгиликка нисбатан психологик барьер пайдо бўлади. Ижтимоий психологияда бу барьер пайдо бўлиши ва сабаблари чуқур ўрганилган. Янгиликка психологик барьер, мазкур янгилик тегишли бўлган одамларнинг бу янгиликка нисбатан бефарқ ёки салбий муносабатида намоён бўлади. Кишилардаги бундай психологик барьер очик ёки яширин ҳолда учраши кузатилади.

Тадқиқот натижалари кўрсатишича, педагогик инновацияларнинг жамоада муваффақиятли жорий қилиниши ва кўзда тутилган самара бериши бир қатор омилларга боғлиқ. Уларни

учта катта гуруҳга ажратиш мумкин:

1) таклиф қилинаётган педагогик технологиянинг хусусиятлари билан боғлиқ омиллар. Янгиликнинг мукамаллиги, илмий-амалий асосланганлиги, тажрибада синаб кўрилганлиги ва бошқалар;

2) педагогик технологиянинг пайдо бўлиши, ишлаб чиқилганлиги, қандай киритилганлиги, у ҳақда етарли маълумот берилганлиги, киритилишда босқичма-босқичликка амал қилинган ёки амал қилинмаганлиги, педагогик технология киритилиши моддий-молиявий таъминланганлиги ;

3) педагогик технология киритилишида қатнашаётган кишиларнинг ва педагогик жамоанинг ижтимоий-психологик хусусиятлари билан боғлиқ омиллар. Бу гуруҳга педагогик жамоа раҳбарларининг янгилик киритилишига муносабати, уларнинг ташкилотчилиги ва бошқарув қобилиятларининг даражаси, бошқарув услуби, раҳбар ва ходимлар ўртасидаги ўзаро муносабатлар хусусиятлари, жамоадаги ижтимоий-психологик иқлим киради. Бу омиллар тўпламини педагогик жамоанинг инновацион потенциали, яъни янгиликни самарали қабул қилиш, жорий қилиш имконияти деб аташ ҳам мумкин.

Биз таълим муассасаларида ўқувчи ёшларнинг мустақил фикрлаш ва иқтидорлик кўрсаткичлари ва педагогик жамоанинг инновацион потенциали ўртасидаги боғлиқликни ўрганиш учун Самарканд шаҳри ва вилоятидаги бир катор лицей ва мактабларда тадқиқот олиб бордик.

Педагогик жамоанинг инновацион потенциали эмпирик кўрсаткичлари сифатида қуйидагилар олинди:

- педагогик жамоа аъзоларининг юқоридаги педагогик технологияларни қабул қилишга тайёрлиги, янгиликка муносабати, педагогик технология мақсади ва мазмуни ҳақида маълумотга эгаллиги, янгилик аҳамиятини тушуниши.

- педагогик жамоанинг ижтимоий психологик хусусиятлари. Жамоада раҳбарлар ва ходимлар ҳамда педагогларнинг ўзаро муносабатлари, жамоанинг жиқслиги, жамоадаги ижтимоий-психологик иқлим, ижодий фаоллик ва бошқалар.

- педагогик жамоа раҳбарининг шахс ва фаолият хусусиятлари. Раҳбарнинг инновацион йўналганлиги, инновацион позицияси, раҳбарнинг стили, раҳбарнинг коммуникатив билимдонлиги ва раҳбарлар командасининг ўзаро мослиги ва бошқалар.

Тадқиқот натижалари асосида инновацион потенциали юқори жамоаларда педагогик технологиялар жорий қилинишининг самараси юқори эканлиги аниқланди. Бундан ташқари, инновацион потенциали юқори ўқув юртларида таҳсил олаётган ўқувчилар орасида ижодий қобилиятли, иқтидорли ўқувчилар сони сезиларли даражада кўпдир. Демак, илғор педагогик технологияларни самарали жорий этиш ўқувчи ёшларда ижодий қобилиятларнинг шаклланишига замин яратади. Зеро, инновацион таълим технологиялари кўпроқ таълим олувчилар фаоллигига асосланиши, уларда мустақил ўрганиш эҳтиёжи ва кўникмаларини шакллантиришга йўналганлиги билан ажралиб туради.

Аждодларимиз асрлар давомида меҳнат қилиш, яхши касб-ҳунар эгаси бўлиш кишининг зийнати эканлигини ҳамда меҳнатсиз роҳат йўқлигини ёш авлод онгига сингдириб келишган. Шундай экан,

ёшларда ўз халқи, эли олдида иззат-икром топиш учун илм олиши, ҳунар ўрганиши ҳамда унумли меҳнат қилиши лозимлигини уқтириш ота –оналар ва устозларнинг вазифаси ҳисобланади. Ана шу руҳда тарбияланган авлодгина Ўзбекистоннинг иқтисодий салоҳиятини янада мустаҳкамлайди, халқаро меҳнат тақсимоотида фаол иштирок эта олади, рақобатга бардош бера оладиган экспортбоп маҳсулотлар ишлаб чиқаради, миллий даромад келтирувчи янгидан янги ишлаб чиқариш тармоқларини шакллантиради, бошқаради ва ривожлантиради.

Албатта, таълим - тарбиянинг узлуксизлиги назарий билимларнинг амалиёт билан боғлиқлиги, ўқитиш воситалари билан тўла таъминланган, бой кутубхона заҳирасининг мавжудлиги ва устозларнинг касбий маҳорати мамлакат илмий салоҳиятини юксалтиришга хизмат қилади.

Таълим-тарбия тизимини такомиллаштириш мақсадида бу соҳада янги, замонавий, инновацион педагогик технологияларни самарали жорий этишни таъминлаш ўта долзарб вазифадир. Баркамол инсонни шакллантиришга имкон берувчи ўқув – тарбия жараёни сифатини оширишнинг муҳим вазифаси таълим самарадорлигини таъминлашдир. Таълим самарадорлиги таълим мазмунининг асосий мақсад ва вазифаларга мослиги, унинг илмий жиҳатдан асосланганлиги, изчиллиги, турмуш билан боғлиқлиги, шунингдек, таълим мазмунига мос методлар, шакллар ва воситалар мажмуаси танланиши билан таъминланади.

Педагогик технология ҳақида тушунча.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда жаҳон таълим майдонига киришга йўналтирилган янги таълим тизими қарор топди. Бу жараён билан бир вақтда педагогик ўқув-тарбия жараёнининг назарияси ва амалиётида сезиларли ўзгаришлар содир бўлмоқда. Таълимдаги ёндашувлар таркиби ўзгармоқда.

Таълим таркиби янги процессуал маҳоратлар, ахборотлар билан ишлаш қобилиятининг ривожланиши, илмий муаммо ва бозор амалиёти ижодий ечимининг таълим дастурларини индивидуаллаштиришга қаратилиши билан бойитилмоқда.

Ахборотнинг анъанавий усуллари оғзаки ва ёзма нутқ, телефон ва глобал масшабли телекоммуникацияларни ишлатиш билан алмаштирилмоқда.

Педагогик жараённинг муҳим таркибини талаба билан педагогнинг шахсга йўналтирилган ўзаро муносабатлари ташкил этади. Ижтимоий билимга тенг бўлган педагогик технологияларнинг шаклланишида фаннинг роли ортиб бормоқда.

Педагогик таълим технологияларнинг психологик-педагогик нуқтаи назардан такомиллашувининг асосий йўналишлари қуйидагилар билан ифодаланади:

- 1) ёдлашдан эслаб қолиш функциясига ўтиш, яъни ўзлаштирилганини ишлатиш имконини берувчи ақлий ривожланиш жараёнига ўтиш;

- 2) билимнинг ассоциатив статистик моделидан ақлий ҳаракатнинг динамик таркибий тизимларига ўтиш;

3) ўртача талабага йўналтирилганликдан ўқитишнинг дифференциалланган ва индивидуаллаштирилган дастурларига ўтиш;

4) талабанинг ташқи мотивациясидан ички маънавий иродали тартибга солинишга ўтиш.

Таълимда замонавий дидактика ва таълим таркибларининг самарадорлигини ошириш, янги ғоя ва технологияларнинг илмий ишлаб чиқирилиши ва амалий асосланиши ишлатилмоқда. Бунда ҳар хил педагогик тизим билан ўқитиш технологиялари ўртасида боғлиқлик, амалиётда давлат таълим тизимининг янги шакллари (қўшимча ва альтернатив) нинг апробацияси, ҳозирги замон шароитида ўқитишнинг педагогик тизимларини қўллаш муҳим ҳисобланади. Бундай шароитда педагог, бошқарувчи кенг қўламли замонавий инновацион технологиялар, ғоялар, ўқув муассасалар, йўналишларда маълум бўлган нарсаларни қайта очишга вақтини сарфлаш керак эмас.

Бугунги кунда саводли мутахассис бўлиш учун таълим технологияларнинг ҳаммасини ўрганиш лозим.

Ҳозирги вақтда педагогик луғатда педагогик технология тушунчаси мустаҳкам ўрнашган. Адабиётларда ўнлаб таърифларни учратиш мумкин. Келинг уларнинг баъзиларини қараб ўтайлик. Жумладан, педагогика фани ва амалиётида «педагогик технология», «таълим технологияси», «ўқитиш технологияси» каби атамалардан кенг фойдаланилмоқда. Қўйида уларнинг баъзиларини кўриб чиамиз:

«Технология» - юнонча икки сўздан – **«технос» (techne)** – маҳорат, санъат ва **«логос» (logos)** – фан, таълимот сўзларидан

ташқил топган. Бу ифода ҳозирги кунда замонавий технология жараёнини тўлиқ тавсифлаб беролмайди.

Технология деганда субъект томонидан объектга кўрсатилган таъсир натижасида субъектда сифат ўзгаришига олиб келувчи жараён тушунилади. Технология ҳар доим зарурий воситалар ва шароитлардан фойдаланиб, объектга йўналтирилган мақсадли амалларни муайян кетма-кетликда бажаришни кўзда тутди. Технология бирор бир нарсани яратишни муайян кетма - кетлик ва тартибда амалларни бажариш жараёнидир. Оддий мисол тариқасида ўзбек миллий таомларидан бири - палов тайёрлаш технологиясини олайлик. Ушбу таомни тайёрлаш муайян кетма - кетликдаги, маълум тартибдаги (жумладан, вақт бўйича ҳам) амалларни бажаришни талаб этади. Уни тайёрлаш жараёнини палов тайёрлаш технологияси, деб аташ мумкин.

Ушбу тушунчаларни ўқув жараёнига кўчирадиган бўлсак, ўқитувчи (педагог)нинг ўқитиш воситалари ёрдамида ўқувчи (талаба)ларга муайян кетма - кетликда, тартибда ва шароитларда кўрсатган тизимли таъсири натижасида уларда жамият учун зарур бўлган ва олдиндан белгиланган ижтимоий сифатларни интенсив тарзда шакллантирувчи ижтимоий ҳодиса, деб таърифлаш мумкин.

Техник технология қуйидагиларни билдиради:

- хом-ашё, материаллар, ярим фабрикатлар ёки маҳсулотларни олиш, уларга ишлов бериш ёки қайта ишлаш йўллари ва усулларининг йиғиндиси (технологиянинг жараёнли – баёнли аспекти);

- юқорида кўрсатилган йўллар ва усулларни ишлаб чиқувчи ва такомиллаштирувчи фан. Технологиянинг фан сифатидаги вазифаси, моддий ресурслар ва вақтни энг кам сарфлашни талаб қиладиган самарали ва тежамкор ишлаб чиқариш жараёнларини аниқлаш ҳамда амалда қўллаш мақсадида қонуниятларни топиш ҳисобланади (илмий аспекти);
- жараённинг ўзи – қазиб олиш, топиш, ишлов бериш, қайта ишлаш, ташиш, омборга жойлаш, сақлаш ҳамда ишлаб чиқаришни техник назорат қилиш (технологиянинг жараёнли – ҳаракат аспекти).

Ишлаб чиқаришда «технология» сўзидан келиб чиқадиган қуйидаги тушунчалар ишлатилади:

-технологик жараён – ишлаб чиқариладиган маҳсулотга ишлов беришнинг ягона жараёнини ҳосил қилувчи технологик операцияларнинг йиғиндисиди.

-технологик операция – ишчи томонидан ўзининг иш жойида бажариладиган, якунига етказилган ҳаракат кўринишидаги жараённинг бир қисми.

-технологик харита – маълум бир маҳсулотни ишлаб чиқариш технологик операцияларнинг кетма-кетлигини баён қилувчи техник ҳужжат;

-технологик режа – технологик операцияларни амалга оширишни белгиловчи тартиб бўлиб, маълум бир маҳсулотни ишлаб чиқаришда бажариладиган операцияларнинг вақти, шартларини белгилайди.

Ушбу тушунчаларни ўқув жараёнига мос ҳолда қўллайдиган бўлсак, ўқитувчи (педагог)нинг ўқитиш воситалари ёрдамида таҳсил олувчиларга муайян кетма - кетликда, тартибда ва шароитларда кўрсатган тизимли таъсири натижасида уларда жамият учун зарур бўлган ва олдиндан белгиланган ижтимоий сифатларни интенсив тарзда шакллантирувчи ижтимоий ҳодиса деб таърифлаш мумкин. Таърифлар назарияси бўйича бундай ижтимоий ҳодисани педагогик технология деса бўлади (Б. Зиёмуҳаммедов).

Педагогик технология ижтимоий зарурият бўлганлигидан даставвал АҚШда XX асрнинг 70-йилларида психологиянинг бихевиоризм оқими заминида юзага келиб, бошқа ривожланган мамлакатларга тез тарқалиб кетди.

Ер юзи мамлакатлари икки қарама-қарши лагерга бўлиниб, совуқ уруш авжига чиққан даврда социализм тарафдорлари бу ижтимоий ҳодисани мафкура нуқтаи назаридан тан олмай, кўп йиллар давомида уни кўр-кўрона инкор қилиб келишди.

XX аср 90-йилларнинг бошида социализм нураб, унга аъзо бўлган давлатлар бирин-кетин мустақил бўлганидан кейин, ҳар жиҳатдан тараққий этган хорижий мамлакатларга, шу жумладан, Ўзбекистон учун ҳам кенг йўл очилди.

Мустақилликка эришган Ўзбекистон олимлари хорижий мамлакатлар билан иқтисодий, ижтимоий, сиёсий ва илмий-маърифий алоқалар ўрната бошладилар. Натижада юртимизга илғор ва самарали технологиялар кириб кела бошлади. Шулар қатори жаҳондаги прогрессив педагогик технология деган тушунчалар ҳам кириб, педагогик жамоатчилигимиз фикрини чулғаб олди. Педагог

олимлар томонидан педагогик технология тушунчасига ўнлаб таърифлар берилган. Педагогик технологияни ўқув жараёнига олиб кириш зарурлигини биринчилар қаторида ҳар томонлама илмий асослаб берган россиялик олим В.П. Беспальконинг фикрича: «Педагогик технология (ПТ) – бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган ўқувчи шахсини шакллантириш жараёнининг лойиҳасидир».

Россия олимларидан В.М. Монахов: «ПТ – аввалдан режалаштирилган натижаларга олиб боровчи ва бажарилиши шарт бўлган тартибли амаллар тизимидир», - деган қисқача таърифни бера туриб, унинг асосий хусусиятларига эътиборни қаратади.

«ПТ – ўқув жараёнини технологиялаштириб, унинг қайта тикланувчанлигини ҳамда педагогик жараён турғунлигини ошириб, бу жараён ижрочисининг субъектив хусусиятларидан уни озод қилади», - дейди В.М. Монахов.

М.В. Кларин фикрича, ПТ – ўқув жараёнига технологик ёндашган ҳолда, олдиндан белгилаб олинган мақсад кўрсаткичларидан келиб чиқиб, ўқув жараёнини лойиҳалашдир.

И.Я. Ларнернинг фикрига кўра, ПТ – ўқувчилар ҳаракатларида акс этган ўқитиш натижалари орқали ишончли англаб олинадиган аниқланадиган, мақсадни ифодалайди.

Нурали Сайидахмедов ва Абдурахмон Очиловларнинг фикрича, ПТ – бу ўқитувчи (тарбиячи)нинг ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчи (талаба)ларга муайян шароитда таъсир кўрсатиши ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгиланган шахс сифатларини интенсив шакллантириш жараёнидир.

Б.Л. Фарберман педагогик технологияга қуйидагича таъриф беради: «ПТ – таълим жараёнига янгича ёндашув бўлиб, педагогикада ижтимоий муҳандислик онг ифодасидир. У педагогик жараённи техника имкониятлари ва инсоннинг техникавий тафаккури асосида стандарт ҳолга солиб, унинг оптимал лойиҳасини тузиб чиқиш билан боғлиқ ижтимоий ҳодисадир».

Бу таърифларни узоқ хорижда берилган таърифлар билан солиштириб кўриш учун япон педагог олими Т. Сакомото берган таърифни келтирамиз. «ПТ, - дейди Сакомото, - бу тизимли фикр юритиш усулини педагогикага сингдириш, бошқача қилиб айтганда, педагогика жараёнини муайян бир тизимга келтиришдир».

Айнан тизимли ёндашув педагогик технологияларни ўқитишга бошқа ёндашувлардан фарқловчи асосий белги ҳисобланади.

Педагогик адабиётларда педагогик технологияга берилган бошқа таърифлар (В. Гушаев, В. Сластенин, Б. Лихачев, И. Волков, М. Чошанов, Ч.Юдит ва бошқалар) ҳам келтирилади, аммо уларнинг биронтаси ЮНЕСКО таърифи дражасига кўтарила олмаган.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг нуфузли идораларидан бири бўлган ЮНЕСКОнинг таърифи бўйича, **«ПТ – бу билим бериш ва уни эгаллашда техника ва инсон ресурсларини ўзаро узвий боғлиқ ҳолда кўриб, бутун таълим жараёнини лойиҳалашда ва амалда қўллашда мажмуали ёндашув усулидан фойдаланишдир».**

Келтирилган таърифларни таҳлил қиладиган бўлсак, олимларининг берган таърифлари бир-бирига яқин келса-да, фарқи ҳам анчалигини кўрамиз. Жумладан, Сакомото ва ЮНЕСКО таърифларида тизимли ёндашув тамойилига алоҳида урғу берилган.

Ҳақиқатда эса, объектив борлиққа тизимли ёндашув тамойилини яхши билган кишига Сакомато айтганидек, «ПТ – ўқув жараёнини муайян бир мажмуга келтиришдир», деган тушунча кифоя қилади. Бу тушунча орқали ПТ нинг бошқа ҳамма хусусиятларини, яъни мақсадга йўналтирилганлигини, бир неча ўзаро узвий боғлиқ бўлган қисмлардан ташкил топганлигини ва бошқаларни англаб олса бўлади. Чунки бу хусусиятларнинг ҳаммаси, тизимлар назариясига биноан, тизим деб ном олган нарса ва ҳодисаларнинг ажралмас сифатларидир. Демак, педагогик технологиянинг иккита муҳим хусусиятини таъкидлаш мумкин. Биринчиси, тизимлилиги бўлса, иккинчиси, муайян бир вақт мобайнида босқичма-босқич педагогик муолажалар амалга ошириладиган жараён эканлигидир.

Ўзбекистонлик педагог олим Б.Ғ.Зиёмуҳаммедов педагогик технологияга қуйидагича таъриф берган: «ПТ – бу жамият эҳтиёжидан келиб чиқиб, олдиндан белгиланган киши ижтимоий сифатларини самарали шакллантирувчи ва аниқ мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнини тизим сифатида кўриб, уни ташкил қилувчи қисмлари бўлган ўқитувчи (педагог)нинг ўқитиш воситалари ёрдамида таҳсил олувчиларга маълум бир шароитда муайян кетма-кетликда кўрсатган таъсирини назоратда тутувчи ва таълим натижасини баҳолаб берувчи технологиялашган таълимий тадбирдир».²

Инновацион педагогик технологияларни амалиётга қўллашни тадқиқ қилган олимлар Р. Ишмуҳаммедов, А. Абдуқодиров, А.

² Зиёмуҳаммадов Б., Абдуллаева Ш. Илғор педагогик технология: назария ва амалиёт. – Т.: Ибн Сино, 2001.

Пардаевларнинг фикрича, педагогик технология — аниқ кетма-кетликдаги яхлит жараён бўлиб, у талабанинг (ёки ўқувчи) эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда бир мақсадга йўналтирилган, олдиндан пухта лойиҳалаштирилган ва кафолатланган натижа беришга қаратилган педагогик жараёндир.

Демак, педагогик технология муайян кетма-кетликда, тартибда амалга ошириладиган, таълим оловчиларнинг эҳтиёж ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда аниқ мақсадларга йўналган, пухта лойиҳалаштирилган, таълим-тарбия самарадорлигини оширишга қаратилган ва якуний натижага эришишни кафолатлайдиган педагогик жараёндир.

Бу ўринда шуни таъкидлаш жоизки, педагогик технология тушунчаси билан таълим технологияси, интерфаол услублар ва ўйин каби тушунчаларни бир бирдан фарқлаш зарур. Таълим технологияси тушунчаси айнан таълим (ўқитиш, ўрганиш) соҳасига тауллуқли бўлса, педагогик технология тушунчаси нафақат таълим, балки тарбия жараёнини ҳам ўз ичига олади. Интерфаол усуллар педагог ва талабаларнинг ўзаро фаоллигига асосланган таълим-тарбия усуллариidir. Ролли ва ишбоп ўйинлар эса интерфаол усулларнинг бир гуруҳини ташкил этади. Педагогик технология жарёнида бундай усуллардан бир нечтаси қўлланилиши мумкин. Биз ушбу қўлланмада интерфаол усуллар ва педагогик технологияларни фарқлаган ҳолда, уларни алохида бўлимларда баён этмоқчимиз.

ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАР ВА УЛАРНИНГ ИЖТИМОЙЙ, ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ

Интерфаол таълим-тарбия усуллари куйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин:

1. Ақлий ҳужум;
2. Гуруҳларда баҳс, мунозара;
3. Кичик гуруҳларда ишлаш;
4. Ролли ва ишбоп ўйинлар.

1. Ақлий ҳужум

1.Ақлий ҳужум - ғояларни генерация (ишлаб чиқиш) қилиш методидир. «Ақлий ҳужум» методи бирор муаммони ечишда талабалар томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинадиган энг самарали методдир. Ақлий ҳужум методининг ёзма ва оғзаки шакллари мавжуд. Оғзаки шаклида ўқитувчи томонидан берилган саволга талабаларнинг ҳар бири ўз фикрини оғзаки билдиради. Талабаларда ўз жавобларини аниқ ва қисқа тарзда баён этадилар. Ёзма шаклида эса берилган саволга талабалар ўз жавобларини қоғоз карточкаларга қисқа ва барчага кўринарли тарзда ёзадилар. Жавоблар доскага (магнитлар ёрдамида) ёки «пинборд» доскасига (игналар ёрдамида) маҳкамланади. «Ақлий ҳужум» методининг ёзма шаклида жавобларни маълум белгилар бўйича гуруҳлаб чиқиш имконияти мавжуддир. Ушбу метод тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади.

Ақлий ҳужум методидан фойдаланилганда талабаларнинг

барчасини жалб этиш имконияти бўлади, шу жумладан, талабаларда мулоқот қилиш ва мунозара олиб бориш маданияти шаклланади. Талабалар ўз фикрини фақат оғзаки эмас, балки ёзма равишда баён этиш маҳорати, мантиқий ва тизимли фикр юритиш кўникмаси ривожланади. Билдирилган фикрлар баҳоланмаслиги талабаларда турли ғоялар шаклланишига олиб келади. Бу метод талабаларда ижодий тафаккурни ривожлантириш учун хизмат қилади.

Вазифаси. “Ақлий хужум” қийин вазиятлардан қутулиш чораларини топишга, муаммони кўриш чегарасини кенгайтиришга, фикрлаш бир хиллилигини йўқотишга ва кенг доирада тафаккурлашга имкон беради. Энг асосийси, муаммони ечиш жараёнида курашиш муҳитидан ижодий ҳамкорлик кайфиятига ўтилади ва гуруҳ янада жипслашади.

Объекти. Қўлланиш мақсадига кўра бу метод универсал ҳисобланиб тадқиқотчиликда (янги муаммони ечишга имкон яратади), ўқитиш жараёнида (ўқув материалларини тезкор ўзлаштиришга қаратилади), ривожлантиришда (ўз-ўзини бир мунча самарали бошқариш асосида фаол фикрлашни шакллантиради) асқотади.

Қўлланиш усули. “Ақлий хужум” иштирокчилари олдида қўйилган муаммо бўйича ҳар қандай мулоҳаза ва таклифларни билдиришлари мумкин. Айтилган фикрлар ёзиб борилади ва уларнинг муаллифлари ўз фикрларини қайтадан хотирасида тиклаш имкониятига эга бўлди. Метод самараси фикрлар хилма-хиллиги билан тавсифланди ва хужум давомида улар танқид қилинмайди, қайтадан ифодаланмайди. Ақлий хужум тугагач, муҳимлик жиҳатига

кўра энг яхши таклифлар генерацияланади ва муаммони ечиш учун зарурлари танланади.

«Ақлий ҳужум» методи ўқитувчи томонидан қўйилган мақсадга қараб амалга оширилади:

1. Талабаларнинг бошланғич билимларини аниқлаш мақсад қилиб қўйилганда, бу метод дарснинг мавзуга кириш қисмида амалга оширилади.
2. Мавзуни такрорлаш ёки бир мавзуни кейинги мавзу билан боғлаш мақсад қилиб қўйилганда - янги мавзуга ўтиш қисмида амалга оширилади.
3. Ўтилган мавзуни мустаҳкамлаш мақсад қилиб қўйилганда - мавзудан сўнг, дарснинг мустаҳкамлаш қисмида амалга оширилади.

«Ақлий ҳужум» методининг афзаллик томонлари:

- натижалар баҳоланмаслиги талабаларда турли фикр-ғояларнинг шаклланишига олиб келади;
- талабаларнинг барчаси иштирок этади;
- фикр-ғоялар визуаллаштирилиб борилади;
- талабаларнинг бошланғич билимларини текшириб кўриш имконияти мавжуд;
- талабаларда мавзуга қизиқиш уйғотиш мумкин.

«Ақлий ҳужум» методининг камчилик томонлари:

- ўқитувчи томонидан саволни тўғри қўя олмаслик;

•ўқитувчидан юқори даражада эшитиш қобилиятининг талаб этилиши.

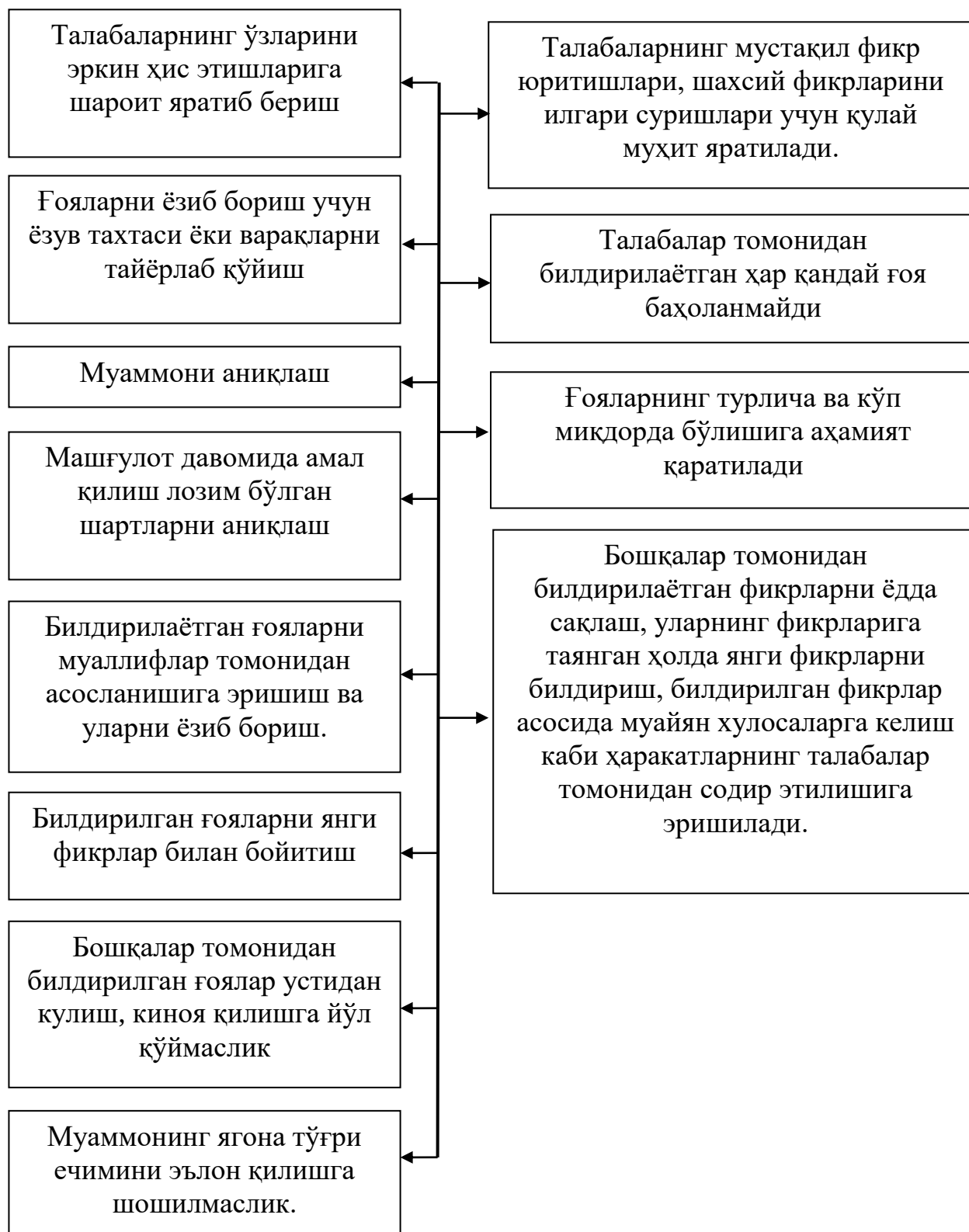
«Ақлий хужум» методининг босқичлари:

- 1) талабаларга савол ташланади ва уларга шу савол бўйича ўз жавобларини (фикр, мулоҳаза) билдиришлари сўралади;
- 2) талабалар савол бўйича ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришади;
- 3) талабаларнинг фикр-ғоялари (магнитофонга, видеотасмага, рангли қоғозларга ёки доскага) тўпланади;
- 4) фикр-ғоялар маълум белгилар бўйича гуруҳланади;
- 5) юқорида қўйилган саволга аниқ ва тўғри жавоб танлаб олинади.

«Ақлий хужум» методини қўллашдаги асосий қоидалар:

- а) билдирилган фикр-ғоялар муҳокама қилинмайди ва баҳоланмайди;
- б) билдирилган ҳар қандай фикр-ғоялар, улар ҳатто тўғри бўлмаса ҳам инобатга олинади;
- в) билдирилган фикр-ғояларни тўлдириш ва янада кенгайтириш мумкин.

«Ақлий ҳужумдан» фойдаланиш қоидалари

2. Гуруҳларда баҳс, мунозарани ўтказиш усули

1. Мунозара олиб боровчи - бошловчи (ўқитувчи) мавзунинг олдиндан танлайди ва иштирокчиларни таклиф этади.

2. Бошловчи дастлаб иштирокчиларга “ақлий ҳужум” топшириғини беради ва унинг қоидаларини тушунтиради:

- “ҳужум”дан мақсад - муаммо ечимига оид вариантларни мумкин қадар кўпроқ таклиф этиш;

- ўз ақл-идрокинғизни марказлаштиришга ҳаракат қилинг ва диққатни муаммо ечимига қаратган ҳолда фикрлар билдиринг. Билдирилган ғоялар умумий фикрга зид бўлса-да, ҳеч бири рад этилмайди;

- бошқа иштирокчилар ғояларини ҳам ривожлантиринг;

- таклиф этилганларни баҳолашга уринманг, бу иш билан сиз кейинроқ шуғулланасиз.

3. Бошловчи ўзига ёрдамчи сайлайди ва у юзага келган барча ғояларни ёзиб боради. Муҳокама вақтида сўзга чиқувчилар тартиби ўрнатилади, мунозарага барча иштирокчилар жалб этилади ва уларга ўз фикрларини ифодалаш учун имкониятлар берилади. Агар бирор бир киши томонидан “ақлий ҳужум”ни ўтказиш қоидалари бузилса, бошловчи зудлик билан муҳокамага аралашади. Биринчи босқич янги ғоялар пайдо бўлгунча давом этаверади.

4. Бошловчи иштирокчиларнинг танқидий тафаккури “чархланиши” учун қисқача танаффус эълон қилади. Кейин иккинчи босқич бошланади. “Ақлий ҳужум” иштирокчилари гуруҳланади ва биринчи босқичда билдирган ғояларини мустаҳкамлайдилар. Ғоялар

гуруҳ бўйича бирлаштирилиб, муаллифлар уларни таҳлил қилишга киришадилар ва натижада ўртага қўйилган муаммонинг ечимига тегишли бўлган фикрларгина ажратиб олинади.

Бошловчи мунозарага якун ясайди.

Агар гуруҳда у ёки бу мавзу бўйича тортишувлар вужудга келса бу метод ёрдамида муаммонинг ечимини топиш мумкин. Ундан кўпинча дарснинг кириш қисмида фойдаланишади ва ўтилаётган мавзунини ўрганишга турли хил ёндашувлар мавжудлиги намоён этилади. Бу бир томондан. Иккинчидан, ўқувчиларга ўз фикрини баён қилишга, мулоқот кўникмаларини қайтадан тузатишга имкониятлар мавжуд бўлади. Учинчидан, дарс сўнгида ўқитувчи томонидан мавзунини ўзлаштириш даражасини баҳолаш аниқ амалга оширилади.

“ Фикрга муносабатингиз бўйича ўз ўрнингизни топинг” машқи

1. Ўқув ҳонасининг қарама-қарши бурчакларига учта қоғоз осилади. Уларнинг бирига “ҚА”, бошқасига “ЙЎҚ” деган сўзлар, учинчисига “ ? ” белгиси ёзилиши керак. Плакатларда баъзи бир мавзуга оид саволлар бўйича билдирилган қарама-қарши фикрлар ҳам ёзилиши мумкин. Масалан: “анжир гуллайди ва мева тугади”, ёки “анжир гулламасдан мева тугади”.

2. Дарсни ташкил этиш қоидалари муҳокама қилинади.

3. Қаралаётган муаммо юзасидан ўз фикрларига мос келадиган ёзув ёнига бориш зарурлиги талабаларга таклиф этилади.

4. Бўлинган талабалардан ўз қарашларини асослаш сўралади. Бу пайтда бир гуруҳдан иккинчи гуруҳга ўтиш рухсат этилади ва шу тариқа гуруҳ талабаларининг ҳаммаси жалб этилади.

5. Муаммо бўйича фикрлар билдирилгач, талабалар ичида мунозара давомида ўз нуқтаи назарини ўзгартирганлар ва бошқа гуруҳга ўтувчилар бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда улар ўз ўрнини ўзгартириш сабабларини асослашлари керак бўлади.

6. Иштирокчилардан оппонентлари ичида муаммо юзасидан энг ишончли фикр айтган талабаларни аниқлаш сўралади.

Баҳс, мунозара қатнашувчисига эслатма

1. Баҳс, мунозара муносабатни ҳал этиш эмас, балки камчиликни енгиш усулидир.
2. Бошқалар фикрини билдиришда кўп гапирма.
3. Фикрингизда мақсадга эришиш учун, сўзларингизни аввал ўйланг, ҳаяжонингизни ўринли ишлатинг.
4. Оппонентингизни тушунишга ҳаракат қилиб, ҳурмат билан қаранг.
5. Оппонентингиз айтган фикрни бўлмаган ҳолда далилли инкор этинг
6. Фақат баҳс, мунозара бўлаётган предмет бўйича фикрингизни билдиринг.
7. Ўзингизнинг чиқишингиз билан кимгадир таъсир қилинг.

Баҳс, мунозара ўтказилиш тартиби ва вақти

1. Олиб борувчи маъруза мавзусини эълон қилади ва маърузачига сўз беради.
2. Маъруза 8 дақиқагача давом этади.
3. Такризчи 5 дақиқагача чиқиш қилади.
4. Жамоавий муҳокама 10 дақиқагача.

3. Кичик гуруҳларда ишлаш методи

Кичик гуруҳларда ишлаш талабаларнинг дарсда фаоллигини таъминлайди, ҳар бири учун мунозарада қатнашиш ҳуқуқини беради, аудиторияда бир-биридан ўрганишга имкони туғилади, бошқалар фикрини қадрлашга ўргатади.

Қўлланиш усули.

1. Фаолиятни танлаш. Мавзуга оид муаммо шундай танланадики, натижада талабалар уни ўрганиш (бажариш) учун ижодий фаолият кўрсатишлари зарур бўлади ва вазифалар белгилаб олинади.

2. Зарурий асос яратиш. Талабалар кичик гуруҳ ишида қатнашишлари учун танланган фаолият бўйича баъзи билим, кўникма ва малакаларни олдиндан эгаллаган бўлишлари керак.

3. Гуруҳни шакллантириш. Одатда ҳар бир гуруҳда 3-5 талаба бўлади (эҳтимол, кам ёки кўп бўлиши мумкин). Агар гуруҳда ишлаш у ёки бу ёзма ҳужжат тайёрлашни талаб этса, яхшиси 2-3 кишили гуруҳ тузилгани маъқул. Гуруҳ ўлчови масаланинг

муҳимлиги, аудиториядаги талабалар сони, талабаларнинг бир-бири билан конструктив ҳолатда ўзаро ҳаракатига боғлиқ ҳолда ўзгаради. Энг яхшиси, “гетроген” гуруҳ ташкил этишидир (жинси, ўзлаштириш даражаси ва бошқа белгилар асосида). Гуруҳда ишлаш талабалар ўртасида вазифаларни аниқ тақсимлашга таянади (мисол учун, бир талаба мунозарани бошқаради, иккинчиси ёзиб боради, учинчиси спикер (сардор) ролини ўтайди ва ҳоказо). Аудиторияни гуруҳларга ажратиш, хоҳиш бўйича ёки ҳисоб бўйича амалга оширилади.

4. Аниқ йўл-йўриқлар кўрсатиш. Талабаларга фаолиятни бажариш бўйича аниқ ва ҳажм жиҳатдан кўп бўлмаган тушунтириш берилади. Ўқитувчи гуруҳларининг ишлаш тезлиги турлича бўлишини инobatга олган ҳолда вақт чегарасини айтади. Гуруҳлар керакли материаллар ва ахборотлар билан таъминланади. Талабалар гуруҳда ишни бошлашлари учун вазифаларини аниқ тушуниб етганлиги текшириб кўрилади.

5. Қўллаб қувватлаш ва йўналтириш. Ўқитувчи зарурат туғилса, гуруҳлар ёнига навбатма-навбат келиб тўғри йўналишда ишлаётганлигини қайд этади ёки уларга ёрдам беради, гуруҳларга тазйиқ ўтказилмайди.

6. Муҳокама қилиш ва баҳолаш. Гуруҳларда иш якунлангач, улар натижалари бўйича ахборот берадилар. Бунинг учун ҳар бир гуруҳ ўз сардо -рини белгилайди. Зарурат туғилса, фаолият натижалари бўйича билдирилган фикрлар ўқитувчи томонидан ёзилиб борилади. Муҳими, гуруҳ ечимининг асосланишини аниқлаштириб олиш. Агар вақт етарлича бўлса, у ёки бу фикрни аргументлашда гуруҳлар бир-бирига савол ҳам беришлари мумкин.

Кичик гуруҳларда ишлаш натижалари ўқитувчи томонидан баҳоланади. Бунда фаолиятни тўғри ва аниқ бажариш, вақт сарфи асосий мезон ҳисобланади.

Ушбу метод қўлланилганда талаба кичик гуруҳларда ишлаб, дарсда фаол иштирок этиш ҳуқуқига, бошловчи ролида бўлишга, бир-биридан ўрганишга ва турли нуқтаи назарларни қадрлаш имконига эга бўлади.

Кичик гуруҳларда ишлаш методи қўлланилганда ўқитувчи бошқа ноанъанавий методларга қараганда вақтни тежаш имкониятига эга бўлади. Чунки ўқитувчи бир вақтнинг ўзида барча талабаларни мавзуга жалб эта олади ва баҳолай олади.

Гуруҳда ишлаш қоидалари

- Ҳар ким ўз ўртоқларини тинглаши, ҳурмат билдириши керак.
- Ҳар ким фаол, биргаликда, берилган топшириққа масъулият билан қараган ҳолда ишлаши керак.
- Ҳар ким зарур бўлган ҳолда ёрдам сўраши лозим.
- Ҳар ким ундан ёрдам сўралганда албатта ёрдам бериши керак.
- Ҳар ким гуруҳ иши натижасини баҳолашда иштирок этиши шарт.
- Ҳар ким «бошқаларга ўргатиб, ўзимиз ўрганамиз» шиорига тўла риоя қилиши шарт.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг афзаллиги:

- ўқитиш мазмунини яхши ўзлаштиришга олиб келади;
- мулоқотга киришиш кўникмасининг такомиллашишига олиб келади;
- вақтни тежаш имконияти мавжуд;
- барча талабалар жалб этилади;
- ўз-ўзини ва гуруҳлараро баҳолаш имконияти мавжуд бўлади.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методининг камчиликлари:

- кучсиз талабалар бўлганлиги сабабли кучли талабаларнинг ҳам паст баҳо олиш эҳтимоли бор;
- барча талабаларни назорат қилиш имконияти паст бўлади;
- гуруҳлараро ўзаро салбий рақобатлар пайдо бўлиб қолиши мумкин.
- гуруҳ ичида ўзаро низо пайдо бўлиши мумкин.

«Кичик гуруҳларда ишлаш» методини қўллаш босқичлари:

1. Фаолият йўналиши аниқланади. Муаммодан бир-бирига боғлиқ бўлган масалалар белгиланади.
2. Кичик гуруҳлар белгиланади. Талабалар гуруҳларга 3-5 кишидан бўлинишлари мумкин.
3. Кичик гуруҳлар топшириқни бажаришга киришадилар.
4. Ўқитувчи томонидан аниқ кўрсатмалар берилади ва ўқитувчи томонидан йўналтириб турилади.
5. Кичик гуруҳлар тақдимот қиладилар.
6. Бажарилган топшириқлар муҳокама ва таҳлил қилинади.
7. Кичик гуруҳлар баҳоланади.

Биз куйида гуруҳларни кичик гуруҳларга бўлиб дарс ўтиш услубини қўллаш орқали ўтказилган дарс ишланмасини келтирамиз.

МЕҲНАТ УНУМДОРЛИГИ: ОМИЛЛАР

ВА ЗАҲИРАЛАР 2 соат

(янги педагогик технологияларни қўллаш асосида)

Машигулот режаси

1. Дарснинг ташкилий ва йўналтирувчи қисми 5 дақиқа
2. Ақлий ҳужум 10 дақиқа
3. Кичик маъруза 20 дақиқа
4. Кичик гуруҳларда ишлаш методи 40 дақиқа
5. Дарснинг якуни 10 дақиқа

1. Биз бу дарсда “ақлий ҳужум”, яъни “брейнсторминг” усулидан фойдаланамиз. Бунинг учун доска учта қисмга бўлиб қўйилади:

Меҳнат унумдорлиги деганда нимани тушунаси?	Меҳнат унумдорлиги ва меҳнат самарадорлигига таъсир этувчи омиллар	Меҳнат унумдорлиги қандай аниқланади?

Шу тарзда гуруҳ аъзоларини ҳам уч гуруҳга бўламиз. Биринчи гуруҳга биринчи устунни тўлдириш, учинчи гуруҳга учинчи устунни

тўлдириш вазифаси берилади. Чунки талабалар иқтисодий тушунчаларни ўзлаштиришлари билан меҳнат, меҳнатга ундовчи сабаблар, меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича маълум тушунчаларга эга. Навбатда ўрганишга таклиф этилаётган мавзу айтилишида гуруҳ оралиғида бўлганлиги боис, меҳнат ва меҳнатга ундовчи сабаблар ва меҳнатга ҳақ тўлаш бўйича кўплаб эркин фикрлар билдирилди. Шунинг учун таҳлил асосида иккинчи гуруҳга иккинчи устунни, 3-чисига учинчи устунни тўлдириш вазифаси берилади. Дарс бошидаги ақлий ҳужум методи орқали ўтказилган машқ талабалар фикрини мавзуга йўналтиради, уларнинг дастлабки тушунчалари қай даражада эканлиги, мавзунинг ёритишда нималарга эътибор бериш кераклиги ҳақида ўқитувчи қимматли маълумотлар олади. Дарснинг иккинчи босқичида қуйидаги режа бўйича 20 дақиқалик кичик маърузада педагог янги мавзунинг асосий мазмунини ёритиб ўтади.

Дарснинг кейинги босқичида талабалар 3 та кичик гуруҳга бўлинади, ҳар бир гуруҳга топшириқлар ва тарқатма материаллар берилиб, улар бу ўқув дидактик материални ўзлаштириб бошқаларга тушинтириш учун тақдимот тайёрлашлар зарурлиги ҳақида кўрсатма берилади. Ҳар бир гуруҳга тақдимот тайёрлаш учун 20 дақиқа вақт ва тарқатма дидактик материаллар берилади.

1- гуруҳ учун топшириқ. Бу гуруҳга “меҳнат иқтисодиёти ва социологияси” фанида муҳим ҳисобланган бу икки тушунчанинг моҳиятини тушуниб олишга оид машқ таклиф этилади:

Меҳнат унумдорлигини оширишнинг қандай ички ва ташқи захиралари (резервлари)ни биласиз?	Меҳнат унумдорлигини ўлчаш усуллари

2- гуруҳ учун топшириқ: Бу гуруҳ аъзолари меҳнат унумдорлигини аниқлашда қайси усул кенг қўлланилишини ва меҳнат унумдорлиги ва иш ҳақи ўртасидаги боғлиқлик ҳақида ўз фикрларини баён этадилар. Шунинг учун ўқитувчи талабалардан бу икки тушунчани қандай қилиб ўрганиш мумкинлигини сўрайди ва ўз-ўзидан дарс мавзусида режага киритилган методларга ўтилади.

Меҳнат унумдорлигини аниқлашда қайси усул кенг қўлланилади?	Меҳнат унумдорлиги ва иш ҳақи ўртасидаги боғлиқлик

3- гуруҳ учун топшириқ. Бу гуруҳда меҳнат унумдорлигига оид назарияларни ўрганиш иқтисодий муносабатларни ташкил этишда муҳим бўлганлиги боис дарсда урта назариянинг таҳлили олиб борилади:

А. Маршалл	Ф. Хайек	Жон Кейнс

Ҳар бир назарияни таҳлил этиб, ундаги ҳам социологик, ҳам иқтисодий механизм аниқланади. Бу эса иқтисодий муносабатларни ташкил этишда социологик омилнинг таъсири муқаррарлигини англаш билан бирга, республикаимиз миқёсида олиб борилаётган иқтисодий ислохотларда “инсон омили” бежиз қўйилмаётганлигини тўлиқ англаб олишга олиб келади.

Дарс якунида қуйидаги жадвални тўлдириш таклиф этилади:

Нимани билар эдик?	Нимани билишни ҳохлаймиз?	Нимани билиб олдик?

Бу жадвални тўлдириб келиш уйга мустақил вазифа сифатида берилади. Ноанаънавий семинар дарслари барча талабаларни объектив баҳолашга имкон беради. Дарсга хотима ясаб, талабалар келгуси дарсда бажарилиши керак бўлган топшириқлар ва саволлар билан таништирилади.

Ўқитувчи семинар дарси ўтишга ҳозирлик кўрар экан, семинар машғулотини режасига биноан дарсни қандай, қайси услубларни қўллаб ўтказиши, қандай кўргазмали куруллар, тарқатма материаллардан фойдаланишини аввалдан режалаштириб, зарур материалларни тайёрлаб қўйиши керак. Чунки, семинар дарси талабаларни билим олишлари, уни пухта ўзлаштиришлари ва олган билимларини келгусида реал ҳаётда қўллашни ўрганишларида алоҳида ўрин тутади. Шунинг учун ҳам семинар дарсида қизиқарли, талабаларнинг фаол қатнашишларини таъминлайдиган услубларни қўллаб дарс ўтиш муҳим аҳамиятга эга.

Педагогик тажриба натижасида касб хунар коллежларида иқтисодий фанларни ўқитишда гуруҳларни кичик гуруҳларга бўлиб дарс ўтиш услубидан фойдаланиш дарс самарадорлигини оширишнинг муҳим омили эканлигини ва дарс самарадорлигига ижобий таъсир кўрсатиши тасдиқланди.

4. Ролли ва иш ўйинлари методлари

Меҳнат ва ўқиш билан бир қаторда ўйин ҳам инсон фаолиятининг энг асосий турларидан биридир. Ўйиннинг структураси ўз ичига қуйидаги босқичларни олади:

- мақсадларни қўйиш.
- режалаштириш.
- амалга ошириш (мақсадни).
- натижани таҳлил қилиш.

Ўйинли фаолиятнинг мотивацияси ихтиёрийлиги, танлаш имконияти ва мусобақа элементларининг борлиги, эҳтиёжларни қондириш, ўзини англаш ва ўзини сафарбар қилиш билан таъминланади .

Ролли ўйин –бу аудитория олдида ўйналадиган кичик сахна асари. Муҳим даражада бу импровизациядир (таёргарликсиз ижод этиш). Сахна кўринишининг мазмунини ва асосий фикрларни белгилаб, тренер яъни семинарни олиб боровчи унда иштирок этишга рози бўлган қатнашчиларга вақт бериши керак, бу вақт ичида қатнашчилар гапирадиган матнларни (алоҳида ёки биргаликда)ўйлаб оладилар. Шундан кейин тренер сахна ўйинини бошлаш мумкин. Бу ҳикоя кўринишида (ҳикояни айтувчи ва асосий персонажлар билан) ёки бирон-

бир вазиятда (у ерда асосий персонажлар ўзаро ҳаракат қилишади, тренер ва бошқа иштирокчилар ёрдамида диалог, суҳбат ўйлашлари мумкин) амалга ошириш мумкин. Ролли ўйин қисқа, узоқ давом этмайдиган бўлса яхши натижалар беради ва кейинги муҳокамага ҳам вақт қолади. Қатнашувчилар изоҳлаб ёки саволларга жавоб беришлари мумкин. Баъзан қатнашчилар агарда у ишга ёрдам берса, фикрлар билдириш, саволлар бериш, ҳаттоки ўйинга киришишлари учун имконият бўлиши зарур.

Ўқувчилар ўзлари мунозарани олиб бориш ёки кичик гуруҳларда муаммоларни ҳал қилиш мақсадида биргаликда ишлаб етакчи ролини ҳам ўйнашлари мумкин. Ролларнинг бундай алмашуви уларга йўлбошчилик малакаларини эгаллашга ёрдам беради.

Ҳеч ким ўқиш доирасидан ўчирилмайди ва ҳамма ўз хоҳишига қараб раҳбарлик ролини ўйнаши мумкин. Ўқитишнинг бундай усули кўп қатнашчиларга одатий эмас, лекин у кўпроқ ҳамкорликка йўналтирилган ва ўқитишнинг демократик жараёнининг зарур элементи ҳисобланади.

Тренер ўқувчиларга ўз фикрларини тушунтириб беришларига ёрдам бериш мақсадида уларни мунозарага жалб қилади. Уларнинг фикрларини бошқаларники билан таққослайди. Мунозара давомида тренердан қатнашчиларга улар эгаллаган мавқеларидаги зиддиятларни топиш ва ҳал қилишда ёрдам бериш талаб қилинади. Ўқиш жараёнини қизиқарли ва осон тушунадиган бўлиши учун қатор машқлар, мунозара ва ўйинлар билан таъминланган. Бундан ташқари, ўқишнинг боришида ўрганилаётган

материалларга танқидий муносабатни ривожлантиришга ёрдам берувчи аналитик саволлар ва топшириқлар бор.

Ўйин структурасига қуйидаги жараёнлар киради:

- ўйинчилар ўзларига олган роллар;
- бу ролларни амалга ошириш воситалар сифатидаги ўйинли омиллар;
- предметларнинг ўйинли қўлланилиши, яъни ҳақиқий нарсаларни ўйинли шартлар билан алмаштириш;
- ўйинчилар орасидаги реал муносабатлар;
- сюжет (мазмун) - ўйинда кўрсатилаётган ҳақиқий аҳвол.

Кўпчилик ўйинлар учун қуйидаги хусусиятлар хос:

- Фақатгина талабанинг хоҳиши билан амалга ошириладиган эркин ривожланувчи фаолият. Талаба фақат натижадан эмас, балки, ўша жараёндан завқ олади.
- Бу фаолиятнинг ижодий, кўпроқ импровизицион, фаол характерлиги.
- Фаолиятнинг руҳий жиҳатдан юқорилиги, рақобат, мусобақалашиш (руҳий зўриқиш).
- Бевосита ва билвосита қоидаларнинг мавжудлиги - улар ўйиннинг мазмунини акс эттиради, унинг мантиқий ва вақт бўйича кетма-кетлигини аниқлаб беради.

Ўйинлар қуйидаги функцияларни бажаради:

1. Ижтимоийлаштириш функцияси. Ўйин талабанинг ижтимоий муносабатлар тизимига қўшилиши учун кучли воситадир.
2. Миллатлараро коммуникация функцияси. Ўйин талабага умуминсоний қадриятлар, бошқа миллатларнинг маданиятини ўзлаштириш имконини беради. Чунки ўйинлар миллий ва шу билан бир вақтда интернационал ва миллатлараро бўлади.
3. Ўйинда талаба ўзини намоён қилиш функцияси, яъни ўйин инсон амалиётининг полигони сифатида бўлиш.
4. Комуникативлик функцияси .
5. Диагностик функцияси.

Ўйин педагогга талабалардаги турли хил қобилиятларни (ақлий, руҳий ва ижодий ва ҳ.к.) аниқлашга ёрдам беради.

6. Ўйиннинг терапевтлик функцияси. У талабанинг ҳулқида, муаммосида ва ўқишида пайдо бўладиган турли хилдаги қийинчиликларни енгиш воситаси сифатида фойдаланишда намоён бўлади.
7. Тузатиш (коррекция) функцияси. Талабанинг шахсий структураси кўрсаткичларига ижобий ўзгаришлар, қўшимчалар киритиш.
8. Кўнгилочар функцияси.

Ижтимоий иқтисодий фанларларни ўқитиш жараёнида ишбилармонлик ўйинларининг турли модификацияларидан фойдаланилади:

- Имитацион ўйинлар - машғулотларда бирорта ташкилот, корхона ёки бўлимларнинг фаолиятлари имитация қилинади.
- Операцион ўйинлар - у аниқ махсус амалларни бажаришни машқ қилишга ёрдам беради. Бу турдаги ўйинлар ҳақиқий ҳолат имитация қилинадиган шароитларда олиб борилади.
- Ролларни бажариш ўйини - бундай ўйинларда ўзини тутиш тактикаси, бирорта шахснинг вазифа ва мажбуриятларини бажариш уқувлари шаклланади.

Психодрама ва социодрама - худди театрға ўхшайди, фақатгина бу ижтимоий – психологик бўлиб, бунда вазиятни ҳис қилиш, бошқа инсонларни баҳолаш кўникмалари шаклланади.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА УЛАРДАН ИЖТИМОЙ-ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИШ

Ҳозирги кунда ижтимоий, иқтисодий фанларни ўқитишда кўплаб янги педагогик технологиялар қўланилмоқда. Қуйида улар ҳақида қисқача маълумот берамиз.

1. «Тармоқлар» (Кластер) методи

Бу усулнинг маъноси – фикрларнинг тармоқланиши. «Кластер» технологияси – педагогик стратегия бўлиб, у талабаларга ҳар бир мавзунини чуқур ўрганишларида ёрдам беради. Талабаларнинг мавзуга тааллуқли тушунча ёки аниқ фикрнинг эркин ва очиқ равишда кетма-кет узвий боғланган ҳолда тармоқлашларига ўргатади. Бу усул мавзунини чуқур ўрганишдан аввал талабаларнинг фикрлаш фаолиятини жадаллаштириш ҳамда кенгайтириш учун хизмат қилади. Шунингдек, ўтилган мавзунини мустаҳкамлаш, умумлаштириш ҳамда талабаларнинг шу мавзу бўйича тасаввурларини чизма шаклида ифодалашга ундайди.

Кластерни тузиш қоидаси

- Ақлга келган барча фикрнинг ёзилиши.
- Ҳаялнинг сифатини муҳофаза қилиш.
- Орфографик ва бошқа жиҳатларга эътибор бермаслик.
- Ажратилган вақт тугагунча ёзувнинг тўхтатмаслиги.
- Ҳаялар сони ва ўзаро алоқадорлигига эътибор бериш.

2. «Чархпалак» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни ўтилган мавзуларни ёдга олишга, мантиқан фикрлаб, берилган саволларга мустақил равишда тўғри жавоб беришга ва ўз-ўзини баҳолашга ўргатишга ҳамда қисқа вақт ичида ўқитувчи томонидан барча талаба (ёки ўқувчи) ларнинг эгаллаган билимларини баҳолашга қаратилган.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни дарс жараёнида мантиқий фикрлаш, ўз фикрларини мустақил равишда эркин баён эта олиш, ўзларини баҳолаш, якка ва гуруҳларда ишлашга, бошқалар фикрига хурмат билан қарашга, кўп фикрлардан кераклисини танлаб олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: технология машғулотларининг барча турларида дарс бошланиши ёки дарс охирида ёки предметнинг бирон бир бўлими тугалланганда, ўтилган мавзуларни талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш, такрорлаш, мустаҳкамлаш ёки оралиқ ва якуний назорат ўтказиш учун мўлжалланган. Ушбу технологияни машғулот жараёнида ёки унинг бир қисмида якка, кичик ва жамоа шаклида ташкил этиш мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: тарқатма материаллар, рангли қалам (ёки фломастер)лар.

Изоҳ: режа бўйича белгиланган мавзу асосида ҳамда ўқитувчининг қўйган мақсади (текшириш, мустаҳкамлаш, баҳолаш)га мос тайёрланган тарқатма материаллар (агар якка тартибда ўтказиш

мўлжалланган бўлса, гуруҳ ўқувчилари сонига, агар кичик гуруҳларда ўтказиш белгиланган бўлса, у ҳолда гуруҳлар сонига қараб тарқатма материаллар тайёрланади).

Машғулоти ўтказиш тартиби:

- талаба (ёки ўқувчи) ларни (шароитга қараб) гуруҳларга ажратиш;
- талаба (ёки ўқувчини) машғулоти ўтказишга қўйилган талаблар ва қоидалар билан таништириш;
- тарқатма материалларни гуруҳ аъзоларига тарқатиш.
- гуруҳ аъзолари томонидан якка ҳолда мустақил равишда тарқатма материаллардаги вазифалар бажарилади;
- ҳар бир гуруҳ аъзоси ўзи ишлаган тарқатма материалнинг ўнг бурчагига рақамини ёзади, чап бурчагига эса ўзининг бирон-бир белгисини чизиб қўяди;
- вазифа бажарилган тарқатма материаллар бошқа гуруҳларга «чархпалак айланмаси» йўналишида алмаштирилади;
- янги гуруҳ аъзолари томонидан берилган материаллар ўрганилади ва ўзгартиришлар киритилади;
- жамоалар томонидан ўрганилган ва ўзгартиришлар киритилган материаллар яна юқорида эслатилган йўналиш бўйича гуруҳлараро алмаштирилади (ушбу жараён гуруҳлар сонига қараб давом эттирилади);
- материалларни охириги алмашишдан сўнг ҳар бир гуруҳ аъзоси ўзлари илк бор тўлдирган материалларини (гуруҳ рақами ва ўзлари қўйган белгилари асосида) танлаб оладилар;

- ҳар бир гуруҳ аъзосининг ўзи белгилаган жавобларига бошқа гуруҳ, аъзоларининг тузатишларини таққослайдилар ва таҳлил киладилар;
- ўқитувчининг тарқатма материалда берилган вазифаларини ўқийди ва жамоа билан биргаликда тўғри жавобларни белгилайди;
- ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) тўғри жавоб билан белгиланган жавоблар фарқларини аниқлайдилар, керакли баллни тўплайдилар ва ўз-ўзини баҳолайдилар.

Изоҳ : тарқатма материалда талаба (ёки ўқувчи)лар белгилаган тўғри жавоблар билан ўқитувчи ҳамкорлигида аниқланган тўғри жавобларнинг фарқи 0,55 фоиздан юқори бўлса, талаба (ёки ўқувчи) ушбу материалти ўзлаштирган, ундан кам бўлса ўзлаштира олмаганлигини билдиради. Масалан, вазифалар сони 30 та бўлиб, жавобларнинг 17-20 таси тўғри белгиланган бўлса, талаба (ёки ўқувчи) ушбу вазифани бажарган ва материалти ўзлаштира олган, агар ундан кам бўлса ўзлаштира олмаган ҳисобланади. Шу билан бирга, жавобларнинг 21-24 таси тўғри белгиланган бўлса талаба (ёки ўқувчи) материалларни ўзлаштирган даражаси «яхши» баҳога, 25-30 таси тўғри бўлса «аъло» баҳога ўзлаштирган деб ҳисобланади.

- талаба (ёки ўқувчи)лар ўз баҳолари ёки балларини белгилаб олишгач, ўқитувчи вазифа бажарилган коғозларни йиғиб олади ва баҳо (баллар)ни журнаliga кўчириб қўяди.³

³□Ишмухаммедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар.- Тошкент, 2008.

«Чархпалак» технологиясидан фойдаланган ҳолда машғулот ўтказиш учун талаба (ёки ўқувчи)ларга қуйидагича вазифа бериш мумкин. Вазифа учун зарур бўлган тарқатма материални қуйида келтирамиз:

Вазифа. Қуйидаги хулқ атвор хусусиятлари қайси темперамент типларига мос келишини аниқланг ва уларга берадиган тавсифларини келтирилган жадвалга киритинг.

	Хулқ-атвор кўринишлари	Темперамент типлари			
		Холерик	Сангвиник	Флегматик	Меланхолик
1	Ҳаракатлари жуда тез, маълумотларни тез қабул қилади ва миясида қайта ишлайди.				
2	Уларнинг бир шароитдан иккинчи шароитга мослашиши қийин кечади, уларнинг қувонгани ёки хафа бўлгани ташқаридан билинмайди.				
3	Хушчақчақ, беғамрок, жуда мулоқотга киришувчан, конформист кишилардир.				
4	Серҳаракат, серғайрат, эмоционал ҳолатлари жўшқин				
5	Ҳаракатлари секин, босиқ, хотиржам, эмоционал турғун кишилардир				
6	Жўшқин, жаҳли тез чиқадиган, импульсив, ўзига баҳоси баландроқ,				

7	Тез хафа бўлиб қоладиган, ҳар нарсани юрагига яқин оладиган кишилардир				
8	Улар мулоқотга тез киришмайди, дўсти ҳам кам бўлади				
9	Ўта таъсирчан, ҳис-туйғули,				
10	Дўстлари кўп бўлади, меҳмонга боришни ёқтирадилар, ўзи ёқтирган ишни яхши бажаради, бошқаларига юзаки ёндашади.				
11	Бу типдаги кишиларда санъат ва адабиёт соҳаларидаги ноёб ижодий қобилиятлар кўп учрайди.				
12	Ҳаяжонланувчан, шоир табиат, меҳрли.				

3. «Бумеранг» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни дарс жараёнида, дарсдан ташқарида турли адабиётлар, матнлар билан ишлаш, ўрганилган материални ёдида сақлаб қолиш, сўзлаб бериш, фикрини эркин ҳолда баён эта олиш, қисқа вақт ичида кўп маълумотга эга бўлиш ҳамда дарс мобайнида ўқитувчи томонидан барча талабаларни баҳолай олишга қаратилган.

Технологиянинг мақсади. Ўқув жараёни мобайнида тарқатилган материалларнинг талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан яқка ва гуруҳ ҳолатида ўзлаштириб олишлари ҳамда суҳбат-мунозара ва турли саволлар орқали тарқатма материаллардаги матнлар қай даражада ўзлаштирилганлигини назорат қилиш ва баҳолаш жараёни мобайнида ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) томонидан ўз баҳо (ёки балл)ларини эгаллашига имконият яратиш.

Технологиянинг қўлланиши. Амалий машғулотлар, семинар ёки лаборатория машғулотлари ҳамда суҳбат-мунозара шаклидаги дарсларда якка тартибда, кичик ва жамоа шаклида фойдаланилиши мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар. Талаба (ёки ўқувчи) дарс жараёнида мустақил ўқишлари, ўрганишлари ва ўзлаштириб олишлари учун мўлжалланган тарқатма материаллар (ўтилган мавзу ёки янги мавзу бўйича қисқа матнлар, суратлар, маълумотлар).

Машғулотни ўтказиш тартиби. Ушбу технология бир неча босқичда ўтказилади:

- талаба (ёки ўқувчи)лар кичик гуруҳларга ажратилади;
- талаба (ёки ўқувчи)лар дарс (машғулот)нинг мақсади ва тартиби билан таништирилади;
- талаба (ёки ўқувчи)ларга мустақил ўрганиш учун мавзу бўйича матнлар тарқатилади;
- берилган матнлар талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан якка тартибда мустақил ўрганилади;
- ҳар бир гуруҳ аъзоларидан янги гуруҳ ташкил этилади;
- янги гуруҳ аъзоларининг ҳар бир гуруҳ навбати билан мустақил ўрганган матнлари билан ахборот алмашадилар, яъни бир-бирларига сўзлаб берадилар, матнни ўзлаштириб олишларига эришадилар;
- берилган маълумотларнинг ўзлаштирилганлик даражасини аниқлаш учун гуруҳ ичида ички назорат ўтказилади, яъни гуруҳ аъзолари бир-бирлари билан савол - жавоб қиладилар;

- янги аъзолар дастлабки ҳолатдаги гуруҳларига қайтадилар;
- дарснинг қолган жараёнида талаба (ёки ўқувчи)лар билимларини баҳолаш ёки тўплаган балларини ҳисоблаб бориш учун ҳар бир гуруҳда «гуруҳ ҳисобчиси» тайинланади;

Талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан барча матнлар қай даражада ўзлаштирилганлигини аниқлаш мақсадида ўқитувчи (ёки оппонент гуруҳ) талаба (ёки ўқувчи)ларга саволлар билан мурожаат этадилар, оғзаки сўров ўтказадилар;

- саволларга берилган жавоблар асосида гуруҳлар тўплаган умумий баллари аниқланади:
- ҳар бир гуруҳ аъзоси томонидан гуруҳдаги матн мазмунини ҳаётга боғлаган ҳолда биттадан савол тузилади;
- гуруҳлар томонидан тайёрланган саволлар орқали савол-жавоб ташкил этилади («гуруҳ ҳисобчилари» берилган жавоблар бўйича балларни ҳисоблаб борадилар);
- гуруҳ аъзолари томонидан тўпланган умумий баллар йиғиндиси аниқланади;
- гуруҳлар тўплаган умумий баллар гуруҳ аъзолари ўртасида тенг тақсимланади.

Изоҳ : ўқитувчи дарсни шу тартибда тугатиши ёки материал талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан якка тартибда қандай ўзлаштирилганини яна бир бор ўз-ўзига баҳо бериш тартибида назорат қилиш учун «Чархпалак» технологиясидан фойдаланган ҳолда ўқилган ва ўзлаштирилган матнлар асосида тайёрланган тарқатма материалларни талаба (ёки ўқувчи)ларга тарқатиб, ўз билимларини текшириб олишларига имконият яратиши мумкин.

- дарс (машғулот)ни якунлаш, уйга вазифа бериш.

Ўқитувчиларнинг иш тажрибасидан

Ушбу технологияни қўллаган ўқитувчилар ўз предметлари мавзуси ёки эркин мавзу асосида қуйидаги мазмундаги матнлардан фойдаланган ҳолда иш ва тарбиялаш жараёнини ташкил этишган. Масалан:

1. Мавзу: «Гуллар ва уларнинг тарихи, ҳаётдаги аҳамияти»

Тарқатма материаллар:

- 1-гуруҳга - Гуллар қачондан бери ўстирилади?
- 2-гуруҳга- Айрим халқларда гулларнинг аҳамияти.
- 3-гуруҳга - Атиргулларнинг рамзий маъноси ҳақида?
- 4-гуруҳга - Мисрликлар учун нилуфар гули нима маънони англатади?

2. Мавзу: «Шарқона муомала одоби»

Тарқатма материаллар:

- 1 -гуруҳга - Устозларни ҳурматлаш баёни
- 2-гуруҳга - Қариндош-уруғлар ўртасидаги муомала одоби
- 3-гуруҳга - Қўни-қўшнилари ўртасидаги муомала одоби
- 4-гуруҳга - Дўстлар ўртасидаги муомала одоби⁴

⁴□Ишмухаммедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. Тошкент 2008

4. «3 x 4» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу машғулот талаба (ёки ўқувчи)ларни аниқ бир муаммони (ёки бирор мавзуни) якка ҳолда (ёки кичик жамоа бўлиб) фикрлаб ҳал этиш, ечимини топиш, кўп фикрлардан керагини танлаш, танлаб олинган фикрларни умумлаштириш ва улар асосида қўйилган муаммо (ёки мавзу) юзасидан аниқ бир тушунча ҳосил қилишга, шунингдек, ўз фикрларини маъқуллай олишга ўргатади. Бу технология талаба (ёки ўқувчи)лар билан аввал якка ҳолда, сўнгра уларни кичик гуруҳларга ажратилган ҳолда ёзма равишда ўтказилади.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустақил ва мантикий фикрлашга; жамоа бўлиб ишлашга, изланишга; фикрларни жамлаб, улардан назарий ва амалий тушунча ҳосил қилишга; жамоага ўз фикрини ўтказишга уни маъқуллашга; қўйилган муаммони ечишда ва мавзуга умумий тушунча беришда ўтилган мавзулардан эгаллаган билимларини қўллай олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида якка тартибда (ёки кичик гуруҳларга ажратилган ҳолда) ўтказиш ҳамда, аъзоларини бир неча маротаба жойларини ўзгартириб, берилган вазифаларни бажаришга мўлжалланган.

Машғулотда фойдаланиладиган **воситалар:** А-3, А-4 форматдаги қоғоз варақлари (сониға қараб), фломастер (ёки рангли қалам).

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- ўқувчи ёки талабаларнинг умумий сонига қараб, 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади (кичик гуруҳлар сони 4 ёки 5 та бўлгани мақсадга мувофиқ);
- ўқувчи ёки талаба машғулотнинг мақсад ва ўтказилиш тартиби билан таништиради ва ҳар бир кичик гуруҳга қоғознинг юқори қисмида ёзуви бўлган варақларни тарқатади;
- Ўқитувчи кичик гуруҳ аъзоларини тарқатма материалда ёзилган асосий фикрни фақат учта фикр, яъни учта сўз ёки сўзлар бирикмаси, ёки учта гап билан давом эттиришлари мумкинлигини уқтиради ва буни амалга ошириш учун аниқ вақт белгилайди;
- Гуруҳ аъзолари биргаликда тарқатма материалда берилган фикрни ёзиб давом эттирадилар;
- вазифа бажарилгач, гуруҳ аъзолари ўринларидан туриб соат мили йўналиши бўйича жойларини ўзгартирадилар, яъни 1- 2-нинг 2 - 3-нинг, 3- эса 4 - нинг (бошқа кичик гуруҳлар бўлса, шу тариха) ўрнига ўтадилар;
- янги жойга келган аъзолар шу ерда қолдирилган тарқатма материалдаги фикрлар билан танишиб, унга яна янги учтадан ўз фикрларини ёзиб қўядилар;
- гуруҳ аъзолари яна юқоридаги каби жойларини ўзгартирадилар, шу тариха кичик гуруҳлар ўз жойларига қайтиб келгунларига қадар жойларини алмаштириб, тарқатма материалларга ўз фикрларини қўшиб борадилар;

- ўз жойларига қайтиб келган кичик гуруҳлар тарқатма материалда тўпланган барча фикрларни диққат билан ўқиб, уларни умумлаштирган ҳолда битта яхлит таъриф ёки қоида ҳолатига келтирадилар;
- ҳар бир кичик гуруҳнинг муаллифлик таърифлари ёки қоидаларини аъзоларидан бири тақдимот қилади;
- Ўқитувчи кичик гуруҳлар томонидан берилган таърифлар ёки қоидаларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди, сўнгра машғулоти яқунлайди.

***Изоҳ:** гуруҳлар тақдимотидан сўнг улар берган таъриф ёки қоидалар асосида кичик гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси якка тартибда ўзининг муаллифлик таърифи ва қоидасини келтириб чиқариб тақдимот қилиши ҳам мумкин.*

Кичик гуруҳлар сони 4 та бўлгани мақсадга мувофиқ. Бундай ҳолда кичик гуруҳлар ўз жойларини фақат 3 марта алмаштирадилар ва бу билан дарс жараёни зерикарли ўтишининг олди олинади. Агар кичик гуруҳлар сони 4 тадан кўп бўлса, у ҳолда уларни икки потокка бўлиб, кичик аъзоларининг алмашинувини ҳар бир поток ўртасида алоҳида, тақдимот эса биргаликда ўтказиш мумкин.

Агар аудитория (ёки синф) кичик гуруҳларнинг жойларини алмаштиришга мосланмаган (ёки алмаштиришга ноқулайликлар) бўлса, у ҳолда талаба (ёки ўқувчи)ларнинг жойларини алмаштириш ўрнига гуруҳларга тарқатилган материалларни алмаштириш орқали, улар дастлабки олинган гуруҳларга қайтиб келгунга қадар алмаштирилиб, талаба (ёки ўқувчи) фикрлари тўпланади, улардан

умумий таъриф (ёки қоида) келтириб чиқарилади ва тақдимот қилиш ҳам мумкин.

Ушбу технологияни қўллаган ўқитувчилар ўз предметлари мавзуси (ёки эркин мавзу) асосида «Педагогик технология - бу...», «Очиқ дарс - ...» «Иқтисод - ...», «Экология - ...», «Малака ошириш - ...», «Касб ўрганиш - ...», «Ҳамширалик касби - ...», «Муҳандис - ...» каби мазмундаги қоғоз варақларининг юқори қисмида давом эттирилиши ёки фикрлар билан тўлдирилиши керак бўлган асосий тушунча ёки фикр ёзилган матнлардан фойдаланган ҳолда таълим-тарбия жараёнини ташкил этишган.

Иқтисодий фанларни ўқитиш самарадорлигини ошириш йўллари ҳақидаги фикрлар мунозараси 3x4 педагогик технология асосида ташкил этиш учун гуруҳ 4 та кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир гуруҳ учун бир варақ қоғоз олиниб, унинг юқори қисмига бирор бир муаммони ҳал этиш ҳақида, масалан, ўқитиш самарадорлигини ошириш йўллари ҳақидаги 3 тадан гуруҳ фикрини ёзишини ҳамда бу фикрлар ёзилган қоғозни (соат стрелкаси йўналиши бўйича) кейинги гуруҳларга узатиш таклиф этилади. Кейинги гуруҳ эса уни яна учта фикр билан тўлдириши ва кейинги гуруҳга узатиши лозим. Шу тарзда давом этиб, ҳар бир қоғозда 12 тадан фикрлар мужассам бўлгач, гуруҳлар бу фикрларни таҳлил этиб, гуруҳнинг бир умумлаштирилган фикрини билдиришлари талаб этилади.

5. «Резюме» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Бу технология мураккаб, кўп тармоқли, мумкин қадар муаммоли мавзуларни ўрганишга қаратилган. Технологиянинг моҳияти шундан иборатки, бунда бир йўла мавзунинг турли тармоқлари бўйича ахборот берилади. Айти пайтда уларнинг ҳар бири алоҳида нуқталардан муҳокама этилади. Масалан, ижобий ва салбий томонлари, афзаллик ва камчиликлари, фойда ва зарарлари белгиланади.

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустақил, танқидий фикрлашга, жамоа бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб таққослаш таълим технологияси ёрдамида мавзудан келиб чиққан ҳолда муаммо ечимини топишга ҳамда керакли хулоса ёки қарор қабул қилишга, жамоага ўз фикри билан таъсир этишга, уни маъқуллашга, шунингдек, берилган муаммони ечишда, мавзуга умумий тушунча беришда ўтилган мавзулардан эгаллаган билимларини қўллай олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: маъруза дарсларида (имконият ва шароит бўлса), семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида якка (ёки кичик гуруҳларга ажратилган) тартибда ўтказиш, шунингдек, уйга вазифа беришда ҳам қўллаш мумкин.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: А-3 форматдаги қоғозларида (сонига қараб) тайёрланган тарқатма материаллар, фломастер ёки рангли қаламлар.

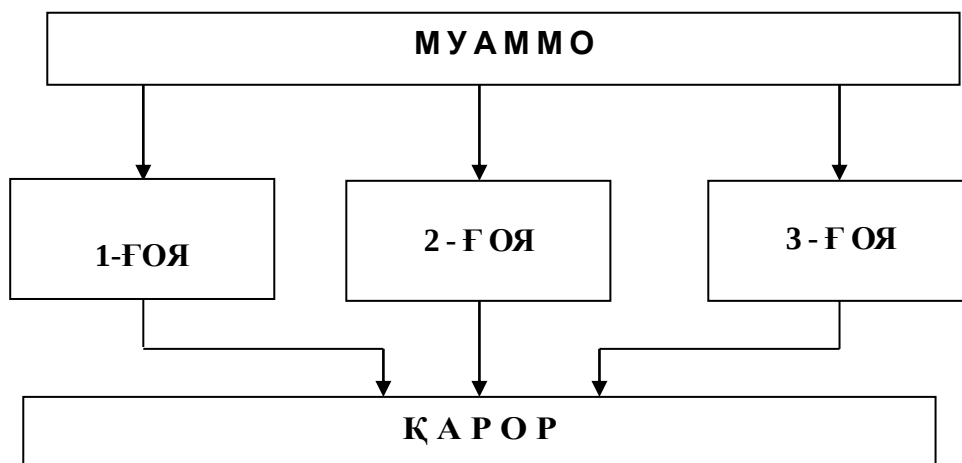
Машғулотни ўтказиш тартиби:

- ўқувчи ёки талабаларнинг сонига қараб 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;
- ўқитувчи талабаларни машғулотнинг мақсад ва ўтказилиш тартиби билан таништиради ва ҳар бир кичик гуруҳга қоғознинг юқори қисмида ёзуви бўлган, яъни асосий муаммо, ундан ажратилган муаммолари ва уларни ечиш йўллари белгиланган, хулоса ёзма баён қилинадиган варақларини тарқатади;
- ҳар бир гуруҳ аъзолари уларга тушган варақлардаги муаммоларнинг афзаллиги ва камчиликларини аниқлаб, ўз фикрларини фломастер ёрдамида ёзма баён этадилар. Ёзма баён этилган фикрлар асосида ушбу муаммони ечимини топиб, энг мақбул вариант сифатида умумий хулоса чиқарадилар;
- кичик гуруҳ аъзоларидан бири тайёрланган материални жамоа номидан тақдимот этади. Гуруҳнинг ёзма баён этган фикрлари ўқиб эшиттирилади, лекин хулоса қисми билан таништирилмайди;
- ўқитувчи бошқа кичик гуруҳлардан тақдимот этган гуруҳнинг хулосасини сўраб, улар фикрини аниқлайди, гуруҳлар фикридан сўнг тақдимотчи ўз хулосаси билан таништиради;
- ўқитувчи гуруҳлар томонидан берилган фикрларга ёки хулосаларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди, сўнгра машғулотни якунлайди.⁵

⁵□Ишмухаммедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар. Тошкент 2008

«Резюме» технологиясининг иккинчи варианты сифатида «Қарорлар шажараси» технологиясини келтириш мумкин

Таълим жараёнида мазкур технологиянинг қўлланилиши муайян муаммо юзасидан оқилона қарор қабул қилиш (хулосага келиш)да талабалар томонидан билдирилаётган ҳар бир вариант, уларнинг мақбул ҳамда номақбул жиҳатларини муфассал таҳлил этиш имкониятини яратади. Машғулот жараёнида талабалар қуйидаги чизма асосида тузилган жадвални тўлдирадилар (ёки ушбу тартибдаги фаолиятни олиб боришда ёзув тахтасидан фойдаланадилар):

**«Қарорлар шажараси» технологияси қуйидаги
шартлар асосида қўлланилади:**

1. Ўқитувчи машғулот бошланишидан олдин мунозара, таҳлил учун мавзуга оид бирор муаммони белгилайди. Гуруҳлар томонидан қабул қилинган хулоса (қарор)ларни ёзиш учун плакатларни тайёрлайди.

2. Ўқитувчи талабаларни 4 ёки 6 нафар кишилардан иборат гуруҳларга ажратади. Муаммонинг ҳал этилиши, у борада энг мақбул қарорнинг қабул қилиниши учун муайян вақт белгиланади.

3. Қарорни қабул қилиш жараёнида гуруҳларнинг ҳар бир аъзоси томонидан билдирилаётган вариантларнинг мақбуллик ҳамда номақбуллик даражалари батафсил муҳокама қилинади. Ҳар бир вариантнинг афзаллик ва ноафзаллик жиҳатлари ёзиб борилади. Билдирилган вариантлар асосида муаммони ижобий ҳал этишга хизмат қилувчи усул хусусида гуруҳ аъзолари бир тўхтамга келиб оладилар.

4. Мунозара учун ажратилган вақт ниҳоясига етгач, ҳар бир гуруҳ аъзолари ўз гуруҳи қарори борасида ахборот берадилар. Зарур ҳолларда ўқитувчи раҳбарлигида барча талабалар билдирилган хулоса (қарор)ларни бир-бири билан қиёслайдилар. Муаммо юзасидан билдирилган қарорлар борасида саволлар туғилгудек бўлса, уларга жавоблар қайтарилиб борилади, ноаниқликларга аниқлик киритилади. Агарда барча гуруҳлар томонидан муаммо юзасидан бир хил қарорга келинган бўлса, ўқитувчи бунинг сабабини изоҳлайди.

**“ Қарорлар шажараси” технологияси қуйидаги лойихага
асосланади:**

«ҚАРОРЛАР ШАЖАРАСИ» технологияси					
УМУМИЙ					
1 - қарор варианты		2 - қарор варианты		3 - қарор варианты	
Афзал- лиги	Камчи - лиги	Афзал- лиги	Камчи - лиги	Афзал- лиги	Камчи - лиги
ҚАРОР:					

6. «Тушунчалар таҳлили» таълим технологияси

Таълим технологиясининг моҳияти. Ушбу таълим технологияси ўтилган (чорак, семестр ёки йилида тугаган) предмети ёки бўлим барча мавзуларини талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан ёдга олиш, бирон-бир мавзу бўйича ўқитувчи томонидан берилган тушунчаларга мустақил равишда ўз изохларини бериш, шу орқали ўз билимларини текшириб баҳолашга имконият яратиш ва ўқитувчи томонидан қисқа вақт ичида барча талаба (ёки ўқувчи)ларни баҳолай олишга йуналтирилган.

Таълим технологиясининг мақсади. Талаба (ёки ўқувчи)ларни машғулотда ўтилган мавзунини эгаллаганлик ва мавзу бўйича таянч тушунчаларни ўзлаштириб олинганлик даражаларини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда эркин баён эта олиш, ўзларининг билим даражаларини баҳолай олиш, яқка ва гуруҳларда ишлай олиш,

сафдошларининг фикрига ҳурмат билан қараш, шунингдек ўз билимларини бир тизимга солишга ўргатиш.

Таълим технологиясининг қўлланиши: ўқув машғулотларининг барча турларида (дарс бошланиши ёки дарс охирида, ёки предметининг бирон-бир бўлими тугалланганда) ўтилган мавзунини ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш, такрорлаш, мустаҳкамлаш ёки оралиқ ва якуний назорат ўтказиш учун, шунингдек, янги мавзунини бошлашдан олдин талаба (ёки ўқувчи)ларнинг билимларини текшириб олиш учун мўлжалланган. Ушбу таълим технологиясини машғулот жараёнида ёки машғулотнинг бир қисмида якка, кичик ҳамда жамоа шаклида ташкил этиш мумкин. Ушбу таълим технологиясидан уйга вазифа беришда ҳам фойдаланса бўлади.

Машғулотда фойдаланиладиган воситалар: тарқатма материаллар, таянч тушунчалар рўйхати, қалам (ёки ручка), слайд.

***Изоҳ:** режа бўйича белгиланган мавзу асосида ҳамда ўқитувчининг қўйган мақсади (текишириш, мустаҳкамлаш, баҳолаш)га мос тайёрланган тарқатма материаллар (агар якка тартибда ўтказиш мўлжалланган бўлса, гуруҳ ўқувчилари сонига, агар кичик гуруҳларда ўтказиш белгиланган бўлса, у ҳолда гуруҳлар сонига қараб тарқатма материаллар тайёрланади).*

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- талаба (ёки ўқувчи)лар гуруҳларга (шароитга қараб) ажратилади;
- талаба (ёки ўқувчи)лар машғулотни ўтказишга қўйилган талаб ва қоидалар билан таништирилади;

- тарқатма материаллар гуруҳ аъзоларига тарқатилади.
- талаба (ёки ўқувчи)лар якка тартибда ўтилган мавзу ёки янги мавзу бўйича тарқатма материалда берилган тушунчалар билан танишадилар;
- талаба (ёки ўқувчи)лар тарқатма материалда мавзу бўйича берилган тушунчалар ёнига эгаллаган (ёки ўзларининг) билимлари асосида (берилган тушунчаларни қандай тушунган бўлсалар шундай) изоҳ ёзадилар (якка тартибда);
- ўқитувчи тарқатма материалда мавзу бўйича берилган тушунчаларни ўқийди ва жамоа билан биргаликда ҳар бир тушунчага тўғри изоҳни белгилайди ёки экранда ҳар бир тушунчанинг изоҳи берилган слайд орқали (имкони бўлса) таништирилади;
- ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) тўғри жавоб билан белгиланган жавобларнинг фарқларни аниқлайдилар, керакли тушунчага эга бўладилар, ўз-ўзларини текширадилар, баҳолайдилар, шунингдек билимларини яна бир бор мустаҳкамлайдилар.

Изоҳ: «Тушунчалар таҳлили» таълим технологиясини «Чайнворд», «Узлуксиз занжир», «Кластер», «Блиц-занжир» шаклида ҳам таъкил этиши мумкин.

«Тушунчалар таҳлили» таълим технологиясидан бир дарснинг ўзида дарс бошланишида ўтган мавзунини такрорлаш, мустаҳкамлаш ёки янги мавзу бўйича талаба (ёки ўқувчи)ларнинг дастлабки билимлари, қандай тушунчаларни эгаллаганликлари ва шу дарснинг охирида бугунги мавзудан нималарни билиб олганликларини аниқлаш учун ҳам фойдаланиш мумкин.

Қўйидаги машғулотда фойдаланиладиган тарқатма материални мисол тариқасида келтирамиз :

Илова

Тушунчалар	Мазмуни
Таълим	
Тарбия	
Таълим мазмуни	
Иш таълими	
иш шакллари	
Дарс (машғулот)	
иш воситалари	
Назорат таълими	
Баҳолаш таълими	
Технология	
Педагогик технология	
Педагогик инновация	
Педагогик маҳорат	
Педагогик	

7. «Зинама - зина» технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу машғулот талаба (ёки ўқувчи)ларни ўтилган ёки ўтилиши керак бўлган мавзу бўйича якка ва кичик жамоа бўлиб фикрлаш ҳамда хотирлаш, ўзлаштирилган билимларни ёдга тушириб, тўпланган фикрларни умумлаштира олиш ва уларни ёзма, расм, чизма кўринишида ифодалай олишга ўргатади. Бу технология талаба (ёки ўқувчи)лар билан якка ҳолда ёки гуруҳларга ажратилган ҳолда ёзма равишда ўтказилади ва тақдимот қилинади.

Технологиянинг мақсади. Талаба (ёки ўқувчи)ларни эркин, мустақил ва мантикий фикрлашга, жамоа бўлиб ишлашга, изланишга, фикрларни жамлаб улардан назарий ва амалий тушунча ҳосил

килишга, жамоага ўз фикри билан таъсир эта олишга, уни маъқуллашга, шунингдек, мавзунинг таянч тушунчаларига изох беришда эгаллаган билимларини қўллай олишга ўргатиш.

Технологиянинг қўлланиши: маъруза (имконият ва шароит бўлса), семинар, амалий ва лаборатория машғулотларида якка тартибда ёки кичик гуруҳларда ўтказиш ҳамда назорат дарсларида қўлланилиши мумкин.

Машғулотда қўлланиладиган воситалар: А-3, А-4 форматли қоғозларда тайёрланган (мавзуни ажратилган кичик мавзулар сонига мос) чап томонига кичик мавзулар ёзилган тарқатма материаллар, фломастер (ёки рангли қалам)лар.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

- ўқитувчи талаба (ёки ўқувчи)ларни мавзулар сонига қараб 3-5 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади (гуруҳлар сони 4 ёки 5 та бўлгани маъқул);
- талаба (ёки ўқувчи)лар машғулотнинг мақсади ва унинг ўтказилиш тартиби билан таништирилади. Ҳар бир гуруҳга қоғознинг чап қисмида кичик мавзу ёзуви бўлган варақлар тарқатилади;
- ўқитувчи аъзоларини тарқатма материалда ёзилган кичик мавзулар билан танишишларини ва шу мавзу асосида билганларини фломастер ёрдамида қоғоздаги бўш жойига жамоа билан биргаликда фикрлашиб ёзиб чиқиш вазифасини беради ва вақт белгилайди;

- гуруҳ аъзолари биргаликда тарқатма материалда берилган кичик мавзунини ёзма (ёки расм, ёки ўқув чизма) кўринишида ифода этадилар. Бунда аъзолари кичик мавзу бўйича имкон борича тўлароқ маълумот беришлари керак бўлади.
- тарқатма материаллар тўлдирилгач, гуруҳ аъзоларидан бир киши тақдимот қилади. Тақдимот вақтида гуруҳлар томонидан тайёрланган материал, албатта, аудитория (синф) доскасига мантиқан тагма-таг (зина шаклида) илинади;
- ўқитувчи гуруҳлар томонидан тайёрланган материалларга изоҳ бериб, уларни баҳолайди ва машғулоти яқунлайди.

Изоҳ: машғулотининг бундай ташкил этилиши талаба (ёки ўқувчи)ларни мустақил фикрлашга, ўтилган ва ўзлаштирилган мавзуларни эслашга, уларни ёзма (ёки расм, чизма кўринишида) баён этишга, фикрларни умумлаштиришга ўргатади.

Илова (мисол тариқасида)

	Йил фасллари	Йил фаслларининг асосий белгилари, хусусиятлари
1.	Баҳор	
2.	Ёз	
3.	Куз	
4.	Қиш	

Мавзулар: Сўз туркумлари (от, сифат, феъл, сон, олмош). *Йил фасллари* (баҳор, ёз, куз, қиш). Абдулла Қодирий (ҳаёти, ижоди, асарлари, адабий мероси ва ахамияти) ва б.

8. «Муаммо» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларга предметнинг мавзусидан келиб чиққан турли муаммоли масала ёки вазиятларнинг ечимини тўғри топишни ўргатиш, уларда муаммонинг моҳиятини аниқлаш бўйича малакаларни шакллантириш, муаммони ечишнинг баъзи усуллари билан таништириш ва муаммони ечишда мос таълим технологияларни тўғри танлашга ўргатиш, муаммонинг келиб чиқиш сабабларини ва муаммони ечишдаги ҳатти-ҳаракатларни тўғри аниқлашга ўргатиш.

Машғулотни ўтказиш тартиби:

Ўқувчи ёки талабаларни гуруҳларга ажратиб, уларни мос ўринларига жойлаштиргандан сўнг, машғулотни ўтказиш тартиб-қоидалари ва талабларини тушунтиради, яъни у машғулотнинг босқичли бўлишини ва ҳар бир босқич талаба (ёки ўқувчи)лардан максимум диққат-эътибор талаб қилишини, машғулот давомида улар якка ва жамоа бўлиб ишлашларини айтади. Бундай кайфият талаба (ёки ўқувчи)ларнинг берилган топшириқларни бажаришга тайёр бўлишларига ёрдам беради ва бажаришга қизиқиш уйғотади. Машғулотни ўтказиш тартиб-қоидалари ва талаблари тушунтирилгач, машғулот бошланади:

- талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан машғулот учун тайёрланган кино лавҳа диққат билан томоша қилиб, унда ёритилган муаммони аниқлашга ҳаракат қилиш, хотирада сақлаб қолиш ёки дафтарларига белгилаб қўйиш (агар кинофильм кўрсатишнинг имконияти бўлмаса у ҳолда ўқитувчи предметининг мавзуси бўйича плакат, расм, афиша ёки бирор муаммо баён қилинган матн, китобдаги материалдан фойдаланиши мумкин);
- ҳар бир аъзо ушбу лавҳадан (расмдан, матндан, ҳаётий воқеадан) биргаликда аниқланган муаммоларни ватман ёки А-3 форматдаги қоғозга фломастер билан ёзиб чиқади;
- берилган аниқ вақт тугагач, тайёрланган иш гуруҳ вакили томонидан ўқиб эшиттирилади;
- ўқитувчилар томонидан танланган ва муаммолар ёзилган қоғозларни алмаштирган ҳолда гуруҳларга тарқатилади;
- тарқатилган қоғозларда гуруҳлар томонидан ёзилган муаммолардан ҳар бир аъзоси ўзини қизиқтирган муаммодан бирини танлаб олади;
- ўқитувчи томонидан тарқатилган қуйидаги чизмага ҳар бир аъзоси танлаб олган муаммосини ёзиб, мустақил равишда таҳлил этади.

Масалан:

Муаммонинг тури	Муаммонинг келиб	Муаммони ечиш йуллари ва Сизнинг
Тоза ичимлик сувининг камлиги	Сувни тоза сақлашга эътиборнинг камлиги	Табиат ва сувни сақлашга оид тадбирлар ўтказиш

- якка тартибдаги фаолият тугагандан сўнг ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) бажарган тахлилий ишини барчага ўқиб эшиттиради;
- муаммолар ва уларнинг ечими бўйича жамоавий фикр алмашилади;
- химоядан сўнг ўқитувчи машғулотга яқин ясайди. Кичик гуруҳларга қизиқарли ишлари учун миннатдорчилик билдиради.

Бундай технология билан ўтказилган машғулот натижасида ҳар бир талаба (ёки ўқувчи) қайсидир муаммони ечишдан аввал унинг сабаби аниқланиши кераклигини, кейин эса ўзига зарур бўлган таълим технологияси ва усуллари танлаши ҳамда унинг ҳаракатларини аниқ белгилаб олиши кераклигини билиб олади.

9. «Лабиринт» технологияси

Технологиянинг мақсади: талаба (ёки ўқувчи)ларнинг ҳаётий фаолиятларида учрайдиган турли ҳолат ва вазиятлардан ўз обрўларини сақлаган ҳолда чиқиш, вазиятни тўғри баҳолаш ва тезлик билан керакли ечимини топиш кўникмаларини шакллантириш, шу борадаги малакаларини оширишга кўмаклашиш, уларнинг фикрлаш қобилияти ва нутқий фаолиятини ўстириш ҳамда мулоқот қилиш маданиятини шакллантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби: Ўқитувчи машғулот бошланиши олдида талаба (ёки ўқувчи)лар учун стуллардан доира шаклида жой тайёрлайди (доира шаклидаги жойнинг ўртасига сават (ёки тувак)даги гулдастани қўйиш мақсадга мувофиқ. Жойнинг бундай жиҳозланиши машғулотнинг қизиқарли ва жонли ўтишига ёрдам

беради. Имкон бўлса, бундай машғулот очик ҳавода, яъни табиат қўйнида ўтказилса, у ҳолда талаба (ёки ўқувчи)лар яшил майсалар устида доира шаклида бемалол жойлашиб олсалар ҳам бўлади.

Ўқитувчи машғулот бошланиши билан талаба (ёки ўқувчи)ларни шу даврдан жой эгаллашларини сўрайди.

Сўнгра талаба (ёки ўқувчи)ларнинг фаолияти ранг-баранг ва ҳамиша турли қизиқ воқеалар, ҳодисалар, вазиятларга бой эканлиги ҳақидаги қисқача суҳбат билан машғулотни бошлайди. Мисол тариқасида ўқитувчи, талаба (ёки ўқувчи)лар фаолиятида учраган ёки учрайдиган вазиятлардан бири тўғрисида гапириб беради ва шу вазиятдан чиқиш йўлини сўрайди (ёки ўқитувчи вазиятни айтиб, унинг учта ечимини ҳам айтади ва талаба (ёки ўқувчи)лардан учта тўғри вариантдан биттасини танлашларини ва нима учун шу вариантни танлаганликларини тушунтириб беришларини сўрайди. Ундан сўнг ўқувчи ёки талабаларни хоҳишларига кўра, уч кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади ва уларга ҳар бир кичик гуруҳ аъзолари ўз иш тажрибаларидан келиб чиққан ҳолда ва тарбиявий жараёнларда ўқитувчи ва талаба (ёки ўқувчи)лар фаолиятида учрайдиган ёки учраган бирон-бир муаммоли вазиятларни эслашлари, улардан энг қизиқарли, энг муаммолисини танлаб, уларнинг ечимини (вазият, муаммонинг ечими уч вариантдан тест ёки аниқ бир жавобдан иборат бўлиши мумкин) ҳам топиб қўйиш топширигини беради.

Ўқитувчи ёрдамида ҳар бир кичик гуруҳ навбати билан ўзлари тайёрлаган вазият ёки муаммоларни бошқаларга оғзаки баён этадилар. Кичик гуруҳлар томонидан айтилган вазият ёки муаммонинг ечимини топиш учун ўқитувчи уларга аниқ вақт белгилаб беради. Берилган вақт

ичида кичик гуруҳ аъзолари вазият ёки муаммо ечимини топишга ҳаракат қиладилар, вақт тугагач, гуруҳларнинг жавоблари тингланади. Масалан, аввал бир кичик танлаган вазият ёки муаммо яна бир маротаба эсга туширилади ва қолган кичик гуруҳлар навбати билан ушбу вазият ва муаммога ўз ечимларини айтадилар. Барча кичик гуруҳлар ўзлари танлаган жавобларини айтиб бўлишгач, вазият ёки муаммони ўртага ташлаган кичик гуруҳнинг ўзи тўғри ечим ҳақида фикр билдиради, ўқитувчи ҳам шу вазият ёки муаммога нисбатан ўз фикрини билдиради ва билдирилган барча кичик фикрларни умумлаштиради. Сўнгра, иккинчи ўртага ташлаган вазият ёки муаммони муҳокамасига ўтилади, шу каби даврадагилар томонидан ўртага ташланган барча вазият ёки муаммолар муҳокамаси ўтказилади.

Машғулот охирида ўқитувчи талабалар ва гуруҳлар ишига баҳо беради ва вазият ёки муаммоларнинг ечимини топишда нималарга кўпроқ эътибор қаратиш кераклиги тўғрисида тавсиялар беради, сўнгра машғулотни якунлайди.

Изоҳ: ушбу технология жараёнида ташкил этиладиган дарс (амалий ёки лаборатория) машғулотларида ҳам қўлланиши мумкин. Масалан, предмет бўйича ўзлаштирилган мавзулар ёки бўлимлардан талаба (ёки ўқувчи) ҳаётий фаолиятларида учрайдиган муаммоли вазиятлар, шунингдек, дарсда ўтилаётган мавзулар ичидаги муаммоларнинг ечимини топиш бўйича фикрларни аниқлашда ушбу технологиянинг қўлланиши талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан эгалланган билим, кўникма ва малакаларни янада чуқурроқ

мустаҳкамлашларига, уларни амалиётда қўллашларига, ечимини тўғри топишларига ёрдам беради.

10. «Блиц-сўров» усули

Усулнинг тавсифи. Ушбу усул талаба (ёки ўқувчи)ларни ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри ташкил этишга, мантиқий фикрлашга, ўрганаётган предмет асосида хилма-хил фикрлар, маълумотлар ичидан кераклигини танлаб олишни, шу билан бир қаторда, ўзгалар фикрини ҳурмат қилиш ва уларга ўз фикрини ўтказа олиш ҳамда ўз фаолияти, кунини режалаштира олишни ўргатишга қаратилган.

Усулнинг мақсади: ушбу усул орқали талаба (ёки ўқувчи)ларга тарқатилган қоғозларда кўрсатилган ҳаракатлар кетма-кетлигини аввал якка тартибда мустақил равишда белгилаш, кичик гуруҳларда ўз фикрини бошқаларга ўтказа олиш ёки ўз фикрида қолиш, бошқалар билан ҳамфикр бўла олиш каби кўникмаларни шакллантириш.

Машғулотни ўтказиш тартиби.

Ушбу усул бир неча босқичда ўтказилади:

Ўқитувчи ёрдамида ҳар бир кичик гуруҳ навбати билан ўзлари тайёрлаган вазият ёки муаммоларни бошқаларга оғзаки баён этадилар. Кичик гуруҳлар томонидан айтилган вазият ёки муаммонинг ечимини топиш учун ўқитувчи уларга аниқ вақт белгилаб беради. Берилган вақт ичида кичик гуруҳ аъзолари вазият ёки муаммо ечимини топишга ҳаракат қиладилар, вақт тугагач, гуруҳларнинг жавоблари тингланади. Масалан, аввал бир кичик гуруҳ танлаган вазият ёки

муаммо яна бир маротаба эсга туширилади ва қолган кичик гуруҳлар навбати билан ушбу вазият ва муаммога ўз ечимларини айтадилар. Барча кичик гуруҳлар ўзлари танлаган жавобларини айтиб бўлишгач, вазият ёки муаммони ўртага ташлаган кичик гуруҳнинг ўзи тўғри ечим ҳақида фикр билдиради, ўқитувчи ҳам шу вазият ёки муаммога нисбатан ўз фикрини билдиради ва билдирилган барча кичик гуруҳ фикрларини умумлаштиради. Сўнгра, иккинчи гуруҳ ўртага ташлаган вазият ёки муаммони муҳокамасига ўтилади, шу каби даврадаги гуруҳлар томонидан ўртага ташланган барча вазият ёки муаммолар муҳокамаси ўтказилади.

Машғулот охирида ўқитувчи талабалар ва гуруҳлар ишига баҳо беради ва вазият ёки муаммоларнинг ечимини топишда нималарга кўпроқ эътиборни қаратиш кераклиги тўғрисида тавсиялар беради, сўнгра машғулотни якунлайди.

Изоҳ: ушбу технологияни (амалий ёки лаборатория) машғулотларида ҳам қўллаш мумкин. Масалан, предмет бўйича ўзлаштирилган мавзулар ёки бўлимлардан талаба (ёки ўқувчи) ҳаётий фаолиятларида учрайдиган муаммоли вазиятлар, шунингдек, дарсда ўтилаётган мавзулар ичидаги муаммоларни ечимини топиш бўйича фикрларни аниқлашда ушбу технологиянинг қўлланиши талаба (ёки ўқувчи)лар томонидан эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини янада чуқурроқ мустаҳкамлашларига, уларни амалиётда қўллашларига, ечимини тўғри топишларига ёрдам беради.⁶

⁶□Ишмухаммедов Р., Абдуқодиров А., Пардаев А. Таълимда инновацион технологиялар.- Тошкент, 2008.

11. ФСМУ технологияси

Технологиянинг тавсифи. Ушбу технология мунозарали масалаларни ҳал этишда, баҳс-мунозаралар ўтказишда ёки семинар якунида талаба (ёки ўқувчи)ларнинг машғулотлари ҳамда ўтилган мавзу ва бўлимлардаги баъзи мавзулар, муаммоларга нисбатан фикрларини билиш мақсадида) ёки режаси асосида бирор-бир бўлим ўрганилгач қўлланилиши мумкин. Чунки бу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни ўз фикрини ҳимоя қилишга, эркин фикрлаш ва ўз фикрини бошқаларга ўтказишга, очик ҳолда баҳслашишга, шу билан бир қаторда талабалар томонидан машғулот жараёнида эгалланган билимларини таҳлил этишга ва эгаллаганлик даражасини аниқлашга, баҳолашга ҳамда тингловчиларни баҳслашиш маданиятига ўргатади.

Технологиянинг мақсади. Ушбу технология талаба (ёки ўқувчи)ларни тарқатилган оддий қоғозга ўз фикрларини аниқ ва қисқа ҳолатда ифода этиб, тасдиқловчи далиллар ёки инкор этувчи фикрларни баён этишга ёрдам беради...

Машғулотни ўтказиш тартиби: Ўқитувчи ҳар бир талаба (ёки ўқувчи)га **ФСМУ** технологиясининг тўрт босқичи ёзилган қоғоз варақларини тарқатади ва яқка тартибда уларни тўлдиришини илтимос қилади. Бу ерда:

- Ф - фикрингизни баён этинг;
- С - фикрингиз баёнига сабаб кўрсатинг;
- М - кўрсатган сабабингизни асословчи мисол келтиринг;
- У - фикрингизни умумлаштиринг.

- ўқувчи ёки талабалар билан баҳс мавзуси (ёки муаммо)ни белгилаб олади;
- якка тартибдаги иш тугагач, талаба (ёки ўқувчи)лар кичик гуруҳларга ажратилади ва ўқитувчи кичик гуруҳларга ФСМУ технологиясининг тўрт босқичи ёзилган катта форматдаги қоғозларни тарқатади;
- кичик гуруҳларга ҳар бирлари қоғозларда ёзган фикр ва далилларини катта форматда умумлаштирган ҳолда тўрт босқич бўйича ёзишларини таклиф этилади;
- ўқитувчи кичик гуруҳлардан ёзган фикрларини жамоа ўртасида ҳимоя қилишларини сўрайди;
- машғулот ўқитувчи томонидан муаммо бўйича билдирилган фикрларни умумлаштириш билан якунланади.

Тарқатма материалнинг тахминий нусхаси

Вазифа. «Педагогик технология ўзини оқлайди!» мавзуси бўйича қуйидаги фикрларингизни баён этинг: Ф - фикрингизни баён этинг; С – фикрингиз баёнига бирон сабаб кўрсатинг; М- кўрсатилган сабабни тушунтирувчи (исботловчи) мисол келтиринг; У - фикрингизни умумлаштиринг.

Юксак маънавият жамият тараққиётининг асоси бўла оладими?

F ЭТИНГ.	Фикрингизни баён
--------------------	------------------

S кўрсатинг.	Фикрингизнинг баёнига бирор сабаб
------------------------	-----------------------------------

M келтиринг.	Кўрсатилган сабабни тушунтирувчи мисол
------------------------	--

U	Фикрингизни умумлаштиринг.
----------	----------------------------

12. «БЛИЦ-ЎЙИН» технологияси

Ушбу технология ўқувчиларни ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри ташкил этишга, мантиқий фикрлашга, ўрганаётган предмети асосида кўп, хилма-хил фикрлардан, маълумотлардан кераклигини танлаб олишини ўргатишга қаратилган. Бу технология давомида талабалар ўзларининг мустақил фикрларини бошқаларга ўтказа оладилар.

Мақсад:

«Блиц-ўйин» технологияси талабаларга тарқатилган қоғозларда кўрсатилган ҳаракатлар кетма-кетлигини аввал якка ҳолда мустақил равишда белгилаб, сўнгра ўз фикрини бошқаларга ўтказа олиш ёки ўз фикрида қолиш, бошқалар билан ҳамфикр бўла олишга ёрдам беради.

ЎТКАЗИЛИШ ЖАРАЁНИ

1-босқич.

- ўқитувчи ушбу ўйин бир неча босқичда ўтказилиши ҳақида талабаларга тушунча беради. Ҳар бир босқичдаги вазифани бажаришга аниқ вақт ажратилиши, талабалар эса шу вақтдан унумли фойдаланишлари кераклиги ҳақида уларни огоҳлантиради;

- талабаларга алоҳида-алоҳида тарқатма материал берилади;

- ўқитувчи тарқатма материал мазмуни ва бажариладиган вазифани ўқувчиларга тушунтиради, яъни тарқатма материалда берилган ҳаракатлар кетма-кетлигини тўғри белгилаш кераклиги, белгини эса қоғоздаги алоҳида ажратилган бўлимга рақамлар билан белгилаш кераклигини тушунтиради;

- берилган топшириқ аввал якка тартибда бажарилишини айтади.

2- босқич

- ўқитувчи биринчи берилган топшириқнинг ҳар бир талаба томонидан якка тартибда бажарилишини кузатади ва тушунмовчиликлар бўлганда ёрдам беради;

- ҳар бир талаба тарқатма материалдаги «якка баҳо» бўлимига шу ерда берилган ҳаракатлардан ўзининг шахсий фикри асосида мантиқий кетма-кетлигини рақамлар билан белгилаб чиқади, яъни берилган бир нечта ҳаракатдан, унинг фикрича қайси бири биринчи бўлиши, қайси бири эса иккинчи бўлишини белгилайди, ўқитувчи бу вазифани бажариш учун талабаларга 10 дақиқа беради.

3- босқич

- ўқитувчи талабалардан 3 кишидан иборат кичик гуруҳлар ташкил этишларини сўрайди. 3 кишилиқ гуруҳлар ўқувчиларнинг хоҳишларига қараб ёки рақамлар бўйича ташкил этилиши мумкин;

- кичик гуруҳлардаги талабаларнинг ҳар бири ўз қоғозидаги якка баҳо бўлимида белгиланган ҳаракатлар кетма-кетлиги билан бир-бирларини таништирадilar, кейин 3 кишида уч хил бўлган кетма-кетликни биргалашиб, бир-бирлари билан тортишиб, баҳслашиб, таъсир ўтказиб келишган ҳолда уларга тарқатилган қоғоздаги «гуруҳ баҳоси» бўлимига рақамлар билан белгилаб чиқадилар;

- ўқитувчи кичик гуруҳдаги тортишувларда иштирок этмайди, фақат кичик гуруҳлар ва ҳар бир талаба фаолиятини кузатади, бу вазифани бажариш учун 20 дақиқа берилади.

4- босқич

Барча кичик гуруҳлар ўз ишларини тугатгач, ўқитувчи ҳаракатлар кетма-кетлиги бўйича тўғри жавобни, яъни талабаларга тарқатилган қоғозлардан «тўғри жавоб» бўлимини топишни ва унга ўқитувчи томонидан айтилган ҳаракатлар кетма-кетлигининг рақамларини ёзишни сўрайди.

5- босқич

Ўқитувчи «тўғри жавоб» бўлимида берилган рақамларнинг «якка баҳо» бўлимида берилган рақамларни (ёки аксинча), яъни каттадан-кичикни айирган ҳолда «якка хато» бўлимига чиққан фарқни ёзишни сўрайди. «Якка хато» бўлимидаги сонларни юқоридан пастга қараб қўшиб чиқиб умумийсини ҳисоблашлари кераклигини уқтиради.

6- босқич

Худди шу тартибда «тўғри жавоб» ва «гуруҳ баҳоси» ўртасидаги фарқ каттадан-кичикни айириш орқали бажарилади, чиқарилган фарқлар сони «гуруҳ хатоси» бўлимига ёзилиб, юқоридан пастга қараб қўшилади ва умумий сон келтириб чиқарилади.

7- босқич

Ўқитувчи якка ва гуруҳ хатоларининг умумий сони бўйича тушунча беради, уларни алоҳида-алоҳида шарҳлаб беради.

Изоҳ: Бажарилган вазифани баҳолашнинг яна бир тури, қуйидагича: талабаларнинг жавоблари ўқитувчи томонидан берилган «тўғри жавоб»нинг ярмидан кўпига тўғри келган бўлса, демак, «қониқарли», 75%га тўғри келган бўлса «яхши», 100%га тўғри келган бўлса «аъло» деб белгилаш мумкин.

8-босқич

Мисол тариқасида «Мен компьютер дастурчиси» мавзусидаги блиц-ўйиннинг чизмасини келтирамиз (ҳар бир фан ўқитувчиси ўз предмети ёки ўтаётган мавзуси асосида блиц-ўйин шаклидан фойдаланиб ўйин мазмунини тузиши мумкин).

1-жадвал

Блиц-ўйин. «Мен компьютер дастурчиси»

Гуруҳ баҳоси	Гуруҳ хатоси	Тўғри жавоб	Якка хато	Якка баҳо	Гуруҳ ишидан четла-шиш	Ҳаракатлар мазмуни
		5		5		Internet Explorer дастурини ишга тушириш

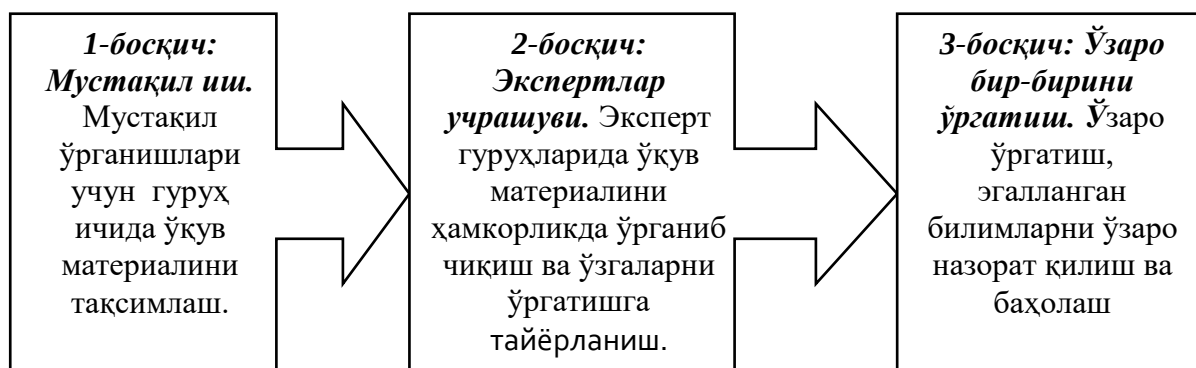
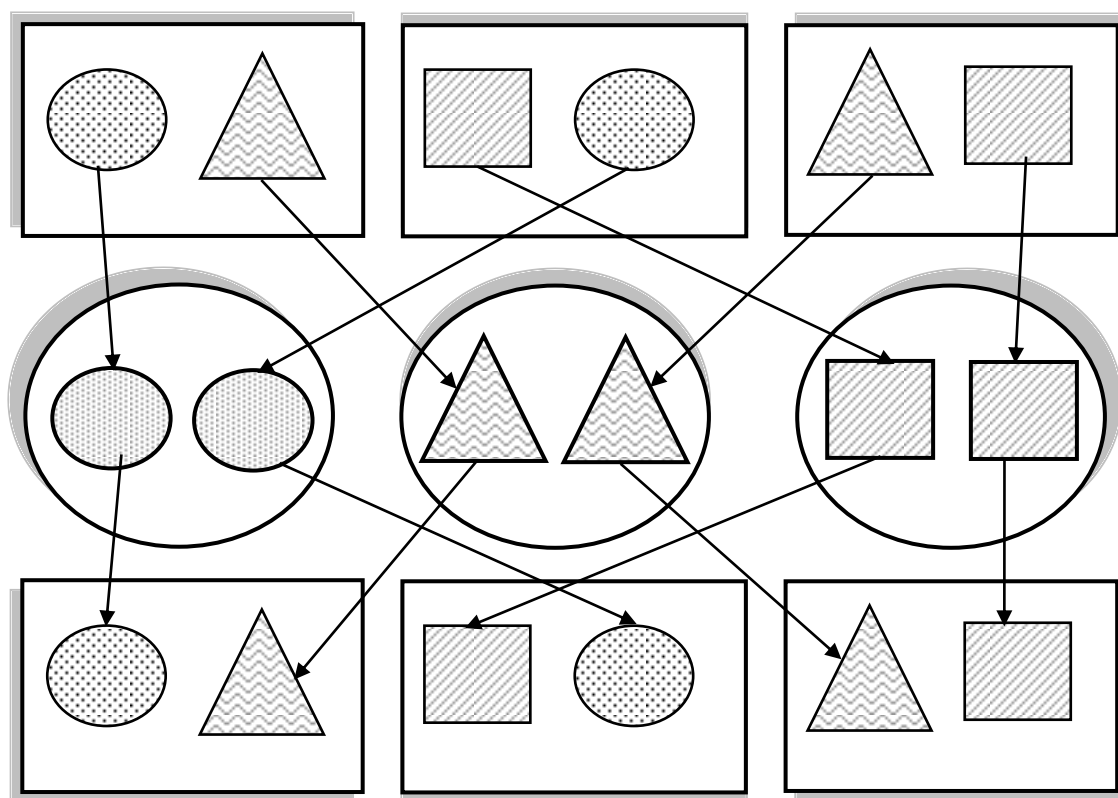
		7		7		Почта очилганини текшириб кўриш
		6		6		Интернет картадаги логин ва паролни ёзиш
		9		9		Қайси сайтдан электрон почта очишни аниқлаш
		8		8		Берилган катакларни тўлдириб чиқиш ва якуний тугмани босиш
		10		10		Сайт адресини ёзиш
		2		2		Компьютерни ёқиш
		4		4		«Пуск» тугмасидан кириш
		1		1		Модемни ёқиш
		3		3		Регистрация тугмасини босиш

13. «Зиг-заг» технологияси

Ўзаро ўқитиш ягона тамойилга асослангандир: ўқув гуруҳи кичик гуруҳларга бўлинади. Ҳар бир гуруҳ аъзоси ўрганилаётган мавзунинг маълум соҳаси бўйича эксперт бўлади ва бошқаларга ўргатади.

Ҳар бир гуруҳнинг асосий мақсади: ҳар бир талаба мавзунини тўлиқ ўзлаштириши керак.⁷

⁷ **ИНАМОВ И.** “Иқтисодий тарбия назарияси” фани бўйича таълим технологияси. “Иқтисодий таълимдаги ўқитиш технологияси» сериясидан. -Т.: ТДИУ, 2006. 135 б. 92 бет

14. Инсерт технологияси

Инсерт – бу ўқув жараёнида ўз англашини фаол кузатиш учун талабаларга имконият берадиган кучли воситадир, чунки шундай ҳоллар борки, одам матнни охиригача ўқиб, у ерда нима ёзилганлигини эслаб қолмаслиги мумкин. Бу эса нима ўқиётганини тушунмай, ўқиш жараёнида фаол бўлишга қатнашмайдиган ҳолларнинг мисолидир.

Инсерт – бу матн билан ишланганда фаолликни қўллаб–қувватлаш учун кучли воситадир.

Талаба матн билан ишлаётганда бир қатор белгиларни қўйиб боради улар эса қуйидаги маъноларни билдиради:

V – билганларимни тасдиқлайди

+ - янги ахборот

— - билганларимга зид келади

? – мени ўйлантириб қўйди.

**Матнни Инсерт усулида ўрганганда қуйидаги жадвалдан
фойдаланиш мумкин.**

“ҲА”	“_”	“+”	“?”
“Ҳа” ўқиганларингиз дан аниқ билган ёки биламан деб ўйлаган маълумот.	“Манфий” ўқиганларин гиз, билганларин гизга қарама- қарши маълумот.	“Мусбат” ўқиганларин гиз орасида сиз учун янги бўлган маълумот	“Савол” ўқиганларингиз дан сиз учун тушунарли бўлмаган ёки шу ҳақида кўпроқ нарсани билишни истаган маълумот.

Инсерт усулида ишлаш қоидалари.

1. Мавзунинг ўқинг ва қуйидаги тизим асосида белгилаб чиқинг.:

V- аввалги тасаввурларига мос.

- (минус)- менинг тасаввурларимга мос келмади.

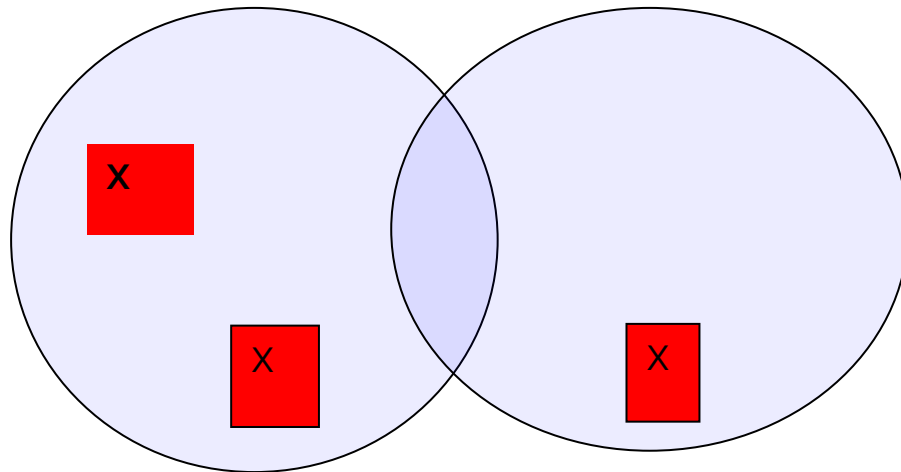
+ (плюс) – мен учун бу янги ахборот.

? – мазмунини мен учун тушунарсиз.

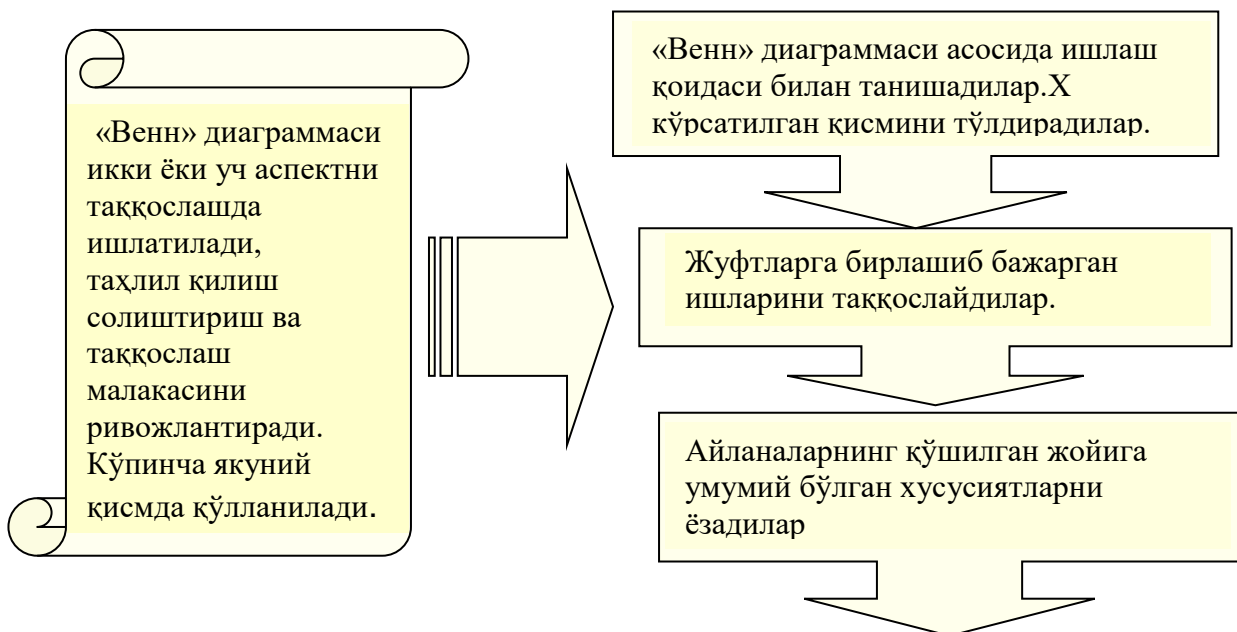
Натижани қуйидаги жадвалга тушинг

Мавзу саволлари	V	-	+	?
1				
2				
3				
4				
5				
6				

15. «Венн» диаграммаси технологияси

«Венна» диаграммаси билан ишлаш кетма-кетлиги.

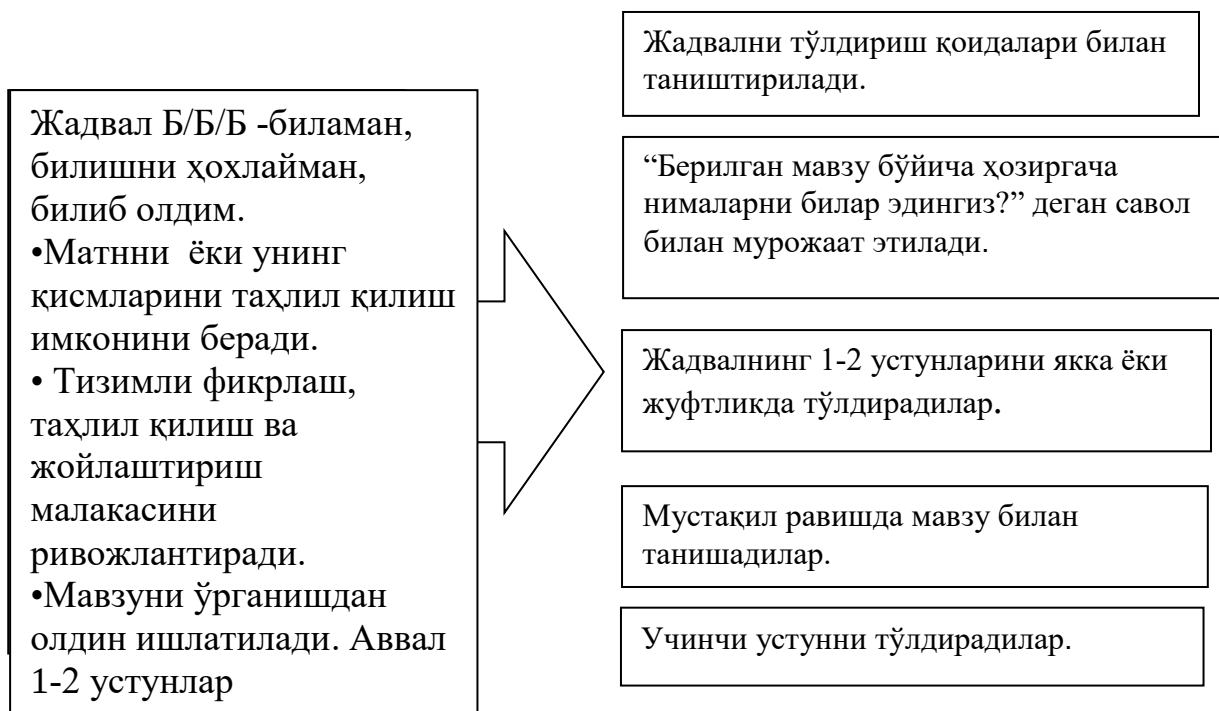

Ўқув топшириғи

Педагогик техника ва маданиятни «ВЕНН» диаграмаси асосида таққосланг. Фарқли жиҳатларини -Х қисмига ва ўхшаш жиҳатларини – ХХ қисмига ёзиб чиқинг.

15. Б/Б/Б технологияси

Б/Б/Б жадвали билан ишлаш жараёнининг кетма-кетлиги

Б/Б/Б - техникасини қўллаш қондаси

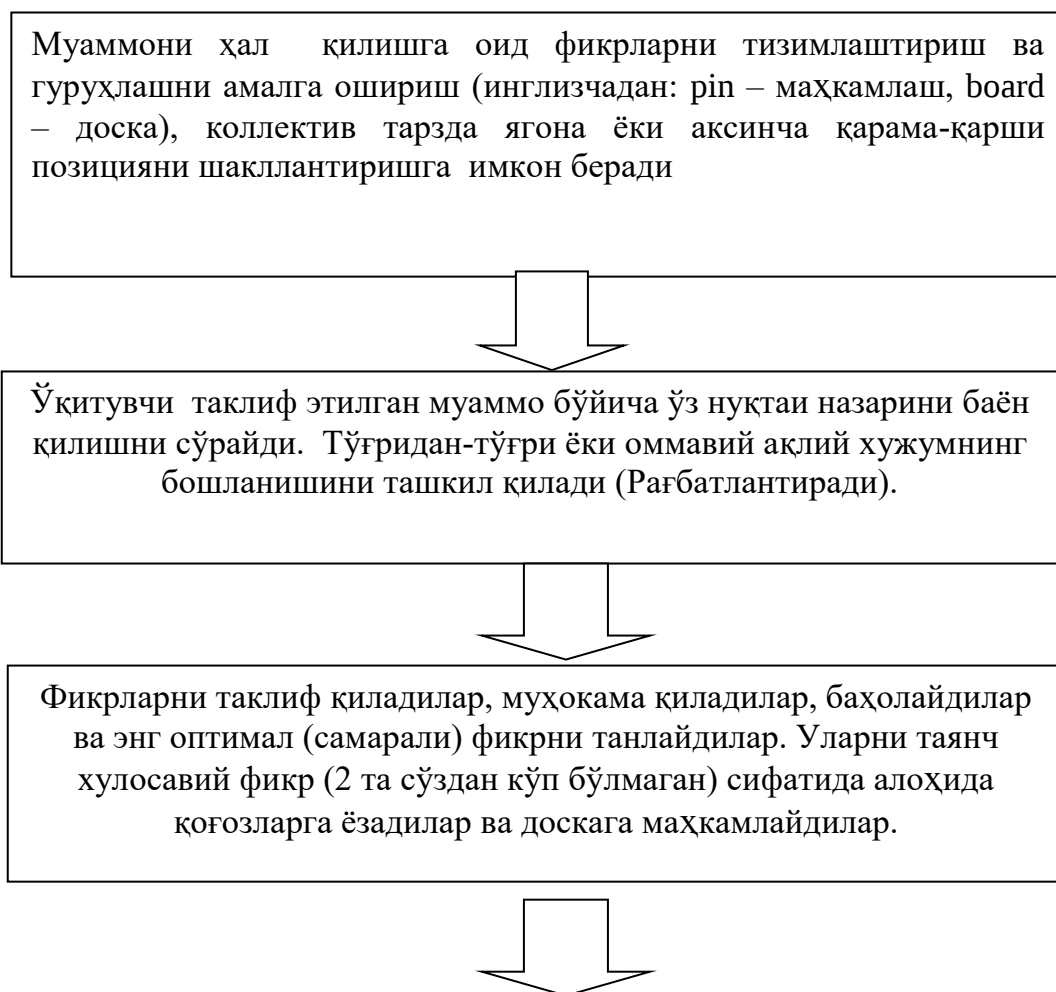
1. Инсерт техникасини қўллаб матнни ўқиб чиқинг.
2. Олинган натижани якка ҳолда системали равишда жадвалда белгилаб чиқинг.⁸

Б/Б/Б жадвали

№	Мавзу саволлари	Биламан	Билишни ҳохлайман	Билиб олдим
1	2	3	4	5
1				
2				
3				
4				

⁸ Ш. Шодмонова. Н. Тилабова. «Тарбиявий ишлар услубияти.» курси бўйича тарбия технологияси: Услубий қўлланма / «Иқтисодий тарбиядаги ўқитиш технологияси» сериясидан. -Т.: ТДИУ, 2006 – 220. 112 бет.

16. Пинборд технологияси⁹

17. «Скарабей» технологияси

«Скарабей» интерфаол технология бўлиб, у ўқувчи-талабаларда фикрий боғлиқликни кучайтиради, мантиқ ва хотиранинг ривожланишига имконият яратади. Талабаларда муаммони ҳал қилиш, ўз фикрини очиқ ва эркин ифодалаш маҳоратини шакллантиради. Мазкур технология мустақил равишда билимнинг

⁹ Ф.А.Акрамова, Г.О.Очилова, Г.М. Мусаханова. «Педагогика.Психология» курси бўйича тажриба-синов таълим технологияси бакалавриат босқичи талабалари учун) Ўқув услубий қўлланма. Т.: ТДИУ, 2006 й., 44 45 бетлар.

сифати ва савиясини холис баҳолаш, ўрганилаётган мавзу ҳақидаги тушунча ва тасаввурларни аниқлаш имконини беради ҳамда турли ғояларни ифодалаш ва улар орасидаги боғлиқликларни аниқлашга имкон яратади.

«Скарабей» технологияси ўқувчи-талабалар томонидан осон қабул қилинади, чунки у фаолиятнинг фикрлаш, билиш хусусиятлари инобатга олинган ҳолда ишлаб чиқилган. У талабалар тажрибасидан фойдаланишни кўзда тутди, фаол ижодий излаш ва фикрий тажриба ўтказиш имкониятларига эга. «Скарабей» технологияси алоҳида ишларда, кичик гуруҳларда ва машғулотлар ўтиш жараёнида қўлланилиши мумкин.

«Скарабей» технологиясидан ўқув материалининг турли босқичларини ўрганишда фойдаланилади:

-бошида-ўқув фаолиятини рағбатлантириш сифатида («Ақлий хужум»);

-мавзунини ўрганиш жараёнида-унинг моҳияти, тузилиши ва мазмунини белгилаш; улар орасидаги асосий қисмлар, тушунчалар, алоқалар характерини аниқлаш; мавзунини янада чуқурроқ ўрганиш, янги жиҳатларини кўрсатиш;

-охирида-олинган билимларни мустаҳкамлаш ва яқунлаш мақсадида.

Мазкур технологиянинг айрим афзалликлари сифатида идрок қилишни енгиллаштирувчи чизма шакллардан фойдаланишни кўрсатиш мумкин.

Таълимдан ташқари «Скарабей» технологияси тарбиявий характердаги қатор вазифаларни амалга ошириш имконини беради:

- ўзгалар фикрига ҳурмат;
- жамоа билан ишлаш маҳорати;
- имкониятни кўрсатиш эҳтиёжи;
- хушмуомалалик;
- ишга ижодий ёндашиш;
- ўз қобилияти ва имкониятларини текширишга ёрдам беради;
- «мен»лигини ифодалашга имкон беради;
- ўз фаолияти натижаларига масъуллиқ ва қизиқиш уйғотади.

Психотехник ўйинлар дидактик ўйинларнинг ўзига хос хусусиятига эга бўлган тури ҳисобланади. Бу ўйинлар ўқув жараёнида керак бўлувчи малака, хотира, фикрлаш, диққат ва тасаввур кабиларни шакллантирувчи ўқитиш усули ҳисобланади. Психотехник ўйинлар кўпроқ ўқувчи-талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини ривожлантиришга хизмат қилади.

Инновацион технологиялар бўйича мутахассислар томонидан юқоридаги технологиялар тавсия қилинган. Бу фаолиятнинг турли йўналишлар бўйича бажариладиган ишлари қуйидагиларни ташкил этади:

- олий мактаб ўқитувчиларини янги педагогик технологияларга ўқитиш;
- таълим муассасаларининг фан ўқитувчиларини ўқитиш;
- таълим муассасаларининг айрим тоифадаги раҳбар кадрларини ўқитиш;

- академик гуруҳлар мураббийларини тарбиявий технологияларга ўқитиш.

Шу йўналишлар бўйича замонавий педагогик технологиялар ишлаб чиқиш, технологик хариталар тузиш, тарқатма материаллар тайёрлаш ва улардан амалиётда фойдаланиш лозим. Бундай фаолиятда кўчма семинарлар ҳам амалга оширилади. Кўчма семинарларни тайёрлаш ва ўтказишда ҳар бир ўқув юртининг ўқув-тарбия жараёни хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда дастурлар яратилади.

Бугунги кунда Олий ва ўрта махсус ўқув юртлири таълим соҳасида иқтисодий фанларни ўқитиш, иқтисодий таълим-тарбия, ўзлаштирилган иқтисодий билимлар даражасини замонавий педагогик технологияларга суянган ҳолда ташкил қилиш, баҳолаш, иқтисодий фанлар бўйича янги ўқув дастурларини яратиш муҳим муаммолардан биридир. Шу ўринда айтиш керакки, иқтисодий тарбия тизимини ишлаб чиқишда узлуксизлик, яхлитлик ва боғлиқликни таъминловчи «босқичли таълим» концепцияси тавсия этилди. Концепция негизида мактабгача таълим соҳасида ўзлаштирилган элементар иқтисодий таълим-тарбиядан то иқтисодий маданиятчилик даражасигача бўлган жараён қамраб олинади. Бу жараён тарбияланувчиларга иқтисодий тайёргарлик, иқтисодий тафаккур, фикрга эгалик, иқтисодий онг ва иқтисодий маданиятчилик каби сифатларни етказишни талаб қилади.

Маълумки, билимларни назорат қилиш ҳамда баҳолашнинг рейтинг тизимига ўтилгунига қадар ўқув жараёни фақат ўқитувчи(педагог)нинг маҳоратига асосланган бўлиб, билим олишни

ўқувчи-талабанинг фаоллиги, ижодий меҳнати асосида ташкил этишга имкон бермас эди, берилаётган билимлар миқёси ошиб бораётган бўлса ҳам, ўқувчи-талабанинг бу билимларни ўзлаштириш даражаси талаб доирасида эмас эди. Бу ҳол таълим жараёнига ўқувчи-талабаларни бир хил узлуксиз билим олишга ундайдиган, улар олган билимларни жаҳон талаблари даражасига етказиш имконини берадиган замонавий педагогик технологиялар ва таълим услубларини жорий қилишни тақозо этди. Шу мақсадда олий таълимдан сўнг, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тизимида ҳам билимларни назорат қилиш ва баҳолашнинг рейтинг амалиётига ўтилди.

Рейтинг тизимида иқтисодий билимларнинг кўп босқичли назоратини амалга ошириш ва баҳолашда асосий услублардан бири тўғри тузилган тестлардан фойдаланишдир. Тест синовларини ишлаб чиқишда услубиёт дидактик тестология назариясини ташкил этади.

Хулоса қилиб айтганда, бугунги ёшларимизни иқтисодий тарбияланган, таълим олган, иқтисодий саводхонлик ва тайёргарлиги давр талаби даражасида бўлган, иқтисодий тафаккури ва онги юксак, баркамол инсонлар қилиб тарбиялаш муаммосига ҳар томонлама амалий ва назарий ёрдам бериш ҳар бир зиёли фуқаронинг бурчидир.

Гуруҳ намоёндалари доскага чиқадилар ва маслаҳатлашган ҳолда:

- 1) хато бўлган ёки такрорланаётган фикрларни олиб ташлайдилар;
- 2) баҳсли бўлган фикрларни ойдинлаштирадилар;
- 3) фикрларни тизимлаштириш мумкин бўлган белгиларини аниқлайдилар;
- 4) шу белгилар асосида доскадаги барча фикрларни (қоғоз варақларидаги) гуруҳларга ажратадилар;
- 5) уларнинг ўзаро муносабатларини чизиқлар ёки бошқа белгилар ёрдамида кўрсатадилар: коллективнинг ягона ёки қарама-қарши позициялари ишлаб чиқилади.

Ижтимоий - иқтисодий фанларни ўқитишнинг таълим технологияларидан намуналар.

1- Таълим технология намунаси

ТАЪЛИМНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ПСИХОЛОГИК ТОМОНЛАРИ

(Маъруза – 2 соат, амалий машғулот – 2 соат)

1. Маърузани олиб бориш технологияси

<i>Машғулот шакли</i>	<i>Мавзу бўйича маъруза</i>
<i>Маъруза режаси</i>	1. Талабанинг психологик ривожланиши. 2. Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик. 3. Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли. 4. Ўқитиш жараёнини ташкил қилишда талабаларнинг психологик ривожланиш ва қабул қилиш даражаларини ҳисобга олиш.
<i>Ўқув машғулотининг мақсади</i>	Талабаларнинг ўқув фаолиятида таълим жараёнини ҳосил қилиш, ўқитувчидан ўқитиш жараёнини чуқур билиши ва аҳамиятини тушунишни, шу билан бирга унинг асосида ётувчи психологик механизмлар ҳамда уни шакллантириш ва ташкил қилиш

	усулларини эгаллашларини тушунтириш.
<i>Таянч тушунча ва иборалар</i>	психологик ривожланиш, ҳис қилиш, даража, параллел таъсир, иқтисодий тадқиқот, синергетика.
<i>Педагогик вазифалар:</i>	<i>Ўқув фаолияти натижалари:</i>
1. Интерфаол таълим ўқувчилар ақлий фаолиятини фаоллаштириш услуби эканлигини тушунтириш.	1. Интерфаол таълим ўқувчилар ақлий фаолиятини фаоллаштириши тўғрисида айтиб берадилар.
2. Аудитория билан ишлашнинг ижтимоий-психологик шартлари билан таништириш.	2. Аудитория билан ишлашнинг ижтимоий-психологик шартларини санаб берадилар.
3. Ақлий фаолият интерфаол формалари учун шароитлар яратишнинг психологик асосларини ёритиб бериш.	3. Ақлий фаолият интерфаол формалари учун шароитлар яратишнинг психологик асосларини тушунтириб бера оладилар.
4. Интерфаол таълим формалари ва уларни самарали амалга оширишдаги талаблар билан таништириш.	4. Интерфаол таълим формалари ва уларни самарали амалга оширишдаги талабларни айтиб берадилар.
• Ўқитиш усуллари	Маъруза, намоёйиш, блиц-сўров, пинборд техникаси, ақлий хужум.
• Ўқитиш воситалари	Маъруза матни, компьютер технологияси («Психология» фанидан электрон ўқув-услубий мажмуа), слайдлар.
• Ўқитиш шакллари	Фронтал, коллектив иш
• Ўқитиш шароити	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усулларини

	қўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
• Мониторинг ва баҳолаш	Кузатиш, оғзаки назорат, ёзма назорат, ўқув топшириқ

Маърузанинг технологик картаси

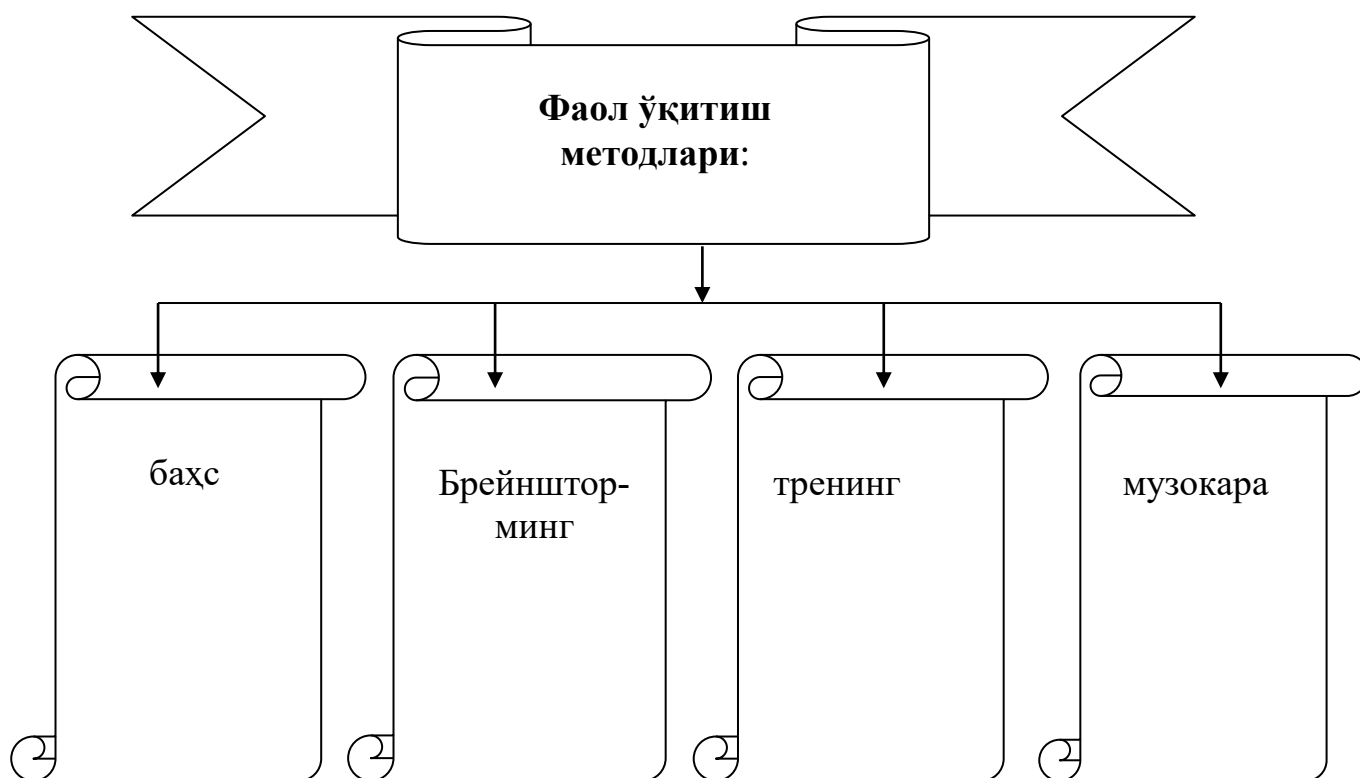
Иш жараёни босқичлар и вақти	Фаолиятнинг мазмуни	
	ўқитувчи	талаба
1 босқич. Кириш (15 дақиқа)	1.1. Ўқув дарсининг мавзуси ва режасини айтади. Таянч ибора ва тушунчаларни, дарсдан кутиладиган натижаларни тушунтиради. 1.2. Маъруза дарсининг мақсади ва ўқув фаолияти натижаларини айтади. Талабаларни ақлий хужумга тортиш учун жонлантирувчи саволлар беради.	Тинглайди ва ёзади Мавзу номини ёзиб оладилар Саволларга бирламчи жавоб берадилар.
2- босқич. Асосий жараён (55 дақиқа)	2.1. Маъруза режасининг барча саволлари бўйича визуал материални намойиш қилади. Мавзунинг асосий жойларини ёзиб олишларини сўрайди. Фаоллаштирувчи савол-жавоб ўтказади. 1. Шахс тараққиётидаги ижтимоий ва генотипик омиллар деб нимага айтилади?	Тинглайди, ўрганади, Ёзади, аниқлайди, саволлар беради. Асосий жойларини ёзади

	2. Шахс тараққиётида даврларга бўлиниш қандай деб ўйлайсиз? 3. Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик нима? 4. Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли қандай? Жавобларни тўғрилайди ва хулосалайди. 2.2. Мавзунинг таянч иборалари кластер усулида ўрганилади. Мавзуга оид бўлмаган иборалар олиб ташланиб, керакли тушунча ва иборалар қўшилади. Жавобларни тўғрилайди ва хулосалайди. 2.3. Талабаларга эркин фикр айтишга рухсат берилади ва уларни рағбатлантиради.	Саволларга жавоб беради Ҳар бир таянч тушунча ва ибораларни муҳокама қилади. Ёзади. Жавоб беради
3- босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1. Мавзу бўйича умумий хулоса қилади. 3.2. Талабаларнинг билим ва кўникмаларини баҳолайди. 3.3. Навбатдаги машғулотда кўриладиган масалани эълон қилади ва мустақил тайёргарлик кўришларини сўрайди. 3.4. Талабаларга уйга вазифа қилиб: (1).“Таълимни такомиллаштириш” мавзусида эссе ёзиб келиш;	тинглайди Мустақил ишлаш учун топшириқни ёзиб олади Докладлар

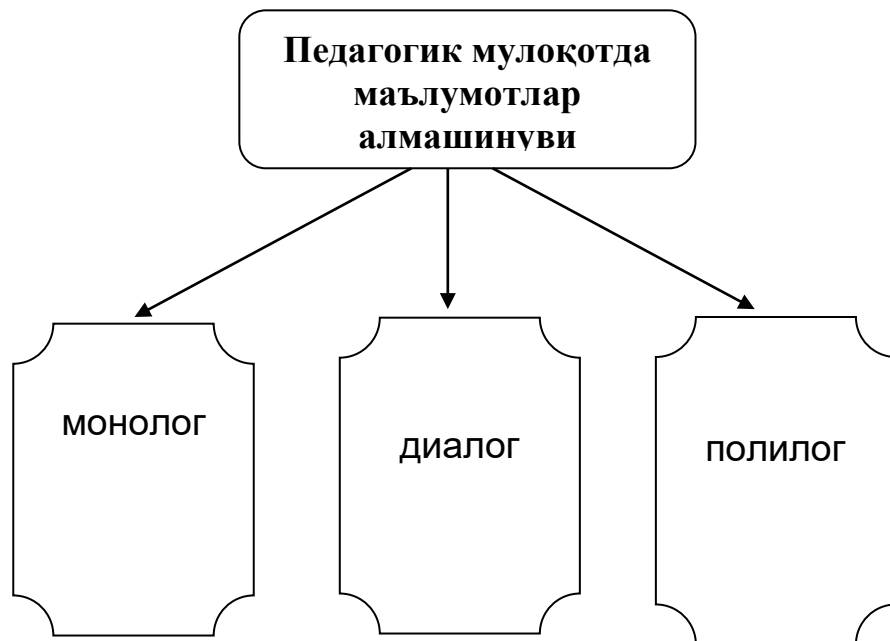
	(2). Келгуси мавзу эълон қилинади ва семинарга тайёрланиб келиш айтилади. (3). Ўзини-ўзи назорат қилиш учун саволлар беради. (4). Тавсия этилган адабиётларни ўрганишга беради.	мавзусига тайёрланади. ЎУМга қаранг
--	--	---

Визуал маълумотлар

1-слайд. Фаол ўқитиш методлари

2- слайд. Педагогик мулоқотда маълумотлар алмашинуви

1-илова

Талабалар билимини баҳолаш мезонлари

Маъруза дарсиннинг рейтинги
86-100% - 2 балл (аъло)
75-85% - 1,7 балл (яхши)
55-70% - 1,4 балл (қониқарли)

Гуруҳ натижаларини баҳолаш критериялари

Критериялар	Балларда	Фоизда	Натижалар баҳоси				
			1- гуруҳ	2- гуруҳ	3- гуруҳ	4- гуруҳ	5- гуруҳ
Маълумотлар тўлиқлиги	0.8	40					
Чизиқли тасаввур этиш (иллюстрация)	0.6	30					
Гуруҳ фаоллиги (талабалар сони)	0.3	15					
Саволни тушуниши	0.3	15					
Баллар йиғиндиси	2	100					

Мавзуни жонлантириш учун саволлар

1. Шахс тараққиётидаги ижтимоий ва генотипик омиллар деб нимага айтилади?
2. Шахс тараққиётида даврларга бўлинишни қандай еушунасиш?
3. Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик нима?
4. Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли қандай?

Ўқув топшириқ:

«Кластер» технологиясининг қоидаси билан танишади ва берилган вазифани бажаради.

«Кластер» технологиясининг қоидаси:

- «Кластер» – парчаланиш, майдаланиш маъносини англатади.
- Мавзудан чиққан ва чиқмаган ҳолда сўз ўзагининг маъно мазмунини давом эттиради. Сўзлар тармоқланади.
- «Кластер» услуби дарснинг бир қисмида (бошида, ўртасида, охирида) қўлланилади.
- Гуруҳларга бир хил савол берилса, тармоқ бажарилгандан сўнг бир хил терминлар ўчирилади, кимда ўчирилмаган терминлар кўп қолса, ўша гуруҳга ғолиб ҳисобланади.
- Ўқитувчи ўз вариантыга эга бўлиши керак.
- Сўзларнинг классификацияси рўй бермаслиги керак.

«Кластер» учун вазифа: ёш давлари, сензитив даврлар, фаолият давлари, ўрганиш давлари, ўргатиш давлари.

Амалий машғулотни ўқитиш технологияси

Талабалар сони: 20-30	Вақти: 2 соат.
Ўқув машғулотининг шакли	Билимларни чуқурлаштириш ва мустақамлашга қаратилган амалий машғулот
Амалий машғулот режаси	1. Талабанинг психологик ривожланиши. 2. Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик. 3. Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли. 4. Ўқитиш жараёнини ташкил қилишда талабаларнинг психологик ривожланиш ва қабул қилиш даражаларини ҳисобга олиш.
Ўқув машғулотининг мақсади	Талабаларнинг ўқув фаолиятида таълим жараёнини ҳосил қилиш, ўқитувчидан ўқитиш жараёнини чуқур билиши ва аҳамиятини тушунишни, шу билан бирга унинг асосида ётувчи психологик механизмлар ҳамда уни шакллантириш ва ташкил қилиш усуллари эгаллашларини

тушунтириш.	
<i>Педогогик вазифа:</i> 1. Интерфаол таълим ўқувчилар ақлий фаолиятини фаоллаштириш услуби эканлигини тушунтириш. 2. Аудитория билан ишлашнинг ижтимоий-психологик шартлари билан таништириш.. 3. Ақлий фаолият интерфаол формалари учун шароитлар яратишнинг психологик асосларини ёритиб бериш. 4. Интерфаол таълим формалари ва уларни самарали амалга оширишдаги талаблар билан таништириш.	<i>Ўқув фаолиятининг натижаси:</i> • Интерфаол таълим ўқувчилар ақлий фаолиятини фаоллаштириши тўғрисида айтиб берадилар • Аудитория билан ишлашнинг ижтимоий-психологик шартларини санаб берадилар. • Ақлий фаолият интерфаол формалари учун шароитлар яратишнинг психологик асосларини тушунтириб бера оладилар. • Интерфаол таълим формалари ва уларни самарали амалга оширишдаги талабларни айтиб берадилар.
<i>Ўқитиш усуллари ва техника</i>	Амалий машғулот, бир-биридан ўрганиш усули; кластер, инсерт, БББ техникаси
<i>Ўқитиш воситалари</i>	Дарслик, компьютер технологияси, слайдлар, графикли органайзер
<i>Ўқитиш шакли</i>	«Тақдимот», «Лойиха», «гуруҳларда жуфтлик ёки кичик гуруҳларга бўлиниб ишлаш».
<i>Ўқитиш шарт-шароитлари</i>	Техник воситалар билан таъминланган, ўқитиш усуллари кўллаш мумкин бўлган ўқув хона.
<i>Мониторинг ва баҳолаш</i>	Кузатиш, оғзаки назорат, ёзма назорат, савол-жавобли сўров, ўқув топшириқ, тест.

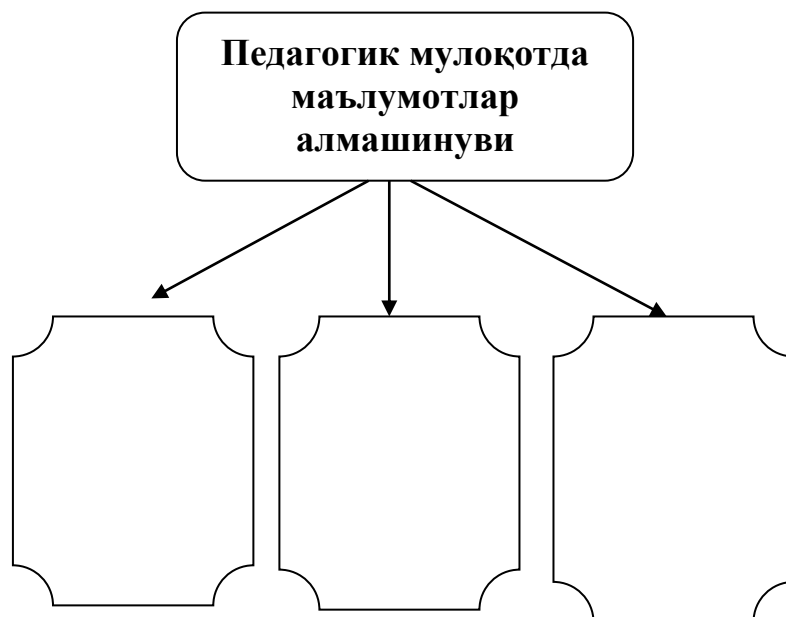
Амалий машғулотнинг технологик харитаси

Иш жараёни вақти	Фаолиятнинг мазмуни	
	Ўқитувчи	талаба
1- босқич. Кириш (10 дақиқа)	1.1. Ўқув машғулотининг мавзусини, мақсадини, ўтказиш тартибини эълон қилади. 1.2. “Шахс ёш давлари, эмоционал муносабатлари” мавзуси бўйича талабаларнинг билимларини фаоллаштириш мақсадида блиц-сўров ўтказади. (1). Шахснинг тараққиётида ижтимоий ва генотипик омиллар деганда нимани назарда тутилади? (2). Ёш давларининг асосий таснифларини биласизми? (3). Ўсмирлик ва ўспиринлик давларида шахс ижтимоийлашувининг қандай кечишини биласизми? (4). Эмоционал муносабатни қандай фарқлаш мумкин? Жавобларни аниқлаштиради, хатоларни тўғрилайди, хулосалайди. 1.3. Мавзу бўйича таянч иборалар ва амалий машғулот мавзуси, режасига изох берилади (1-Илова). 1.4. Машғулотни ўтказиш шакли ва баҳолаш мезонларини	Тинглайди. Саволларга жавоб беради.

	эълон қилади.	
2- босқич. Асосий жараён (60 дақиқа)	2.1 Шахс ёш давлари, босқичлари, эмоционал муносабатларни «лойиха» технологияси асосида органиайзерларда ишлаб чиқишни ташкил этади (2-Илова). Ўқитувчи талабаларга мурожаат қилади ва энг тўғри жавоблар ҳамда фикрларни қайд қилади. 2.2 Талабаларни гурухларга бўлиш орқали амалий машғулотн ташкил этади. Ўқитувчи талабаларга мурожаат қилади ва энг тўғри жавоблар ҳамда фикрларни қайд қилади.	Топшириқни бажа-ришда “Лойиха ” кетма-кетлигини тузади ва органиайзерларни тўлдиради. Кичик гурухга бўлиниб биргаликда аниқ қўйилган масалани, маълум белгиланган вақт ичида ўзаро фикр алмашиш, мулоқот қилиш орқали ечишади
3- босқич. Якуний босқич (10 дақиқа)	3.1. Мавзуда қўйилган саволлар ва уларнинг ёритилганига ўқитувчи якун ясайди (хулоса қилади), айтилмаган томонлари устида ишлаш лозимлигини айтади. 3.2. Гурухларга ўзаро баҳолаш натижаларини эълон қилади. 3.5. Ўз-ўзини назорат қилиш учун саволлар берилади. Келгуси мавзу эълон қилинади ва семинарга тайёрланиб келишни айтади (4-Илова).	Тинглайди, ёзади ва мустақил ишлаш учун топшириққа тайёрланади. ЎУМга қаранг

Ўқув машғулоти

1- топшириқ. Педагогик мулоқотда маълумотлар алмашинувини ёзинг.

2-топшириқ. Гуруҳни тўртта гуруҳчага бўлиб, кластер тузиш таклиф этилади. Кластерга ўрганилаётган “Ўқитиш жараёнини ташкил қилишда талабаларнинг психологик ривожланиш” мавзусига алоқадор термин ва тушунчалар киритилади.

1. Талабанинг психологик ривожланиши.
2. Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик.
3. Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли.
4. Ўқитиш жараёнини ташкил қилишда талабаларнинг психологик ривожланиши.

3-топшириқ. “Ақлий ҳужум” усулидан фойдаланиб, доскадаги жадвални тўлдилинг:

Ижодий жараёнда онглилик ва онгсизлик масаласи.	Иқтисодий тадқиқотларда синергетиканинг роли.	Ўқитиш жараёнини ташкил қилишда талабаларнинг психологик ривожланиши.

4-топшириқ. Билимларни синаш тести. “БББ”, (Б – билардим; Б – билмоқчиман; Б – билиб олдим) жадвалини тўлдириш таклиф этилади.

Б – билардим	Б – билмоқчиман	Б – билиб олдим

Талабалар билимини баҳолаш мезонлари

Маъруза дарсининг рейтинг

86-100% - 2 балл (аъло)

75-85% - 1,7 балл (яхши)

55-70% - 1,4 балл (қониқарли)

2- Таълим технологияси наъмунаси

«ДАРОМАД САМАРАСИ ВА АЛМАШТИРИШ САМАРАСИ» МАВЗУИДА ТАЙЁРЛАНГАН АМАЛИЙ МАШҒУЛОТНИ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

Факультет: «Иқтисодиёт» Кафедра: “Тармоқлар иқтисодиёти”	Ўқув предмети: Микроиқтисодиёт	Мавзу рақами: 7-Мавзу Соатлар ҳажми: 2 соат
Талабалар сони: 25тагача	ЎТ муаллифи: Мустафақулов Ш.И.	Ўқитувчи: Салимов Б.Т.
Ўқув машғулоти шакли:	Билимларни мустаҳкамлаш ва чуқурлаштириш машғулоти.	
Семинар машғулоти тузилишининг режаси:	• Нафлилик назариясининг асосий қоидалари. • Нафлилик функцияси, умумий нафлилик ва чекли нафлилик. • Бефарқлик чизиғи ва неъматларни чекли алмаштириш нормаси. • Бюджет чизиғи ва бюджет чегараси. • Истеъмолчи танлови масаласи ва унинг график усулдаги ечими таҳлили, истеъмолчи мувозанати.	
Ўқув машғулотининг мақсади: Истеъмолчи танлови тўғрисидаги назарий билимларни мустаҳкамлаш ва чуқурлаштириш.		

Педагогик вазифалар: • Олинган назарий билимларни амалиётга тадбиқ этиш йўлларини ўргатиш; • Даромад ўсишининг бюджет чизигига таъсирини графикда кўрса тиш ва талабаларни фикрлашга чорлаш; • “Даромад-истеъмол” чизигининг моҳиятини тушунтириш ва Ж. Хикснинг берган таърифини асослаш; • Энгель эгри чизикларининг жойлашувини амалий ҳаётдан мисол келтириб талабалар диққатини тортиш; • Даромад ўзгармас бўлганда фақат неъматлар нархининг тушуши оқибада реал даромаднинг ўсишини “нарх-истеъмол” чизиги орқали талқин этиш;	Ўқув фаолиятининг натижалари: • Амалий мисолларни олинган назарий билимлар билан мустаҳкамлашни ўрганадилар; • Даромад ўсганда истеъмолчилар талабларининг ўзгариши ҳақида аниқ тушунчалар ҳосил бўлади; • Турмуш даражасининг кўтарилишига қандай омиллар таъсир кўрсатиши мумкинлигини англайдилар; • Энгель чизикларининг графикдаги жойлашуви асосида истеъмол таркибининг турлича бўлишини тушуниб етадилар; • Реал даромаднинг ўсиши ва талаб ўзгаришининг қанча қисми нархнинг пасайишига боғлиқлигини фаҳмлайдилар; • Бозор шаротида даромад самараси ва алмаштириш самарасининг ажратилиши товарларга нарх белгилаш қонуниятларини яхшироқ тушунишга йўналтиради; • Нормал товарлар, паст категорияли товарлар ва олий сифатли товарларга бўлган талабни истеъмолчи даромадининг ўзгариши орқали таҳлил қилиш; • ўқув торшириғининг мазмуни ва унинг ечимини топиш жараёнини тушунтиради; • ўқув топшириғини мустақил равишда
---	--

• Бирор мисолни кел- тирган ҳолда даромад ва алмаштириш самараларини ҳисоблашни ўргатиш ва графикда интерпретациясини асослаш; • Гиффен парадоксини тушунтириш; • Ўқув топшириғи маз- мунини, унинг ечими- ни топиш ва таҳлил қи лиш жараёнининг кет ма- кетлигини ёритиш; • Топшириқларни мус- тақил равишда ечими- ни топиш, гуруҳ ишла- рининг умумий нати- жаларини ҳосил қилиш га ундаш.	базаради ва умумий натижаларини ҳосил қилади.
Ўқитиш воситаси:	Маъруза матни, формат қоғозлари, маркерлар, скотч, ўқув тарқатма материаллар, Т-схема.
Ўқитиш методи ва шакли:	• Муаммоли метод • Жамоавий, жуфтликларда ва гуруҳларда ишлаш .
Ўқитиш шартлари:	Гуруҳий ишлаш учун техник жиҳозланган аудитория.
Мониторинг ва баҳолаш:	Оғзаки , тезкор сўров ва рейтинг бали асосида баҳолаш.

“Даромад самараси ва алмаштириш самараси” мавзuida тайёрланган амалий машғулотнинг

ТЕХНОЛОГИК ХАРИТАСИ

Босқичлар	Ўқитувчи фаолиятининг мазмуни	Талаба фаолиятининг мазмуни
Тайёргарлик босқичи	Мавзуни айтади, таълим мақсад ларини кўяди, ўқув натижаларини режалаштиради. Таълим мақсадларидан келиб чиқиб, ўқув ақлий топшириқлар ни (дифференциал) ишлаб чиқади (1-илова). Гуруҳлар учун гуруҳ ичидаги фаолиятнинг самарадорлигини таъминлайдиган ёзма кўрсатмалар тайёрлайди (2-илова).	Тинглайдилар ва машғулотга тайёргарлик кўрадилар. Докладчилар реферат режа сини тузадилар. Ҳар бир мавзу бўйича савол лар тайёрлайдилар ва зарур адабиётлар рўйхатини ёзиб оладилар.
I. Кириш босқичи (10 дақиқа)	1.1.Мавзунинг номи, мақсади ва режалаштирилган ўқув натижала рини эълон қилади. Мавзунинг аҳамиятлилигини ва долзарбли гини асослайди. 1.2.Талабалар билимини фаол лаштириш мақсадида мазмунли жавоб талаб этадиган саволлар бўйича суҳбат ташкил қилади (3-илова). Билимларни фаоллаштириш жа раёнида муаммонинг ечимини топиш фаолиятида зарур бўлган би лимлар етарлилигини аниқлайди.	Мавзуни ёзиб оладилар. Саволларга жавоб берадилар.
II. Асосий босқич (55 дақиқа)	2.1.Ўқув топшириқларини беради, уларнинг ечимини топиш йўллари ва кетма-кетлигини муҳокама қилади.	Топшириқни муҳокама қиладилар.

Ўқув машғулоти якунида қандай натижаларга эришишини маълум қилади. Гуруҳлар иши натижаларини тақдим этиш шакллари эълон қилади. Ҳар бир талаба ва умуман гуруҳлар ишини баҳолаш мезонларини тушунтиради (5-илова). 2.2.Талабаларни кичик гуруҳларга бўлади. Гуруҳларга топшириқларни тарқатади. Топ шириқни бажаришда қандай қўшимча материалдан фойдаланиш мумкинлигини тушунтиради. 2.3.Гуруҳий топшириқларни ба жариш инструкциясини доскага илади ва талабалар билан муҳо кама қилади. 2.4.Индивидуал иш карточкаларини тарқатади. 2.5.Гуруҳларда фаолиятни таш кил қилади. Талабалар ишини кузатади ва шу билан бирга: - гуруҳларни назорат қилади, лекин уларни бошқармайди; - аниқ топшириқларни бажариш учун зарур бўлган малакаларни шакллантирувчи индивидуал ишга диққатини қаратади. Топшириқларни ечимини топиш вазифаси қай даражада бажа	Ўқув материали, инструкция ва индивидуал натижалар кар точкалари билан танишиб чиқадилар. Гуруҳлар ишини режалашти ради. Гуруҳ ичида топшириқ ларни тақсимлайди. Топшириқ ларни индивидуал бажара дилар. Индивидуал иш нати жаларини муҳокама қилади лар. Ўқув топшириғи бўйича гуруҳлар фаолиятининг уму мий натижаларини ишлаб чи қадилар ва уларни тақдимотга тайёрлайдилар. Гуруҳ иштирокчилари фао лият натижаларини эълон қи ладилар. Ҳар бир гуруҳ бошқа гуруҳга ўзаро назорат ўтказиш учун саволлар тайёрлайди ва бир-бирига беради.
---	--

	рилганлигини аниқлаш мақса дида очик саволлар беради: «Ни ма учун сиз бундай ўйлаяпсиз?», «Нима учун айнан шу метод деб ўйлаяпсиз?». 2.6.Тақдимот бошланишини эълон қилади. Хамкорликда му ҳокама қилиш ва баҳолаш нати жаларини эълон қилиш учун гу руҳ иштирокчиларини тайин лайди. 2.7.Топшириқни бажариш жа раёнида ўзлаштирганлигини аниқ лаш учун гуруҳ ишларининг нати жаларини ўзаро назоратини таш кил қилади.	
III.Якуний босқич (15 минут)	3.1.Гуруҳ ишларини натижала рини таҳлил қилади. 3.2.Топшириқларни бажариш бў йича якун ясайди. 3.3.Белгиланган мақсадга эриш ганлик ҳақида хулосалар қилади. 3.4.Гуруҳ ишларини баҳосини эълон қилади. 3.4.Мустақил бажаришлари учун вазифа беради: режанинг ке йинги саволлари бўйича тайёр ланиб келиш.	Тинглайдилар. Вазифани ёзиб оладилар.

ЎҚУВ ТОПШИРИҚЛАРИ

1-ГУРУҲ

1. Даромад ва алмаштириш самараларини истеъмолчининг турмуш даражасига таъсирини тушунтириб беринг.
 2. Неъматлар нархи тушганда бюджет чизигини силжитиш зарурми ?
Нима учун?
- Ушбу савол асосида ФСМУ жадвалини тўлдилинг.

ФСМУ жадвали

Неъматлар нархи тушганда бюджет чизигини силжитиш зарурми?

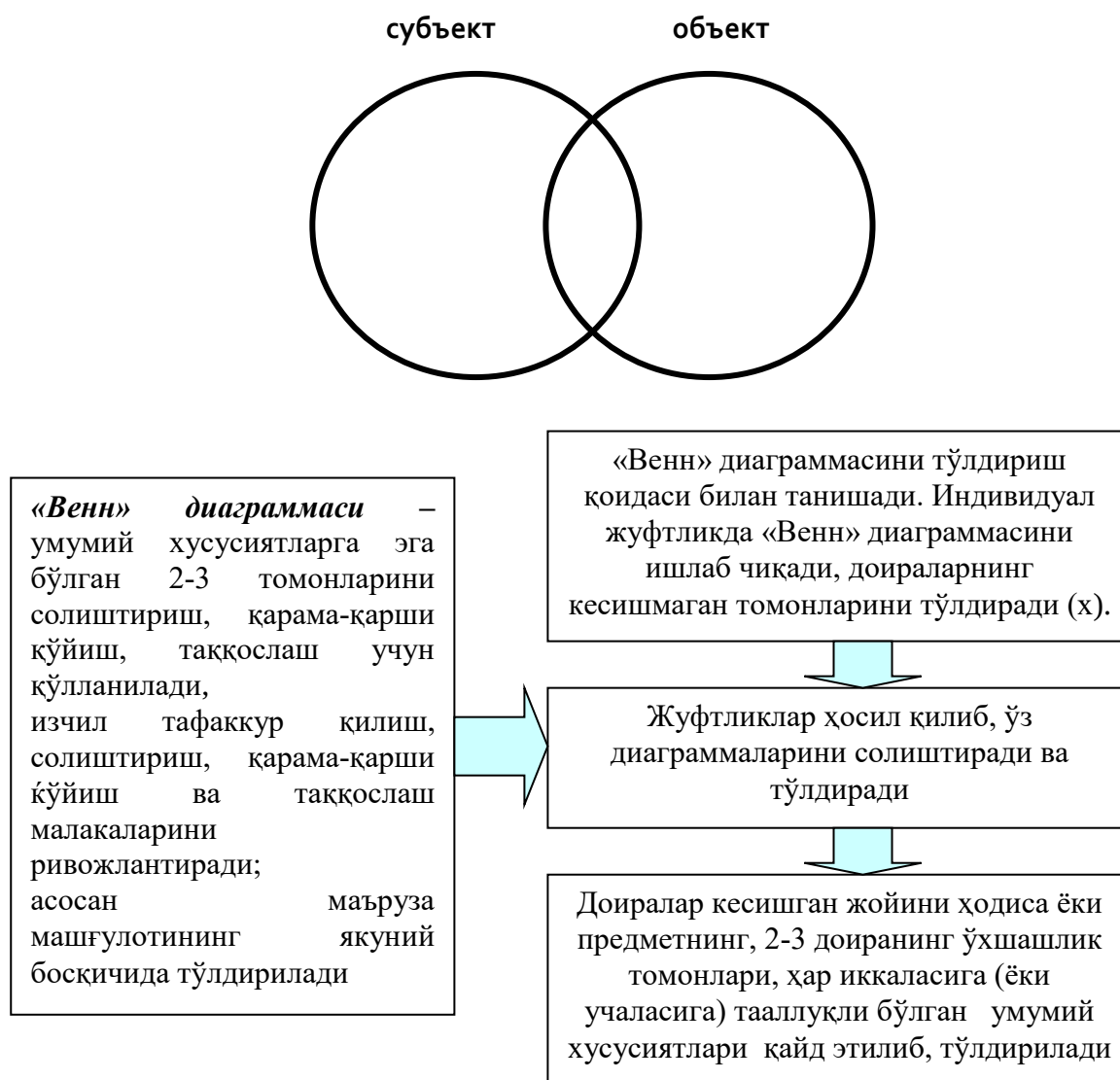
Ф (Фикрингизни баён этинг).
С (Фикрингиз баёнига бирор сабаб кўрсатинг).
М (Кўрсатилган сабабга тушунтирувчи мисол келтиринг).
У (Фикрингизни умумлаштиринг).

2-ГУРУҲ

1. Истеъмолчининг индивидуал танловига таъсир кўрсатадиган объектив ва субъектив сабаблар қайсилар ?
- Қуйидаги жадвални тўлдилинг:

<i>Субъектив сабабларни келтиринг</i>	<i>Объектив сабабларни изохланг</i>

2. Реал даромаднинг ўсишига олиб келадиган омиллар нималар?
3. Нарх ўзгаришининг талаб қилинган товар ва хизматлар миқдорига таъсирини неча қисмга ажратиш мумкин?
- «Венн» диаграммасини тўлдириг.
- Ишингизни тушунтириг ва изоҳ беринг.

3-ГРУПҲ

1. Даромад ва алмаштириш самараси миқдорини кўрсатинг. Нархлар ва истеъмолчиларнинг даромади ўзгарганда бюджет чизигининг силжиши ёки силжимаслик шартини келтиринг. Ушбу савол юзасидан қуйидаги Т-схема жадвалини тўлдириг

Т-схема
Персонални бошқариш услублари

Ўзгаришлар	Бюджет чизиги ўннга силжийди	Бюджет чизиги чапга силжийди
Товарлар нархи пасайганда		
Товарлар нархи кўтарилганда		
Истеъмолчининг даромади ошганда		

2. Реал даромаднинг ўсиши деганда нимани тушунасиз?.

3. Умумий самара қандай аниқланади?

“Нарх-истеъмол” чизиги қанда қилиб талаб чизигини беришини изохланг

Фикрингизни схема асосида тушунтиринг.

Гуруҳларда ишлаш қондаси

- Ҳар бир киши ўз гуруҳидаги талабанинг фикрини мулозимат билан эшитиши ва уни бўлмаслиги лозим;
- Ҳар бир киши ўзи мустақил берилган топшириққа масъулият билан ёндашиши керак;
- Бир-бирларингизга керакли пайтда ёрдам қўлингизни чўзинг;
- Сўраб билган олим, орланиб сўрамаган ўзига золим тамойилига амал қилинг;
- Эсдан чиқарманг:
- Гуруҳнинг олган баҳоси бу сизнинг баҳойингиз!
- Кемага тушганнинг жони бир!

Билимларни фаоллаштириш учун саволлар

1. Даромад самараси манфий бўлиши мумкинми?
2. Товарлар нархи ва чекли нафлик тўғри пропорционал эканлигини асосланг.
3. Алмаштириш самараси қандай ҳисобланади?
4. Даромад самараси қандай ҳисобланади?
5. Гиффен парадоксини тушунтиринг.

Гуруҳ ишларини баҳолаш жадвали

Гуруҳлар	Жавобнинг тўлалиги, аниқлиги, тушунар лилиги (1,0)	Кўргазма лилиги (0,5)	Гуруҳ иштирокчи ларининг фаоллиги (0,5)	Балларнинг умумий ҳажми	Баҳоси
1.					
2.					
3.					

Ҳар бир гуруҳ иккинчи гуруҳ тақдимотини баҳолаш мезонларини балларни қўшиш орқали баҳолайди. Гуруҳ олган баҳо ҳар бир гуруҳ иштирокчисининг баҳоси ҳисобланади:

**Фаол ўрганиш жараёнида таълим оловчиларнинг рухий ва
жисмоний фаоллигини оширувчи махсус машқлар
(энержайзерлар) ва улардан фойдаланиш
«Шамол эсмоқда» машқи.**

Барча иштирокчилар айлана шаклида ўтиришади. Бир талаба айлана марказида туради ва бошловчи вазифасини бажаради. Бошловчи «шамол эсмоқда, эсмоқда ... томонга эсмоқда» дейди. Бунда бошловчи бошқа иштирокчиларга ёки бутун гуруҳга хос бўлган ўзига хос белгилардан бирини (масалан: унинг кўзининг ранги, шакли, кийимининг белгиси, рухий хусусиятлари ва ҳоказо) айтади. Бу белги кимга хос бўлса, у жойидан туради. Бир неча иштирокчи жойидан тургач, улар айлана бўйича юра бошлашади. Бу пайт бошловчи «шамол тинди!» дейиши билан ҳамма, жумладан, бошловчи ҳам аввал ўтирган жойларини эгаллашга шошиладилар. Жой етмай қолган иштирокчи бошловчи бўлади. Бунда бошловчидан бошқа ҳеч ким бегона ўринларга ўтирмаслиги уқтирилади Қисқа вақт ичида ўтказиладиган бундай тетиклаштирувчи машқ орқали аввал ўрганилган лексик материал хотирланиши мумкин.

«Бунга-Юнга» машқи.

Ўйин иштирокчилари доира шаклида тик туришади. Бошловчи бошқа иштирокчилар қаторида туриб маълум бир товушни иложи борида чўзиб талаффуз қилади. Кейинги иштирокчилар бу товушни навбати билан чўзиб талаффуз қилишади ва шу тарзда ўйин бошловчига қадар давом этади. Сўнгра барча иштирокчилар баланд сакраб «Бунга-Юнга» дея қичқирадилар. Машқ 3 марта такрорланади. Бу машқ айрим товушлар талаффузини такомиллаштириш ва қон

айланишини яхшилашни йўлга қўяди ва иштирокчиларнинг умумий кайфиятини кўтаради.

«Сабзавотли арава» машқи.

Бошқарувчидан бошқа барча иштирокчилар стулларда ўтирадилар. Бошловчи аввалдан тузилган рўйхатга кўра, у ҳар бир иштирокчига сабзавотлар номини қўяди. Бунда турли жойларда ўтирган учта иштирокчи битта сабзавот номини олиши керак. Бошловчи сабзавотнинг номини айтади ва бу сабзавот номини олган иштирокчилар ўз ўринларидан туриб жойларини алмаштиришлари лозим. Агар бошловчи бу вақтда ўйинчилардан бирининг жойига ўтиришга улгурса, жойсиз қолган ўйинчи бошқарувчи бўлади. Агар бошқарувчи «Сабзавотли арава» деб қичқирса, барча ўйинчилар ўз жойларини алмаштирадилар ва бунда ҳам аввалги жойини эгаллашга улгурмай қолган ўқувчи бошловчи бўлади. Машқ сабзавот номларини хорижий тилда эсда қолдириш учун, шунингдек, ўқувчиларнинг кайфиятларини кўтариш мақсадида ташкил қилинади.

«Ўзув машинкаси» машқи.

Барча иштирокчилар бир чизик ёки айлана бўлиб турадилар. Вазифа ўқитувчи топширган бирор ибора(мақол) ёки қисқа жумлани қаторда турган иштирокчилар томонидан навбати билан товушлар орқали ҳосил қилиш деб белгиланади. Иштирокчилар бирин-кетин биттадан товушларни айта бошлашади. Жумладаги тире белгиси, бир марта чапак орқали, вергул икки марта, нуқта уч марта чапак орқали ифодаланиши белгилаб қўйилади. Товушлар талаффузида ва белгилар чапагида хато қилган иштирокчи ўйиндан чиқиб кетади. Учта иштирокчи қолганида иштирокчилар машқни қайтадан

бошлашлари мумкин. Бундай машқ товушлар талаффузини, фикрлаш тезлигини яхшилайдди.

«Бузук телефон» машқи.

Иштирокчилар бир чизик бўйлаб бир-бирларининг орқасидан туриб сафланадилар. Бошловчи қаторнинг охирида туради. У ўзидан олдинда турган иштирокчининг елкасига туртиб ўзига қаратади ва унга имо-ишора орқали қандайдир предмет тасвирини пантомима қилиб кўрсатади (масалан, гугурт, китоб, сумка, сигир, эчки ва ҳ.). Тасвирни тушунган иштирокчи уни ўзидан олдинда турган иштирокчига, у эса навбатдаги иштирокчига пантомима қилиб кўрсатади. Қаторнинг охирида турган иштирокчи эса кўрсатилган пантомимани сўз орқали ифоладаши керак.

Шарти: барча ҳаракатлар овоз чиқарилмасдан бажарилади, фақат қайтариб кўрсатилиши илтимос қилиниши мумкин. Иштирокчилар ўзидан кейин турган иштирокчи елкасига туртмаганича орқасига ўгирилмайди.

Юқорида келтирилган иш ўйинлари ва руҳий тетиклантирувчи машқлардан ўринли ва оқилона фойдаланиш машғулотларда талабаларнинг ўқув фаоллигини таъминлайди.

«ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ» ФАНИДАН

ТЕСТ САВОЛЛАРИ

1. Педагогик технология нима?
А) таълим ва тарбия технологияси
В) таълимот технологияси
С) иш технологияси
D) билим технологияси

2. Ахборотли технология нима?
А) назорат турлари (жорий, оралик, якуний)
В) педагогик технологиянинг таркибий қисми
С) ўзаро таъсирлар
D) педагогикада мониторинг

3. Педагог модели нималардан иборат?
А) таълим олувчиларнинг билимларини ҳолисона баҳолай олиш, талабчанлик ва адолатлилик
В) илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш, у билим ва маҳоратини доимий равишда ошириб бориш
С) таълим бериш маҳорати, таълим олувчиларнинг билимларини ҳолисона баҳолай олиш, илмий-тадқиқот ишларини олиб бориш, ўз билим ва маҳоратини доимий равишда ошириб бориш
D) ўз билим ва маҳоратини доимий равишда ошириб бориш, таълим олувчиларнинг билимларини ҳолисона баҳолай олиш

4. Педагогик технологияни асосий мақсади нималардан иборат?
А) ўқувчига қўйиб борилган баҳоларни предмет бўйича умумий баҳога бирлаштириш қоидаларидан
В) ўқув жараёнини узлуксиз, узоқ вақт муттассил кузатиш ва уни бошқаришдан
С) такомиллаштириш ёки ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантиришдан
D) ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантиришдан

5. Педагогик технологиянинг асосий вазифаси нима?

- A) Ўқув жараёнини мазмунли амалга ошириш
 - B) Ўқув жараёнини мазмунли ривожлантириш
 - C) Ўқув жараёнини вақт доирасида олиб бориш
 - D) A ва B
6. Янги педагогик технологияни бугунги кундаги аҳамияти қандай?
- A) педагогикада мониторингда
 - B) таълимнинг баҳолаш шкаласида
 - C) ўқув жараёнини узлуксизлигида
 - D) соҳадаги назарий ва амалий изланишларни бирлаштириш доирасидаги фаолиятни акс эттиради
7. Янги педагогик технологияда ахборот технологияларни ўрни қандай?
- A) ижодий ёндашувда
 - B) ўзаро таъсирларда
 - C) педагогикада мониторингда
 - D) бошқариш имконияти туғилади ва у ўқитувчининг яқин кўмакдошига айланади ҳамда унинг функцияларини қисман ўз зиммасига олади
8. Анъанавий ёндашувнинг асосий хусусияти нимада?
- A) ижодий ёндашув
 - B) назорат турлари (жорий, оралик, якуний)
 - C) гапириб бериш, тушунтириш, талаба эса бу ахборотни хотирада сақлайди
 - D) ўзаро таъсирлар
9. «Тизим» сўзи ҳақида тушунча?
- A) гапларни ёзиб, сақлаб олиш
 - B) ижодий ёндашув
 - C) қисмлардан тузилган, бириккан яхлит нарсa ёки ҳодиса
 - D) ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантириш
10. Педагогик тизим нималардан иборат?
- A) ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантириш
 - B) педагогик жараённинг объектлари ва субъектлари, шакл - усуллари, улар ўртасидаги муносабатлар, ўзаро таъсирлар ҳамда уларни бошқаришдан

- С) гапларни ёзиб, сақлаб олиш, ижодий ёндашув, билим беришдан
- Д) танкидий-ижодий ёндашув, ўзаро таъсирлар

11. «Технология» сўзи ҳақида тушунча?

- А) «техне» - маҳорат, санъат, «логос» - тушунча таълимот
- В) «техне» - меҳнат, санъат, «логос» - тушунча билим
- С) «техне» - қобилият, санъат, «логос» - тушунча таълим
- Д) «техне» - санъат, «логос» – тушунча ўқитиш

12. Репродуктив даражаси учун педагогик технология усулида таълим - қанақа жараён сифатида ташкил этилади?

- А) такрор ишлаб чиқиладиган конвейерли жараён
- В) ҳаракатнинг янги усуллари топиш жараёни
- С) мустақил ўзлаштириш жараёни
- Д) ижодий ёндашув жараёни

13. Танкидий – ижодий ёндашув нима дегани?

- А) мустақил ўзлаштириш, ҳаракатнинг янги усуллари топиш, шахсан ташаббус кўрсатишни кўзда тутди
- В) ҳаракатлар, овозлар ва гапларни ёзиб, сақлаб олиш
- С) шакллар ва чизиқлар, матнли белги, овозли белги
- Д) ҳаракатнинг янги усуллари топиш, гапларни ёзиб, сақлаб олиш

14. Қанақа педагогик технология вариантлари ишлаб чиқилган?

- А) маҳсулдор, мақсадли, баҳолаш
- В) ёрдамчи воситалар панели, маҳсулдор
- С) репродуктив, маҳсулдор, танкидий ижодий
- Д) овозларни, гапларни ёзиб, сақлаб олиш.

15. Дидактик жараёни (ДЖ) қандай формула тарзида ифодалаш мумкин?

- А) $ДЖ = М - УФ + Б$
- В) $ДЖ = М - УФ - Б$
- С) $ДЖ = М + УФ + Б$
- Д) $ДЖ = Б + УФ - М$

16. Қайси тушунча эҳтиёж, интилиш, қизиқиш каби маъноларни англатади?
- A) мақсад
 - B) баҳолаш
 - C) мазмун
 - D) Мотив
17. Таълим жараёни нималардан иборат?
- A) мақсад, назорат, баҳолаш, натижа, таълим методлари
 - B) ҳаракатларни текшириш
 - C) хатони тузатиш, баҳолаш
 - D) мақсад, хатони тузатиш
18. Такрорланадиган таълим циклининг асосий қисмлари нималардан иборат?
- A) баҳо шкаласи ўқувчига қўйиб борилган баҳоларни предмет бўйича умумий баҳога бирлаштириш қоидалари
 - B) умумий мақсадни ойдинлаштириб, ўқув мақсадларига айлантириш таълим натижасини баҳолаш
 - C) педагогикада мониторинг, ўқув жараёнини узлуксиз, узоқ вақт муттассил кузатиш ва уни бошқариш тушунилади
 - D) педагогикада мониторинг, ўқув жараёнини узлуксиз, узоқ вақт муттассил кузатиш ва уни бошқариш тушунилади
19. Ўқув жараёни нималардан иборат?
- A) матнли белги, овозли белги
 - B) ҳаракатларни, шакллар ва чизиқлар
 - C) таълимнинг мақсади ва мазмуни, баҳолаш, ўқиш-ўқитиш
 - D) ишчи фазо, ёрдамчи воситалар панели
20. Педагогик технология усулининг умумий тузилмаси нималардан иборат?
- A) ўқувчига қўйиб борилган баҳоларни предмет бўйича умумий баҳога бирлаштириш қоидалари
 - B) ўзаро таъсирлар, педагогикада мониторинг
 - C) баҳо шкаласи ўқувчига қўйиб борилган баҳоларни предмет бўйича умумий баҳога бирлаштириш қоидалари

D) предмет бўйича мақсад ҳамда вазифалар тизимини ишлаб чиқиш, таълим мақсадларини назорат (тест) топшириқларига айлантириш

21. Қайта ишлаб чиқмоқ, ёзиб қўймоқ, маълумот бермоқ деб айтмоқ, ёзмоқ, тасвирламоқ, ажратмоқ, танимоқ, гапириб бермоқ, такрорламоқ қайси тушунчага киради?

A) синтез

B) анализ

C) баҳолаш

D) билиш

22. Далил келтирмоқ, алмаштирмоқ, ойдинлаштирмоқ, белгиламоқ, тушунтирмоқ, ўтказмоқ, айлантирмоқ, кўрсатмоқ, шархламоқ, очмоқ қайси тушунчага киради?

A) тушуниш

B) синтез

C) анализ

D) билиш

23. Жорий этмоқ, ҳисоблаб чиқмоқ, намойиш этмоқ, фойдаланмоқ, ўргатмоқ, белгилаш, жорий этиш, аниқламоқ, руёбга чиқариш, ечмоқ қайси тушунчага киради?

A) баҳолаш

B) қўллаш

C) тушуниш

D) билиш

24. Чиқармоқ, ажратиш, табақалаштириш, таснифлаш, олдиндан айтиш, бўлиб чиқмоқ, тақсимлаш текширмоқ

A) билиш

B) анализ

C) синтез

D) баҳолаш

25. Ихтиро қилмоқ, умумлаштириш, бирлаштириш, режалаштириш, ишлаб чиқмоқ, тизимлаштирмоқ, бирлаштирмоқ, тузмоқ, яратмоқ, лойиҳалаштирмоқ қайси тушунчага киради?
- A) қўллаш
 - B) баҳолаш
 - C) синтез
 - D) тушуниш
26. Таълим жараёни тизим сифатида нечта жараёнлардан иборат?
- A) 10 та
 - B) 9 та
 - C) 8 та
 - D) 7 та
27. Блум таксономиясида таълим мақсадларининг асосий тушунчалари нечта?
- A) 5 та
 - B) 6 та
 - C) 7 та
 - D) 8 та
28. Қайси америкалик олим олий ўқув юртлари учун педагогик технология усулининг индивидуаллаштирилган тизимини ишлаб чиқди?
- A) В.Гузеев
 - B) А.Ромишевский
 - C) Ф.С.Келлер
 - D) Р.Ганье
- 29 «ЛЕКТОР» қандай тизим?
- A) ўқув жараёнини узлуксиз, узоқ вақт муттассил кузатиш ва уни бошқариш тушунилади
 - B) ўқувчиларнинг билиш фаолиятини ривожлантириш
 - C) бу дастурлар йиғиндиси, у аудиторияли ўқитишда замонавий компьютер технологиясидан фойдаланишга имконият беради

D) баҳо шкаласи ўқувчига қўйиб борилган баҳоларни предмет бўйича умумий баҳога бирлаштириш қоидалари

30 «Лектор» тизими нималардан иборат?

A) ҳаракатлар, овозлар ва гапларни ёзиб, сақлаб олиш, шакллар ва чизувлар, матнли белги, овозли белги

B) овозлар ва гапларни ёзиб, сақлаб олиш, ёрдамчи воситалар панели, шакллар ва чизувлар

C) ёрдамчи воситалар панели, шакллар ва чизувлар, матнли белги, овозли белги

D) ишчи фазо, ёрдамчи воситалар панели, асосий панелида, рисоование (чизиш) панелида, управление (бошқариш) панелида, монитор, электрон ручка

31 Интернет, ёки бирор бир коммуникатив мослама (масалан лакал) тармоқ орқали сизга қулай бўлган вақтда ўқитишга нима деб аталади?

A) масофадан ўқитиш

B) интернет тармоқлараро

C) лектор ўқитиш

D) инновацион ўқитиш

32 Масофадан ўқитишнинг таркибий белгилари?

A) ўқувчи-ўқитувчи-коммуникация

B) ўқитувчи-коммуникация-ўқувчи

C) коммуникация- ўқитувчи-ўқувчи

D) ўқитувчи-ўқувчи-коммуникация

33 Масофадан ўқитиш услубий материаллари?

A) масофадан ўқитиш, лектор ўқитиш, инновацион ўқитиш

B) мультимедия ўқитиш, инновацион ўқитиш, тестлар

C) дарслик, аудио ва видео дарсликлар, он-лайн дарслар

(Интернет

саҳифа), электрон кутубхона, тестлар, мультимедиа- электрон дарслик ва албатта ахборот технология воситалари

D) инновацион ўқитиш, лектор ўқитиш, электрон кутубхона

34 Масофадан ўқитишнинг афзаллик томонлари?

A) масофадан ўқитиш, мультимедия ўқитиш

- В) тестлар, электрон кутубхона, лектор ўқитиш
- С) электрон кутубхона, инновацион ўқитиш
- Д) ўқиш муддатини ўқувчи ўзи белгилайди, қисқа муддат ичида кўп

ҳажмдаги ахборотни узатиш ва қабул қилиш шароити мавжуд.

35. Информациялар алмашувини таъминловчи магистралдир унинг ёрдамида дунё билимлар манбаига кириш, қисқа вақт ичида маълумотлар йиғиш, ишлаб чиқиш ва унинг техник воситаларини масофадан туриб нима орқали бошқариш мумкин?

- А) инновацион ўқитиш
- В) лектор ўқитиш
- С) масофадан ўқитиш
- Д) интернет тармоқлараро

36. Масофадан ўқитишнинг ташкилий-иқтисодий афзаллиги нимадан иборат?

- А) талабалар учун аудиториялар, ётоқхоналар зарур эмас
- В) молиявий харажатлар асосан ўқув-услугий материаллар тайёрлаш учун махсус аудиториялар учун сарфланади
- С) электрон кутубхона, тестлар, мультимедия ўқитиш
- Д) инновацион ўқитиш, лектор ўқитиш, тестлар

37. Педагогнинг умумий маданияти нималардан иборат?

- А) Ижтимоий маданият
- В) Касбий аҳамиятли маданият
- С) Касбий фаолиятда етуклиги
- Д) Билими, ишончи, қобилияти ва ҳули

38. Педагог учун энг зарур нутқ маданиятини белгиланг?

- А) Нутқнинг грамматик тўғрилиги, унинг лексик бойлиги, аниқ ва равшан ифодаланганлиги
- В) Кенг фикрлилик, тингловчини зериктирмайдиган мулоқот ўрнатиш
- С) Тинглай олиш, қўллаб-қувватлаш
- Д) Танқидий нуқтаи назар, ўз фикрини ҳимоя қилиш

39. Олий таълим нечта босқичдан иборат?

- A) 4
- B) 2
- C) 3
- D) 5

40. Таълим мазмунининг асосий назариялари нечанчи асрларда пайдо бўлган?

- A) XIX-XXI
- B) XX-XXII
- C) XVIII-XIX
- D) VIII-XII

41. Исботламоқ, ўлчамоқ, асослаш, маъқуллаш, баҳо бериш, текширмоқ, назорат этмоқ, солиштирмоқ, таққослаш қайси тушунчага киради?

- A) билиш
- B) анализ
- C) синтез
- D) баҳолаш

42. Таълим мазмунини танлаш тамойиллари нечта?

- A) 5
- B) 3
- C) 6
- D) 2

43. Шахс шаклланишининг асосини нима ташкил этади?

- A) Кўникма
- B) Билим
- C) Малака
- D) Ҳаммаси

44. Педагогикага оид адабиётларда мустақил ишларнинг қайси турлари қайд қилинган?

- A) Намуналар бўйича мустақил ишлар: реконструктив-вариантив, эвристик, ижодий тадқиқот
- B) ғоявий, назарий савиясини ошириш, касбий маҳорати ва маданиятини шакллантириш

- C) Шахсий ва касбий
- D) Илмийлик ва ижодий тадқиқот

45. Ўқитиш методига таъриф беринг?

- A) Мураккаб, кўп қиррали, кўп сифатларга эга бўлган тахминдир
- B) Содда, равон, ўз тамойиллари ва шаклларига эга бўлган таълимдир
- C) Дидактик тадқиқотлар ўқитишни дидактик жараён сифатида ўрганади.
- D) Таълим мазмунида юз бераётган барча ўзгаришларни ҳисобга олади.

46. Ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш ва амалга ошириш методларини кўрсатинг?

- A) Ифодали, кўргазмали, амалий
- B) Индуктив ва Дедуктив
- C) Репродуктив ва муаммоли-ижодий
- D) (Ўқитувчи раҳбарлигида мустақил иш методлари) ҳаммаси

47. Дидактикага оид адабиётларда ўқитиш методларининг қайси боғлиқликлари қайд қилинади?

- A) Ўқув машғулотларининг дидактик мақсадлари ва вазифаларига боғлиқ
- B) Баён қилинадиган материалнинг характериға боғлиқ
- C) Таълим олувчиларнинг билими ва ривожланиш даражасига боғлиқ
- D) Ўқув жараёнида ўрганилаётган фан асосларининг муайян даврдаги методларига боғлиқ

48. Режага қўйиладиган асосий талабларни кўрсатинг?

- A) Режалаштирилаётган ишларнинг ҳажми ва кетма-кетлиги
- B) Уларнинг бажарилиш муддатлари
- C) Мустақил фаолиятининг ҳар бир турига мақсадли кўрсатмалар бериш
- D) Ҳаммаси

49. Ўқитувчи раҳбарлигида мустақил иш методини кўрсатинг?

- A) Тафаккур

- B) Мантиқ
- C) Манбалари
- D) Бошқарув

50. Монологик методни кўрсатинг?

- A) Лекция, ҳикоя, намоёиш қилиш
- B) Индивидуал, гуруҳ, фронтал, коллектив
- C) Сухбат
- D) Мунозара

51. Билиш жараёнига алоҳида аҳамият бериб, инсонларнинг билишга бўлган интилишларини кенг ёритган аллома асари билан кўрсатинг?

- A) Абдурахмон Жомийнинг "Муסיқа" рисоласи
- B) Алишер Навоийнинг "Махбуб-ул қулуб"
- C) Форобийнинг "Бахт саодатга эришув" тўғрисида
- D) Абу Райхон Беруний "Масъуд қонуний"

52. Х.Х.Платев қайси шарқ алломасининг илмий ғояларини умумлаштириб билиш тўғрисидаги назарияни асослаб берган?

- A) Форобий
- B) Беруний
- C) Ибн Сино
- D) Ал-Киндий

53. Билиш фаолияти масалалари қайси психолог ва педагог олимнинг ижодида ёритиб берилган?

- A) Б.П.Есипов
- B) Л.П.Аристова
- C) М.Н.Скаткин
- D) П.П.Блонский

54. Билиш фаолиятининг фаол қўзғатувчилари қайси бири?

- A) Конкрет фаолиятга бевосита фаол қизиқиш, ахлоқий-эстетик ва руҳий қониқиш
- B) Билишга тайёрлик, билиш фаолиятининг малака ва кўникмалари
- C) Билиш фаолиятига эҳтиёж, ахлоқий-эстетик ва руҳий қониқиш
- D) Конкрет фаолиятга бевосита ва билвосита қизиқиш

55. Шахс ривожланишига яхлит ҳолда қарайдиган персонологик йўналиш вакиллари кўрсатинг?

- А) Э.Шпангер, А.Маслоу
- В) А.Н.Леонтев, А.В.Петровский
- С) Д.И.Фельдштейн, Д.Н.Узнадзе
- Д) Б.Г.Ананьев, К.К.Платонов

56. Ўспиринлик даври хусусиятлари таҳлилида қайси сифат алоҳида аҳамият касб этади?

- А) Фаолият
- В) Ёши
- С) Ҳаракат
- Д) Ташқи қиёфа

57. Талабанинг ақлий фаолияти хусусиятлари қандай белгиланади?

- А) Шахсни ҳаётга ва меҳнатга тайёрлашнинг муҳим жиҳати сифатида
- В) Интеллектуал фаолиятга қизиқиш уйғотиш сифатида
- С) Билимлар билан қуролланиш мақсадида
- Д) Мулоқот доирасининг кенгайишида

58. Ривожланган ақлнинг энг олий шакли нима?

- А) Ижодий тафаккур
- В) Мустақил фикр
- С) Ижодий ёндашиш
- Д) Интизомлилик

59. Шахс ривожланишининг қандай умумий қонуниятлари бор?

- А) Муайян ижтимоий гуруҳнинг вакили бўлган, бирор фаолият тури билан шуғулланадиган, атроф-муҳитга онгли муносабатда бўла оладиган конкрет инсон
- В) Атроф-муҳит, инсонлар билан фаол муносабатда бўла оладиган инсон
- С) Маълум даражада ҳаракатчан, ўзгарувчанлигини сақлаб қоладиган инсон
- Д) Индивидуаллик хусусиятига эга бўлган инсон

60. Олий мактаб педагогикасининг бош муаммоси нима?
- A) Олий мактаб ўқитувчисининг инновацион фаолияти
 - B) Мулоқот маданияти
 - C) Идрок қилиш қобилияти
 - D) Янгиликка бўлган муносабати
61. Инновация жараёни қайси босқичларни қамраб олади?
- A) Ихтиро қилиш, яъни янгилик яратиш жараёни
 - B) Янгиликни ёйиш, уни кенг тадбиқ этиш босқичи
 - C) Яратилган янгиликни амалда қўллаш билиш босқичи
 - D) Ҳаммаси
62. Инновация фаолиятидаги «креативлик» деганда сиз нимани тушунасиш?
- A) Индивиднинг янги тушунча яратиш ва янги кўникмалар ҳосил қилиш қобилиятини билдиради
 - B) Ўқитувчининг касбий маҳорати чўққиларига эришуви
 - C) Ижтимоий вазиятларда ўзининг ўрнини англаб олиш
 - D) Шахс ўзини намоён қила олиш ва ўзининг муайян ишларини амалга ошириш.
63. Янгилик киритишнинг ижтимоий-психологик аспекти қайси олим томонидан ишлаб чиқилган?
- A) Р.Карлсон
 - B) Э.Роджерс
 - C) А.Хейвлох
 - D) М.Майрс
64. Янгилик киритишнинг муҳим шарти нима?
- A) Мулоқотнинг янги вазиятини тугрилаш
 - B) Ўқитувчининг маданият ва мулоқотини шакллантириш
 - C) Ўқитувчининг ўз билим ва илмий фаолиятини намоён қилиш
 - D) Ўз билимларини кенгайтириш ва чуқурлаштириш
65. Инновацион фаолиятининг самарадорлиги нима билан белгиланади?
- A) Педагог шахсияти

- В) Педагог фаолияти
- С) Педагогнинг иш фаолияти
- Д) Педагогнинг муомаласи билан

66. Технологиялаштириш нима?

- А) Таълим эволюциясини амалга ошириш
- В) Таълим эволюциясининг вазифалар даври
- С) Объектив жараёнида
- Д) Объектив жараён бўлиб, таълим эволюциясининг янги вазифаларини сифатли ҳал қилиш учун тайёргарлик даври

67. Инновацион фаолият нечта асосий функцияларни ўз ичига олади?

- А) 3 та
- В) 4 та
- С) 8 та
- Д) 5 та

68. Технология сўзи қайси сўздан толинган?

- А) Грекча
- В) Лотинча
- С) Французча
- Д) Арабча

69. Технология тушунчаси нечанчи йилларда кириб келган?

- А) 30 йилларда
- В) 40 йилларда
- С) 60 йилларда
- Д) 70 йилларда

70. Технологик субъект нима?

- А) Субъектив муносабатларни ўрнатиш даражасида ишлайди.
- В) Назария ва амалиёт ўртасида оралик ҳолатни эгаллайди.
- С) Объектив муносабатларни ўрнатиш даражасида ишлайди
- Д) Объектив ва субъектив муносабатлар ўрнатиш даражасида ишлайди.

71. Муаммоли ўқитиш технологияси нима?

- A) Такомиллашган ўқитиш технологияси
- B) Репродуктив шаклларига нисбатан технологияси
- C) Муаммоли вазиятларни вужудга келтириш
- D) Билимларни ўзлаштириш технологияси

72. Маъруза турлари нечта?

- A) 5 та
- B) 3 та
- C) 2 та
- D) 7 та

73. Лойиҳалаш - ...

- A) Методик функция бажаради
- B) Тизимли функция бажаради
- C) Умумий функция бажаради
- D) Методологик функция бажаради

74. Ўқув фаолиятини бошқариш ҳақидаги соҳалар қуйидаги жавобларнинг қайси бирида тўғри кўрсатилган?

- A) Ўқитиш назарияси
- B) Ўқитиш технологияси
- C) Ўқитиш техникаси
- D) Барча жавоблар тўғри

75. Касбий фаолиятни баҳолаш бу - ...

- A) Ижодий фаолият методологиясини эгаллаш қобилияти
- B) Муаллифлик концепцияси фаолият технологиясини яратиш қобилияти
- C) Зиддиятли ижодий бартараф қилиш қобилияти
- D) A, B, C.

76. Муаммоли ўқитиш етарли даражада бўлиши учун қандай бўлиши керак?

- A) Яхлит ўқув-тарбия жараёнинг узвий қисми бўлиши керак
- B) Ўқув фанлари ва билишга бўлган қизиқиш билан боғланган бўлиши керак

- С) Дидактик қимматини белгиловчи ўқув материалга ўрғу берилиб ўтиши керак
- D) Талаба билан индивидуал суҳбат қила билиши керак

77. Семинар машғулотининг энг муҳим босқичи нима?

- A) Унинг ўзаги муаммоли саволга жавоб қидиришни ташкил этиш
- B) Муаммоларнинг ечими усулини излашни ташкил қилиш
- C) Муаммони ечиш усулини излаш
- D) Саволларга жавоб бериш

78. Тадбиркорлик ўйини ижтимоий-педагогик тизим сифатида нечта босқичлардан таркиб топган?

- A) 2
- B) 5
- C) 10
- D) 13

79. Ижодий фаолиятни ривожлантириш методлари кимлар томонидан ишлаб чиқилган?

- A) С.Альтшуллер, О.Г.Богданова
- B) С.Ю.Степанов, И.Н.Семёнова
- C) В.В.Давидов, И.С.Ладенко
- D) М.В Кларин, В.А.Петровский

80. Ўқитувчининг инновацион фаолияти қайси масалаларни ечишга қаратилган?

- A) Воқеликни ўзгартиришга, унинг муаммолари ва усуллари ечишни аниқлашга қаратилган
- B) Шахсий ижодий-мотивацион йўналганлигини аниқлашга қаратилган
- C) Касбий фаолиятни баҳолашга қаратилган
- D) Инновацион фаолиятга бўлган заруриятни англашга қаратилган

81. Технологиялаштириш бу - ...

- A) Бу объектив жараён бўлиб, таълим эволюциясининг янги вазифаларини сифатли ҳал қилиш учун тайёргарлик даври

- В) Ишлаб чиқариш жараёнида ашёлар, материаллар ва ярим тайёр ашёларга мувофиқ ишлаб чиқариш қуроллари
- С) Педагогнинг талабларга таъсир қилишни ташкил этиш бўйича касбий аҳамиятга молик масалалар
- Д) Инновацион жараёнлари, уларнинг функциялари, ривожланиш қонуниятлари, механизмлари ва уни амалга ошириш технологиялари

82. Фикрлаш жараёнини ташкил этишда моделларни кўрсатинг?

- А) Ўзига ишонч ҳосил қилиш
- В) Ишда фаол иштирок этиш
- С) Ўртоқлар ва ўқитувчи билан фикр олишиши
- Д) Ҳаммаси

83. Педагогик тизим компонентлари

- А) Таълим мазмуни, шакллари, методлари
- В) Ўқитиш методлари ва ўқитишнинг техник воситалари
- С) Ўқувчи, мақсад, мазмун, дидактик жараён, ташкилий шакллар, педагог
- Д) Маъруза ва дастур

84. ПТ мамалакатимиз таълим тизимида ёки педагогик нашрларда қачон пайдо бўлган?

- А) 1993 й «Халқ таълими» журналида
- В) 1997 й «Кадрлар тайёрлаш миллий дастури»да
- С) 1993 й «Таълим тўғрисида» ги конунда
- Д) 2004 й. «Узлуксиз таълим» дастурида

85. «Шахсга йўналтирилган таълим» технологияси муаллифи...

- А) Назарова Т.С
- В) Лернер И.Я
- С) Беспалько В.П
- Д) Саидахмедов Н.С.

86. ПТ таълим мақсадини аниқланг.

- А) Микро мақсадларга айлантириш
- В) Мавзу бўйича ташҳисланувчан тарзда ўрнатишни
- С) Мавзу бўйича умумий белгилашда тақозо этади
- Д) Ривожлантирувчи ва шакллантирувчи

87. Таълим мазмунини саралашда ПТ қонуниятлари нималардан иборат?

- A) Таълим мақсадига мос ҳолда саралаш
- B) Ўқувчиларни ўзлаштириш қобилиятини ҳисобга олган ҳолда саралаш
- C) Фан ривожининг абстракция погоналари ва ўқувчининг ўзлаштириш фаолияти даражалари, таълим мақсад
- D) Когнитив назарияси асосланган қонуният

88. Дидактик жараён структураси ...

- A) Мотив босқич, ўқув-билим фаолияти ва бошқарувдан иборат
- B) Ўқувчи ва ўқитувчининг, биргаликдаги фаолиятидан иборат
- C) Ўқувчининг хусусий-ўрганувчанлик фаолиятидан иборат
- D) Таълим ва тарбия бериш

89. Ўқувчининг ўқув-билим фаолияти тузилмаси

- A) Тўғри ва тескари алоқадан иборат
- B) Мўлжалли, бошқарувчи, текширувчи, кузатувчи ҳаракатлар босқичидан иборат
- C) Бошқаришнинг объект ва субъектларидан ташкил топган.
- D) Мулоқотмандлик ва ташкилотчилик

90. Тест-бу

- A) Топшириқ
- B) Синов
- C) Топшириқ ва эталон
- D) Назорат

91. Педагогикада қабул қилинган ўқув-билув фаолиятининг даражалари...

- A) 5 та балли баҳолаш мезонлари
- B) Танишув, алгоритмик, эвристик, ижодий
- C) Продуктив ва репродуктив
- D) Рейтинг ва якуний баҳолаш

92. Ўқитишнинг жараёнини ташкил этишда бирмунча кенг тарқалган ёндашувларни белгиланг.

- A) Индивидуал, гуруҳли, фронтал
- B) Изоҳли-таъсирли, технологик, ижодий
- C) Стапионар, эркин-экстернат
- D) Назарий ва амалий

93. Педагогик технологиянинг дидактик мақсадлари бу - ...

- A) Талаба, таълим, тарбия, мақсади, таълим, тарбия мазмуни.
- B) Талаба, ўқитувчи, ўқув материаллари
- C) Коммуникатив воситалар
- D) Ривожлантирувчи мақсад

94. Ўқув фаолиятини бошқариш ҳақидаги соҳалар қуйидаги жавобларнинг қайси бирида тўғри кўрсатилган?

- A) Ўқитиш назарияси
- B) Ўқитиш технологияси
- C) Ўқитиш техникаси
- D) Барча жавоблар тўғри

95. Талабаларнинг билимлари ва кўникмаларини назорат қилиш методлари умумий ҳолда бўлиши мумкин

- A) Имтихон, синов
- B) Объектик ва субъектив
- C) Тест
- D) Оғзаки сўров

96. Интерфаол методлар келтирилган қаторни аниқланг

- A) Ақлий ҳужум, тушунтириш, маъруза, семинар
- B) Танқидий фикрлаш, дебат, мунозара, ақлий ҳужум ва б.
- C) Амалий, оғзаки, кўрсатмали
- D) ФСМУ, Муаммоли вазиятлар

97. Янги педагогик технологиянинг принциплари - бу ...

- A) Онглилик, фаоллик, тизимлилик
- B) Интеграция ва дифференциация
- C) Мақсадлилиқ, олдиндан лойиҳалаш, кафолатлилиқ, тугалланганлик
- D) Билим, кўникма, малака

98. Кадрлар тайёрлаш миллий моделининг қайси компонентлари ўқувчи фаолиятининг илмий-методик таъминотини таъминлайди

- A) Шахс, ишлаб чиқариш
- B) Фан
- C) Давлат ва жамият, фан
- D) Барчаси

99. Ўқитувчининг педагогик фаолияти турлари - бу ...

- A) Таълим берувчи, тарбияловчи, ривожлантирувчи
- B) Конструктив, тадқиқотчилик, коммуникатив, ташкилотчилик, гностик
- C) Ўқувчи фаолиятини ташкил этиш ва бошқариш
- D) Шакллантирувчи ва ривожлантирувчи

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 1992.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Таълим тўғрисида»ги Қонуни. //Баркамол авлод – Ўзбекистон тараққиётининг пойдевори. – Тошкент: Шарқ, 1997.
3. Каримов И.А. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. - Тошкент: Ўзбекистон, 2011.
4. Каримов И.А. Юксак малакали мутахассислар тараққиёт омили. – Тошкент: Ўзбекистон, 1995.
5. Каримов И.А. Ўзбекистон буюк келажак сари. – Тошкент: Ўзбекистон, 1998.
6. Каримов И.А. Ўзбекистон ХХІ асрга интилмоқда. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999 й.
7. Каримов И.А. Ўз келажакимизни ўз қўлимиз билан қурамыз. – Тошкент: Ўзбекистон, 1999.
8. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат.- Тошкент: ТДПУ, 2003.
9. Баҳриев А., Баҳриева Н. Янги педагогик технологиялар орқали ўқитишда ички мотивацияни шакллантириш. / “Халқ таълими” журнали, 2006, № 6. -25-28 б.
10. Жумаев А. Бўлажак ўқитувчи шахсининг ижтимоий фаоллик омиллари./ “Халқ таълими” журнали, 2006, № 6. -17-20 б.
11. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: Изд-во Института профессионального образования Министерства образования России, 1995.
12. Оғаев С. Янги педагогик технология-ҳаётий эҳтиёж. / “Халқ таълими” журнали, 2001, № 3. -69-71 б.
13. Педагогика профессионального образования. Под ред.В.А.Сластенина. -М.: Академия, 2004.
14. Питюков В.Ю. Основы педагогической технологии. –М.: Гном-Пресс, 1999.
15. Поульсен С. Введение в современную методику преподавания.- Бишкек: Кесип, 2007.

- 16.Расулов Р., Хусанов Н., Мўйдинов Қ. Нутқ маданияти ва нотиклик санъати. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Иқтисод-молия, 2006.
- 17.Сайидахмедов Н. Янги педагогик технологиялар. – Тошкент: Молия, 2003.
- 18.Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. –М.: Народное образование, 1998.
- 19.Толипова Ж., Нумонова Н. Таълим-тарбия жараёнида замонавий педагогик технологиялар. / “Халқ таълими” журнали, 2002, № 3. -20-24 б.
- 20.Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С.А. Педагогик технология асослари./ Тошкент: Ўқитувчи, 2004.
- 21.Хўжаев Н.Х., Ходиев Б.Ю., Баубекова Г.Д., Тилабова Н.Т. Янги педагогик технологиялар. Ўқув қўлланма. – Тошкент: Фан, 2002.
- 22.Қудратов Р. Ўқув фаолияти-ижтимоий ходиса. / “Халқ таълими” журнали, 2002, № 4. -58-61 б.
- 23.Ҳасанбоев Ж., Сарибоев Ҳ., Ниёзов Г., Ҳасанбоева О., Усмонбоева М. Педагогика. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Фан, 2006.
- 24.Подласий И.П. «Диагностика и экспертиза педагогических проектов», Киев 1998 г.
- 25.К. Абдуллаева «Янги педагогик технологиялар» - «Бошл. таълим», Ж. № 4, 1999 йил, 8-9 бетлар.
- 26.Йўлдошев Ж.Ғ. «Янги педагогик технологиялар» (йўналишлари, муам - молари, ечимлари) – «Бошл. таълим», 1999 йил, № 6, 2-5 бетлар.
- 27.Фарберман Б.Л «Илғор педагогик технологиялар» Т. «ФАН», 2000 йил.
- 28.. Авлиякулов Н.Х «Замонавий ўқитиш технологиялари» Т. 2001 йил.
- 29.Голиш Л.В. «Замонавий таълим технологиялари: мазмун, лойиҳалаштириш ва амалга ошириш» Экспресс қўлланма Т.

ТАСИС, 2001 йил.-59 бет.

30. Голиш Л.В. «Фаол ўқитиш усуллари: мазмун, танлаш ва амалга ошириш» Экспресс қўлланма Т. ТАСИС, 2001 йил. -68 бет.
- 31.. Зиёмухаммедов, Б Абдуллаева Ш. «Илғор педагогик технология: назария ва амалиёт» «Маънавият асослари» дарси асосида ишланган услубий қўлланма Т. «Абу Али Ибн Сино» 2001 йил.
- 32.. Сайидахмедов Н «Янги педагогик технологиялари» «Молия» Тошкент 2003 йил.
33. Қосимов А.Х. “Махсус фанларни ўқитиш методикаси” Тошкент, ТАТУ 2004 йил.
34. Қосимов А.Х, Холиқова Ф. “Педагогик маҳорат ва Педагогик технология лар” Тошкент, ТАТУ 2004 йил.
35. Толипов. Ў, Усмонбоева М «Педагогик технология: назария ва амалиёт» «Фан» Тошкент. 2005 йил.

Педагог олимлар томонидан педагогик технологияга берилган таърифлар:

Педагог олимлар:	ПТга берилган таърифлар
В.П. Беспальконинг фикрича:	«ПТ-бу ўқитувчи маҳоратига боғлиқ бўлмаган ҳолда педагогик муваффақиятни кафолатлай оладиган ўқувчи шахсини шакллантириш жараёни лойиҳасидир».
В.М. Монаховнинг фикрича:	«ПТ - аввалдан режалаштирилган натижаларга олиб боровчи ва бажарилиши шарт бўлган тартибли амаллар тизимидир».
В.М. Кларин фикрича:	«ПТ-ўқув жараёнига технологик ёндашган ҳолда, олдиндан белгилаб олинган мақсад кўрсаткичлардан келиб чиқиб, ўқув жараёнини лойиҳалашдир».
Н.Сайидахмедов ва М. Очиловларнинг фикрича:	«ПТ-бу ўқитувчи (тарбиячи)нинг ўқитиш (тарбия) воситалари ёрдамида ўқувчи (талаба)ларга муайян шароитда таъсир кўрсатиши ва бу фаолият маҳсули сифатида уларда олдиндан белгиланган шахс сифатларини интенсив шакллантириш жараёнидир».
И.Я. Ларнернинг фикрига кўра:	«ПТ -ўқувчилар ҳаракатларида акс этган ўқитиш натижалари орқали ишончли англаб олинадиган, аниқланадиган мақсадни ифодалайди»
Б.Л. Фарберманнинг фикрича:	«ПТ-таълим жараёнига янгича ёндашув бўлиб, педагогикада ижтимоий-муҳандислик онги

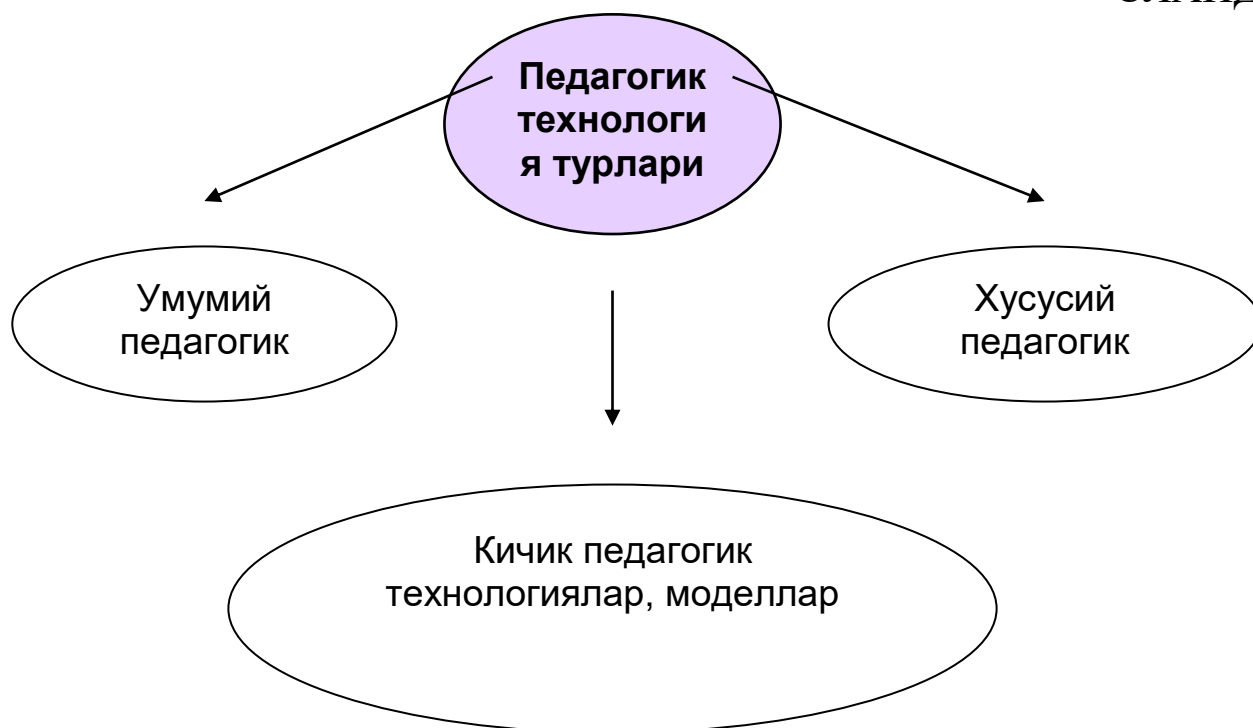
	ифодасидир. У педагогик жараённи техника имкониятлари ва инсоннинг техникавий тафаккури асосида стандарт ҳолга солиб, унинг оптимал лойиҳасини тузиб чиқиш билан боғлиқ ижтимоий ходисадир».
ЮНЕСКО томонидан берилган таъриф:	« <i>ПТ</i> – таълим шакллари оптималлаштириш мақсадида ўқитиш ва билимларни ўзлаштириш жараёнининг инсон салоҳияти ва техник ресурсларни қўллаш, уларнинг ўзаро таъсирини аниқлашга имкон берадиган тизимли методлар мажмуасидир».

2-илова

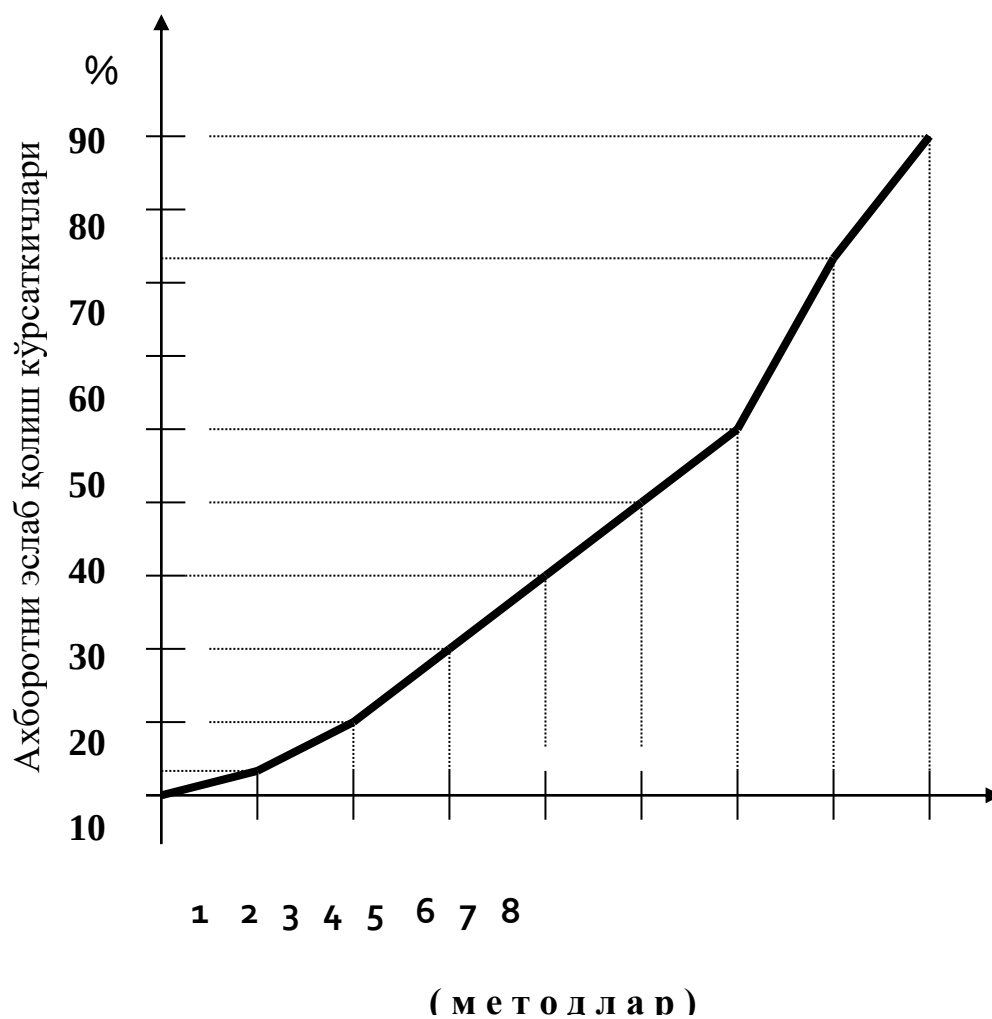
Таълим технологиялари бўйича методлар тизими

Расм - . Таълим технологиялари бўйича методлар тизими.

Билимларни ўзлаштириш графиги

Талабаларнинг ўзлаштириш даражасига ўқитиш методларининг таъсир даражаси:

1. Маъруза - эшитганимизнинг 5%.
2. Ўқиш - ўқиганимизнинг 10%.
3. Видеоусул, намойиш - кўрганимизнинг 20%.
4. Тажрибани намойиш қилиш - кўрган ва эшитганимизнинг 30%.
5. Баҳс-мунозара - муҳокама қилганимизнинг 40%.
6. Машқлар - ўқиган, ёзган, гапирганимизнинг 50%.
7. Ишбоп ўйин, кичик гуруҳларда ишлаш, лойиҳалаш - мустақил ўқи - ганимизнинг, таҳлил ва муҳокама қилганимизнинг, ҳимоя ва намойиш қилганимизнинг 75%.
8. Ўйналтирувчи матн, муаммоли вазият, бошқаларни ўқитиш - мустақил ўрганганимизнинг, таҳлил ва муҳокама қилганимизнинг, бошқаларни ўқитган нарсаларимизнинг 90%.

Лицей ва коллежларда бир дарс лойиҳаси наъмунаси:

№	Дарс мазмуни, қисмлари	Ажратиладиган тахминий вақт
1	Дарснинг ташкилий қисми	5 дақиқа
2	Ақлий хужум	5 дақиқа
3	Кичик маъруза (янги мавзу баёни)	20 дақиқа
4	Интерфаол услублар ва педагогик технология орқали мустаҳкамлаш	30 дақиқа
5	Интерфаол услублар ва педагогик технология орқали мустаҳкамлаш, тескари алоқа ўрнатиш, баҳолаш	15 дақиқа
6	Дарсга яқун ясаш	5 дақиқа

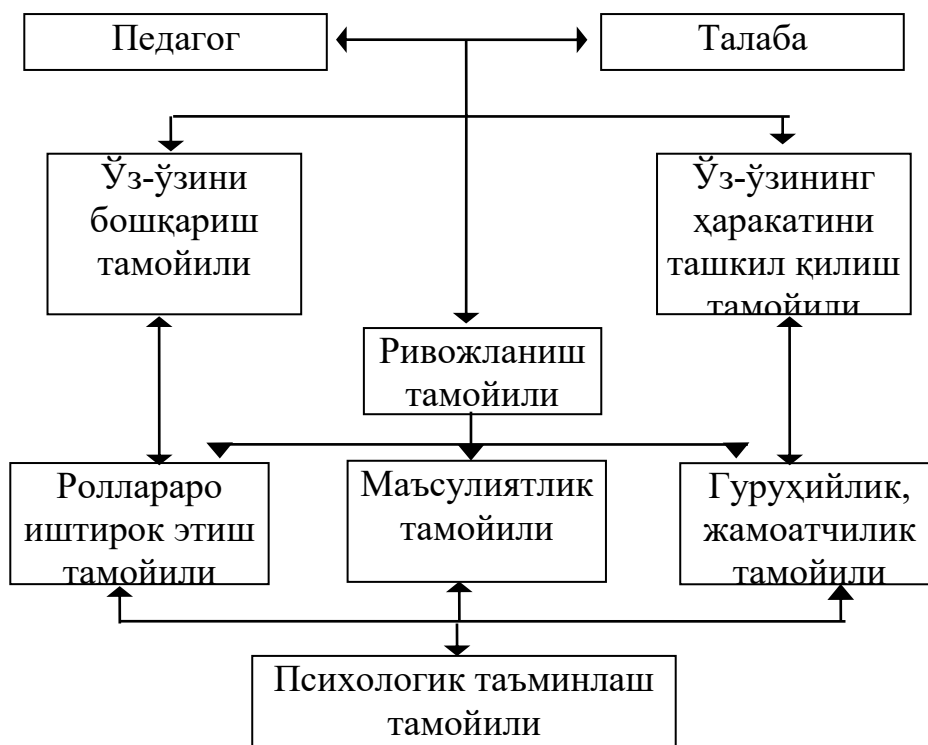
ТАРҚАТМА ВА КЎРГАЗМА МАТЕРИАЛЛАР

3-илова

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ БИЛАН ЎҚИТИШДАГИ УСЛУБИЙ ТИЗИМ

ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ТАМОЙИЛЛАРИ

Изоҳ: 1. Ўқитиш жараёнининг учта муҳим функцияси фарқ қилинади. Булар – таълим бериш, тарбиялаш ва шахсни ривожлантиришдир.

2. Таълим ва тарбиянинг бирлиги – педагогиканинг асосий, яъни “олтин” қондасидир.

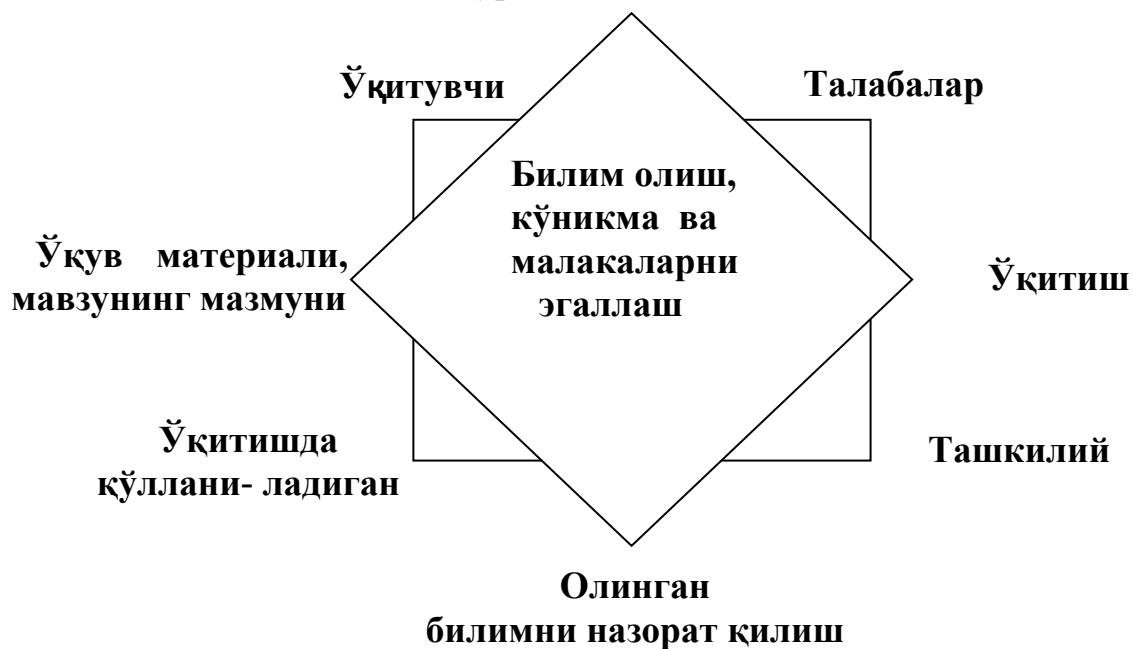
ЎҚИТИШ ПИРАМИДАСИ

6-илова

ДИДАКТИК САККИЗБУРЧАК

Ўқиш(ўрганиш)нинг мақсади

ЗАМОНАВИЙ ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУАНИНГ АСОСИЙ КОМПОНЕНТЛАРИ:

1. Давлат таълим стандартлари.
2. Ўқув режаси.
3. Фан бўйича намунавий дастур.
4. Фан бўйича ишчи ўқув дастури.
5. Технологик ҳарита.
6. Дарс ўтиш календар режаси.
7. Маърузалар матни.
8. Амалий машғулотлар тафсилоти ва мазмуни .
9. Асосий таянч тушунчалар ва иборалар.
10. Масала – машқлар ва тестлар.
11. Фан бўйича оралик, жорий, якуний баҳолаш мезонлари.
12. Езма ишларнинг вариантлари.
13. Фан мавзулари бўйича тайёрланган слайдлар, чизмалар ва бошқа намоёиш этилувчи материаллар.
14. Амалий иш ўйинлари.
15. Курс иши мавзулари.
16. Реферат мавзулари.
17. Битирув малакавий иш мавзулари.
18. Езма ва оғзаки назорат саволлари ва бошқалардан иборат.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯНИНГ КЛАССИФИКАЦИЯСИ

- Инсонпарварлик ва демократик педагогик муносабатга асосланган педагогик технология (шахсий муносабатни шакллантириш, яқка ҳолдаги ёндашув, демократик бошқарув, очиқ инсонпарварликка йўналтирилган мазмун).
- Таълим олувчиларни фаоллаштириш ва жадаллаштиришга асосланган педагогик технология. (ўйинли технологиялар, муаммоли ўқитиш, керакли тушунчалар, коммуникатив ўқитиш).
- Ўқитиш жараёнини самарали ташкил этиш ва бошқаларга асосланган педагогик технология. (программали ўқитиш, дифференцияли ўқитиш технологияси, яқка ҳолда ўқитиш, истиқболли ўқитиш гуруҳли ва жамоавий ўқитиш технологияси, ахборотли технология).
- Ўқув материални методик такомиллаштириш ва дидактик реконструкция қилишда педагогик технология. (ақлий ҳаракатни шакллантиришнинг тартибли технологияси, дидактик бирликни мустаҳкамлаш технологияси ва бошқалар).
- Халқ педагогикасига асосланган технология.

- Муқобил технология.
- Умумий политехнология.

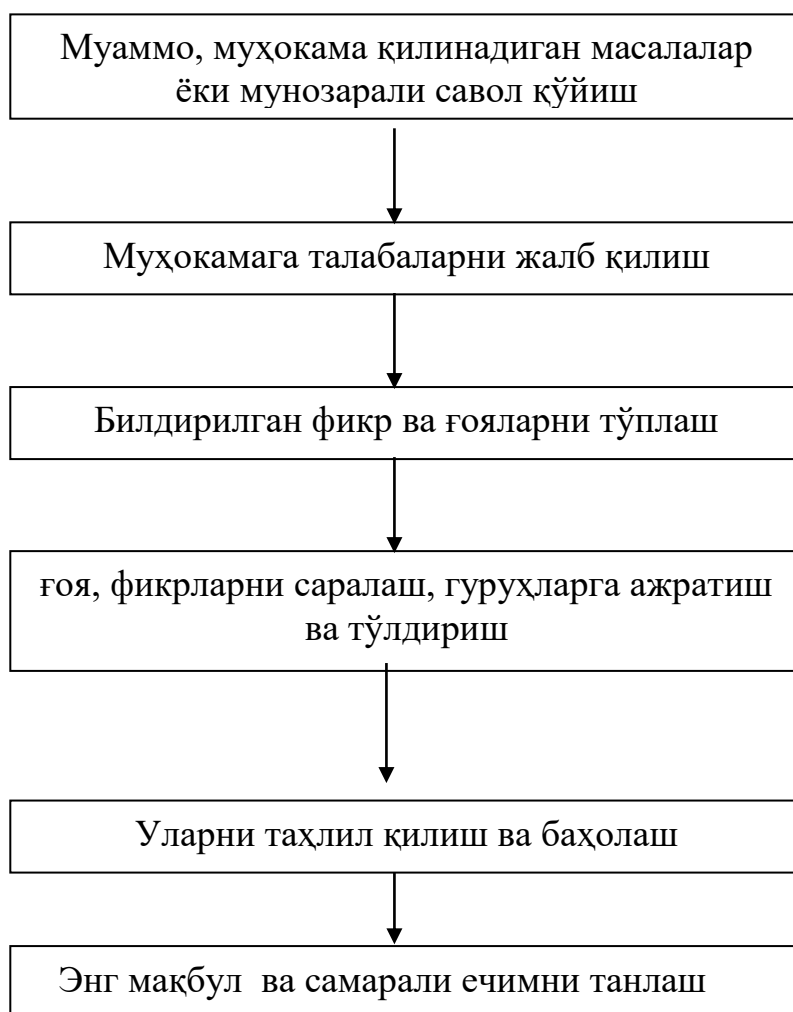
9-илова

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ БИЛАН ХУСУСИЙ МЕТОДИКА ОРАСИДАГИ АЙРИМ ФАРҚЛАР

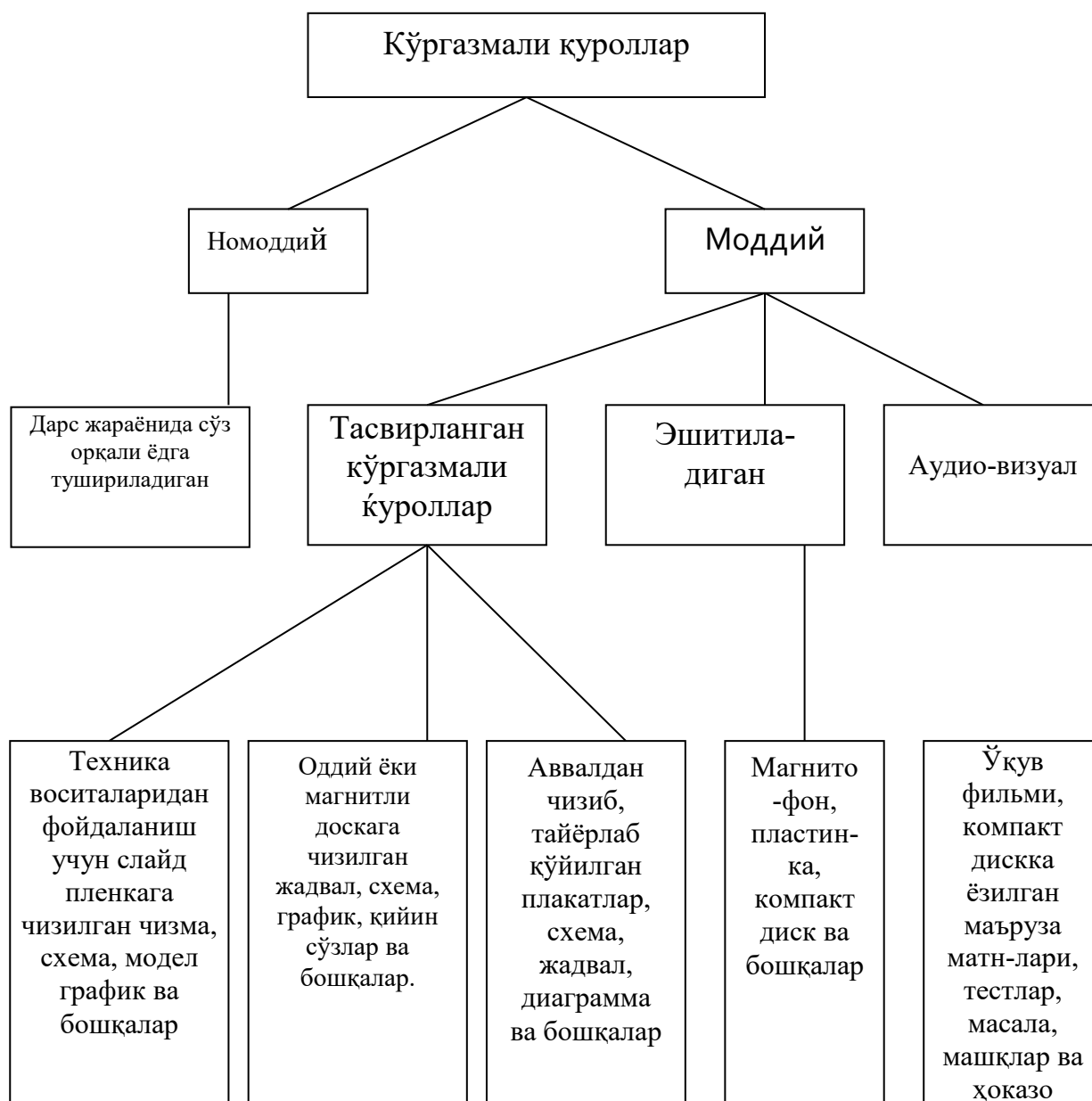
Асосий тушунчалар	Педагогик технология	Методика
Таърифлар	Педагогик технология — инсонга олдиндан белгиланган мақсад бўйича таълим-тарбиявий таъсир ўтказиш фаолиятидан иборат	Методика — маълум ўқув фанини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишлар қонуниятларини тадқиқ қилади
Мақсад	Комил инсонни шакллантириш	Алоҳида ўқув фанларини ўқитиш ҳамда тарбиявий ишларнинг сифатли бўлишини таъминлаш
Қўллаш миқёси	Бутун таълим-тарбия жараёнида	Хусусий фанларини ўқитишда ҳамда тарбиявий ишларда
Воситалар	Барча таълим-тарбиявий воситалар, хусусий методикалар	Алоҳида ўқув фанларини ўқитишда ҳамда тарбиявий ишларда қўлланиладиган воситалар

Педагогик жараён	Таълим ва тарбия технологияси, таълим менежменти ва маркетинги, таълим-тарбия соҳасидаги энг илғор тажрибаларни умумлаштирувчи лойиҳалар асосида ривожланиб боради, етарли тайёргарликка эга мутахассислар томонидан қўлланганда ўзаро ўхшаш натижалар олиниши таъминланади	Таълим-тарбия методикаси асосида ижодкор ўқитувчиларнинг илғор тажрибаларига таяниб ривожланади. Хусусий тажрибалар асосида бойитиб борилади. Бир муаллифнинг илғор педагогик тажрибасини ҳамма педагоглар айнан қўллай олмайдилар. Бунда натижалар ҳар кишида ҳар хил бўлади. Педагогик технологиянинг таркибий қисми ҳисобланади
Натижа кафолати	Олдиндан белгиланган мақсадга эришиш кафолати бор	Олдиндан белгиланган мақсадга ҳар бир ўқитувчи ўз имкониятларига мувофиқ турли даражада эришади. Шу сабабли талаб даражасидаги натижа кафолатланмайди. Асосан ижодкор ўқитувчиларгина яхши натижага эришадилар
Келиб чиқиши	Хусусий методикаларнинг ривожланиши натижасида келиб	Таълим-тарбиянинг турли хусусий масалаларини ҳал қилиш зарурати натижасида келиб чиққан

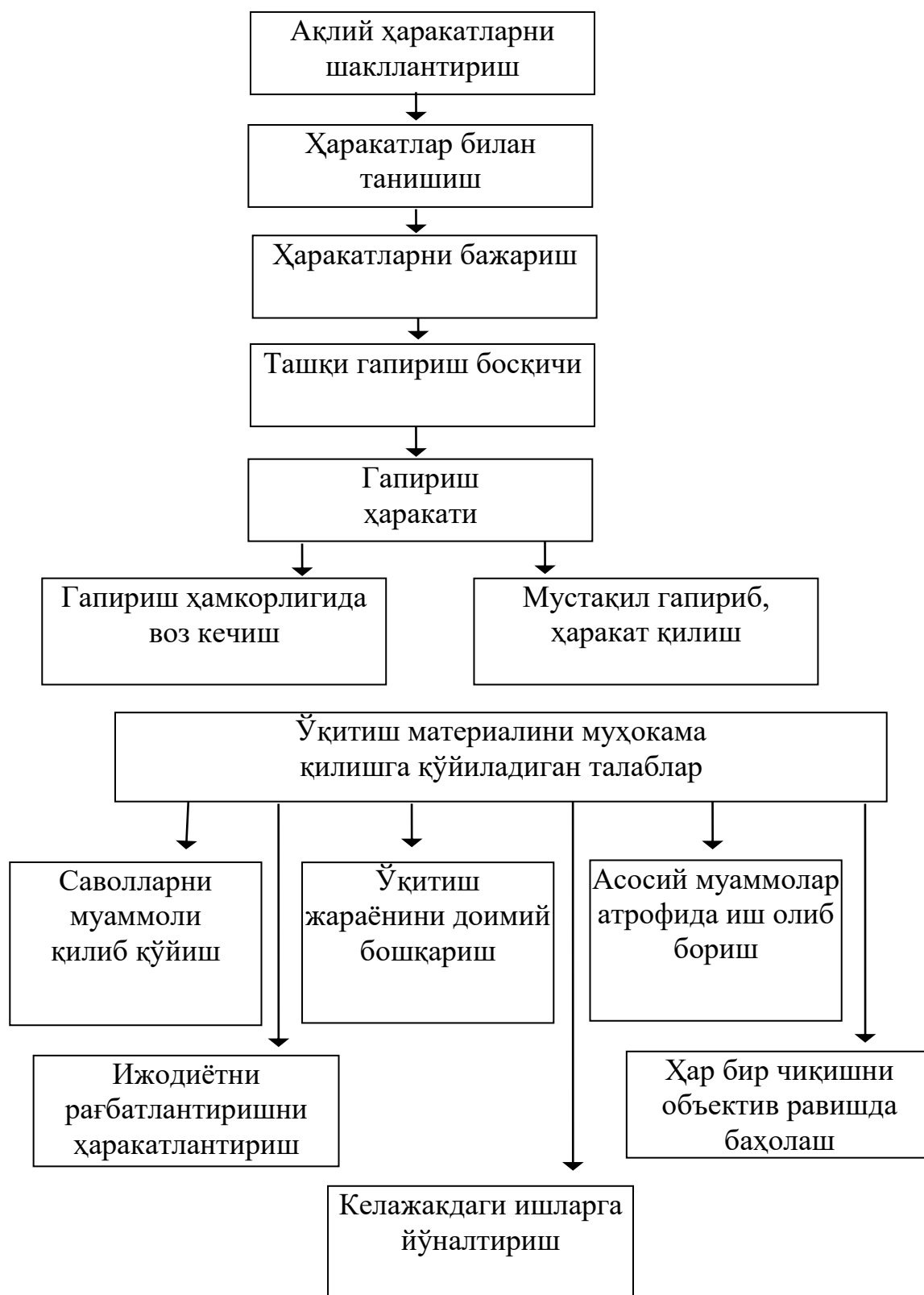
МУАММОЛИ ВАЗИЯТЛАР ВА УЛАРНИНГ ПЕДАГОГИК ЕЧИМЛАРИ

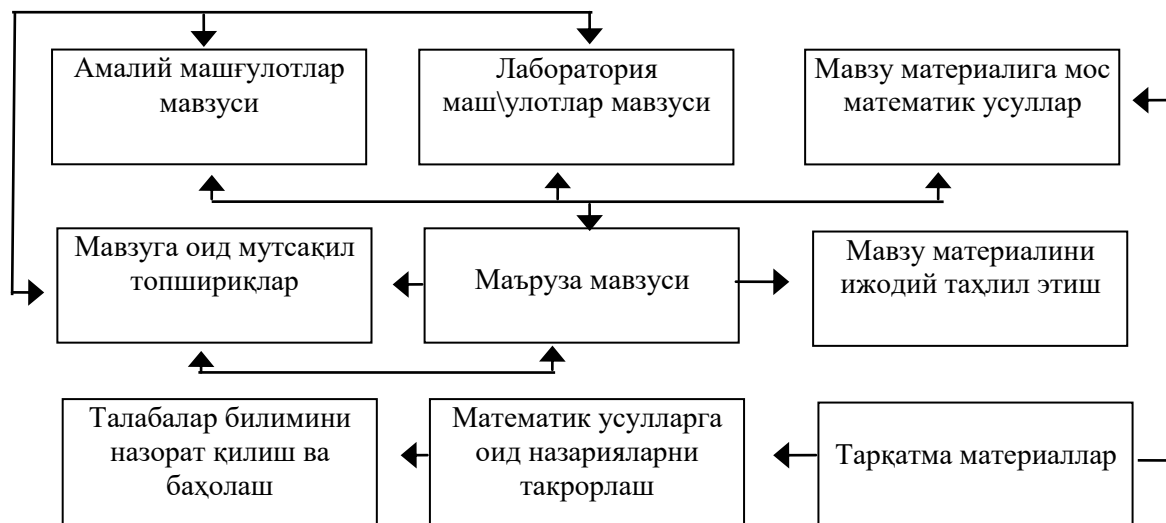
КЎРГАЗМАЛИЛИК МЕТОДИНИНГ АСОСИЙ КОМПОНЕНТЛАРИ

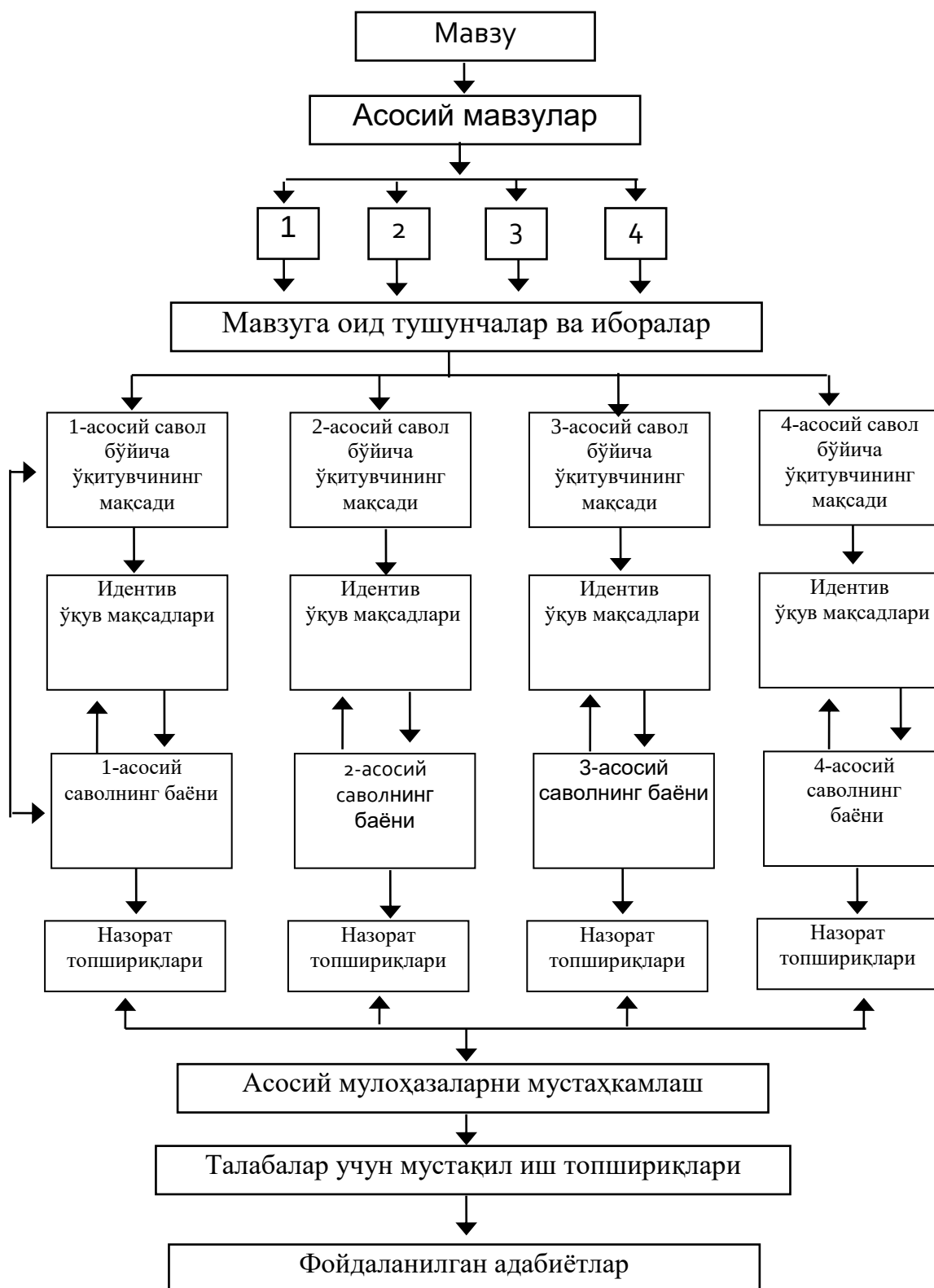
ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИДА БОСҚИЧМА-БОСҚИЧ АҚЛИЙ ҲАРАКАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

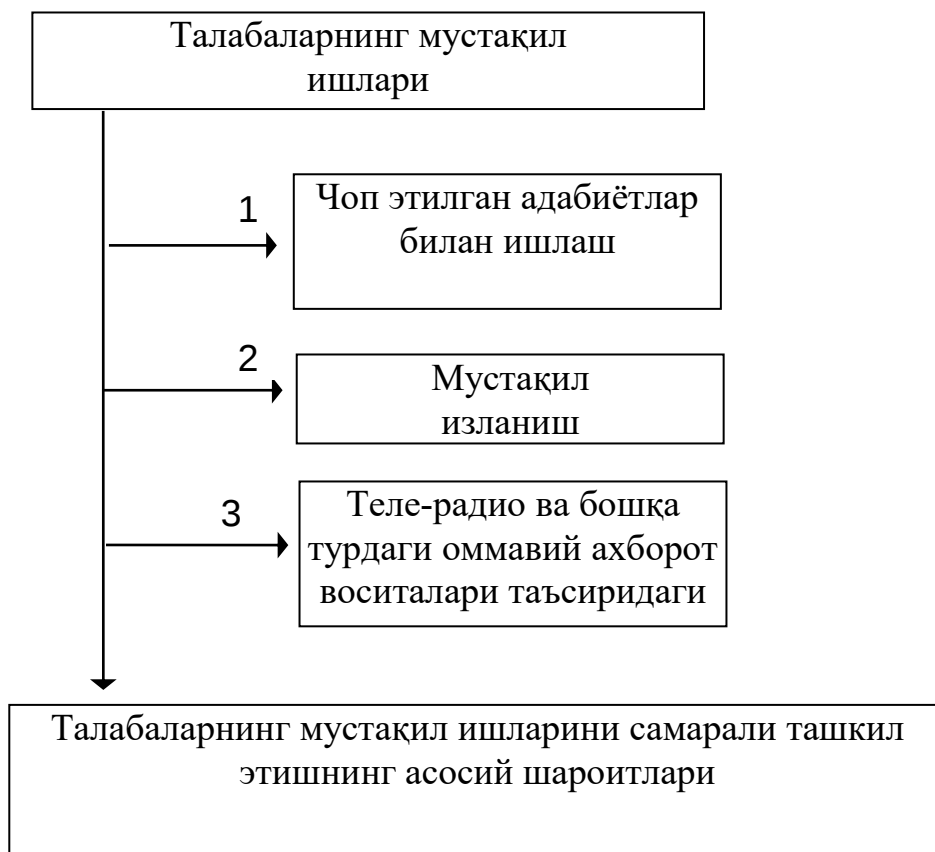
МАВЗУНИ КОМПЛЕКС ЛОЙИХАЛАШТИРИШ МЕТОДИКАСИНИНГ ТАРКИБИЙ КОМПОНЕНТЛАРИ

ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ АСОСИДА МАЪРУЗА МАТНИНИ ТАЙЁРЛАШНИНГ ТАХМИНИЙ ТУЗИЛМАСИ

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ АСОСИДА МУСТАҚИЛ ИШЛАРНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

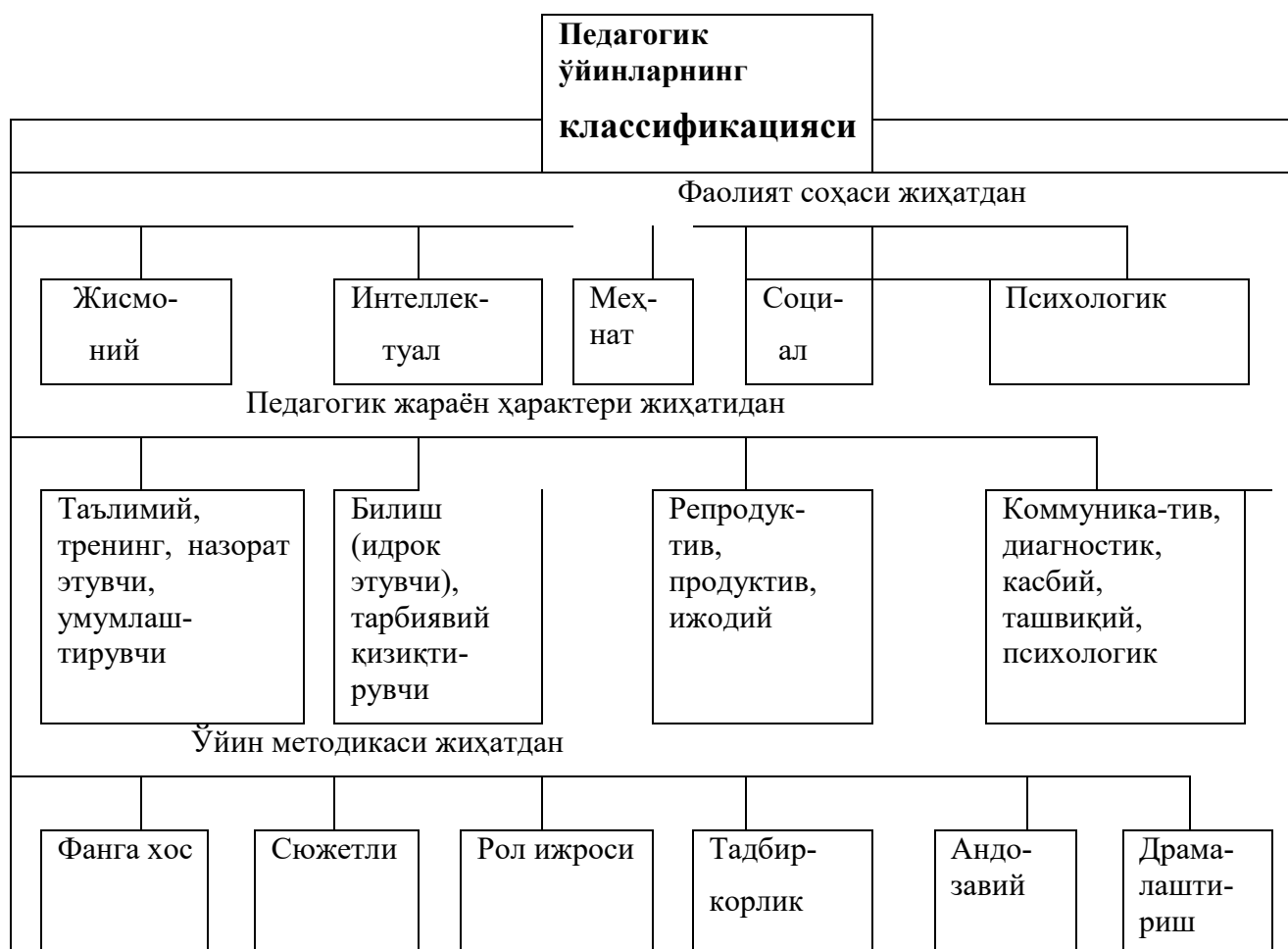
Шунингдек,

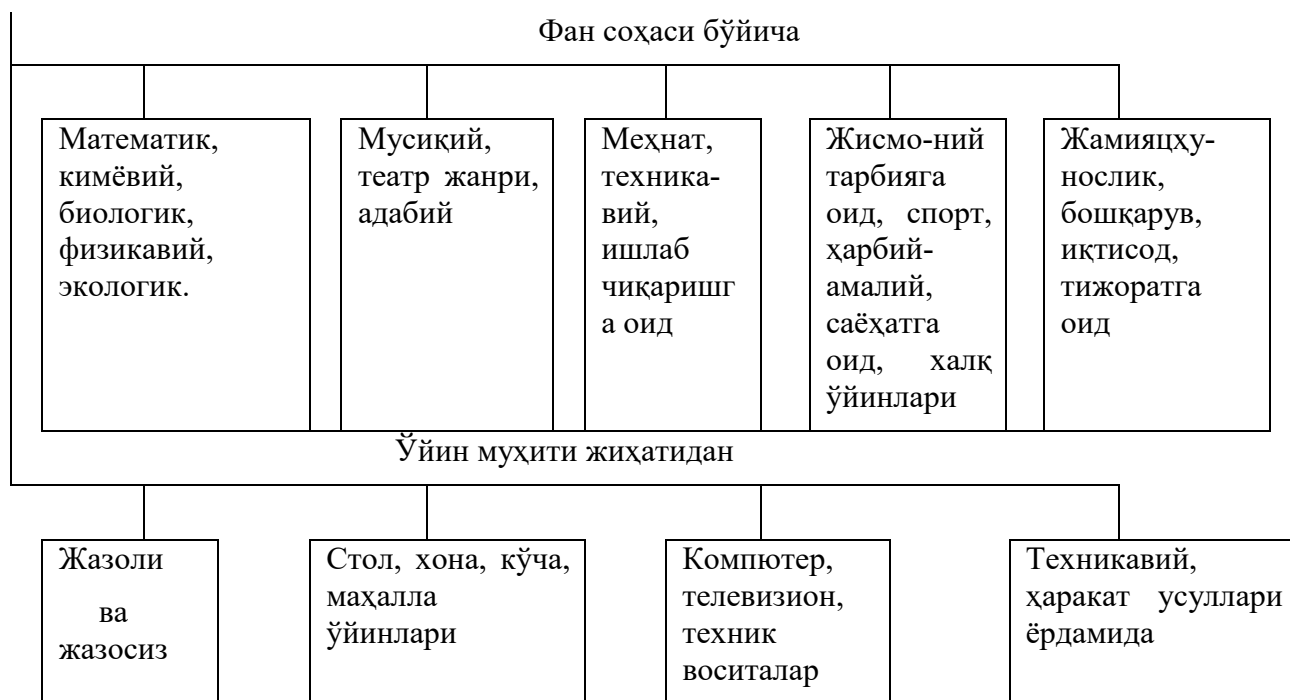
- 1) дарс давомидаги мустақил фикрлаш фаолияти;
- 2) дарсдан ташқари (синфдан ва мактабдан, таълим муассасасидан ташқари) вақтдаги мустақил ишлар;
- 3) оилавий шароитдаги мустақил ишлар;
- 4) АКТ лари билан мулоқот давомидаги мустақил ишлар;
- 5) Ижодий-тадқиқот ишларига яқин ҳаракатлар;
- 6) талабаларда мустақил муаммоларни ечишга ҳаракат уйғотиш;
- 7) индивидуал ва гуруҳий хусусиятларни ҳисобга олиш;
- 8) мустақил ишларни индивидуализациялаштириш;
- 9) ёрдам ва ижодий ёрдамни ташкил қилиш;
- 10) билимларни мустаҳкамлаш ва бошқалар.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ МОНИТОРИНГИ

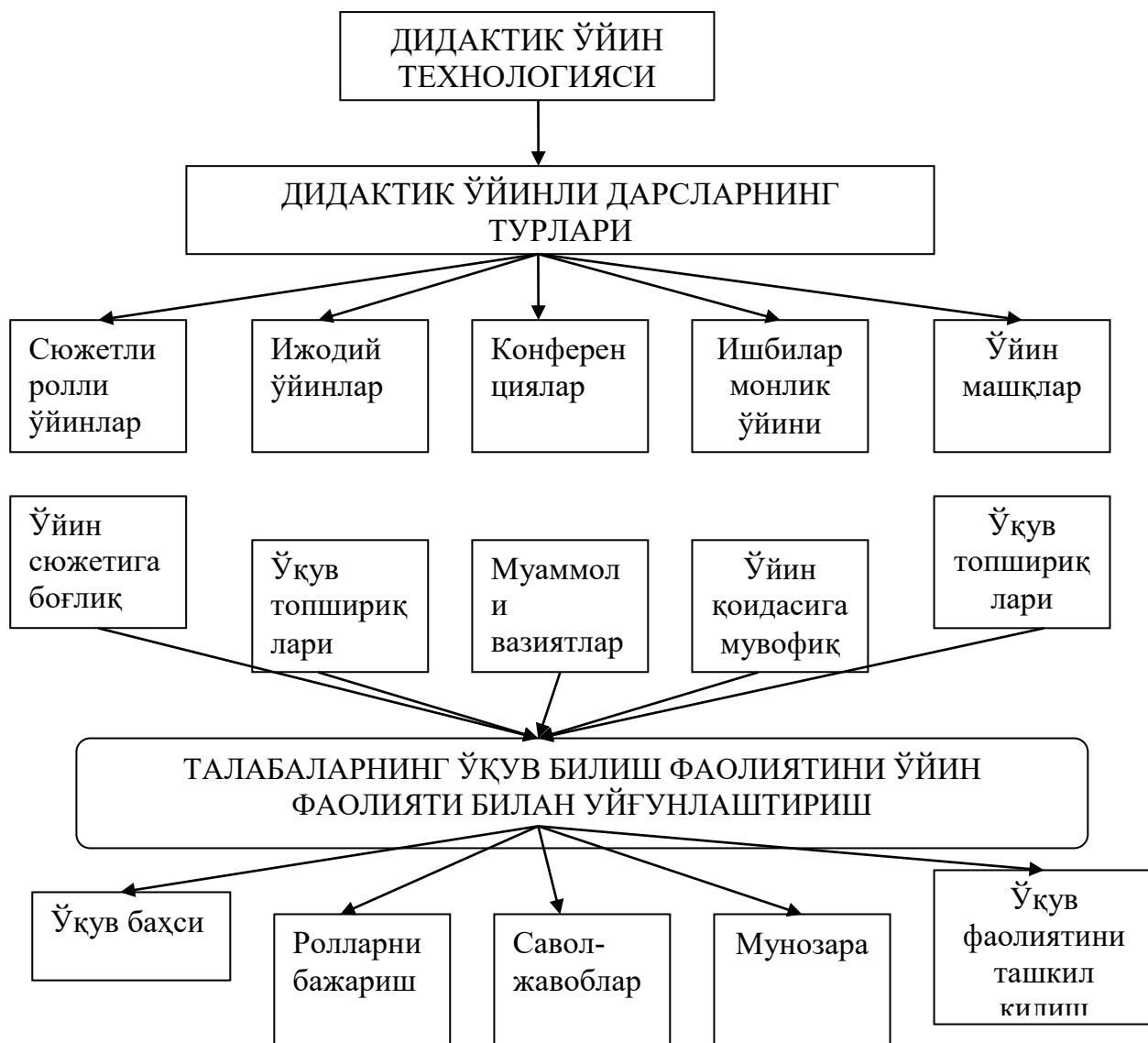
(пировард натижаси)

I босқич	Ўрганиш	Эсда сақлаш
II босқич	Тушуниб етиш	Ўзлаштирганини исбот эта билиш
III босқич	Таҳлил эта билиш	Қиёслаш, хулоса чиқариш, ўзаро боғлаш
IV босқич	Татбиқ эта билиш	Қоида-қонунни англаш ва қўллаш
V босқич	Синтез	Ахборотни ижодий қайта ишлай олиш
VI босқич	Баҳо олиш	Янги билимга ўтиш

ДИДАКТИК ЎЙИНЛИ ДАРСЛАРНИНГ ТУРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ МАҚСАД ҲАМДА ВАЗИФАЛАРИ

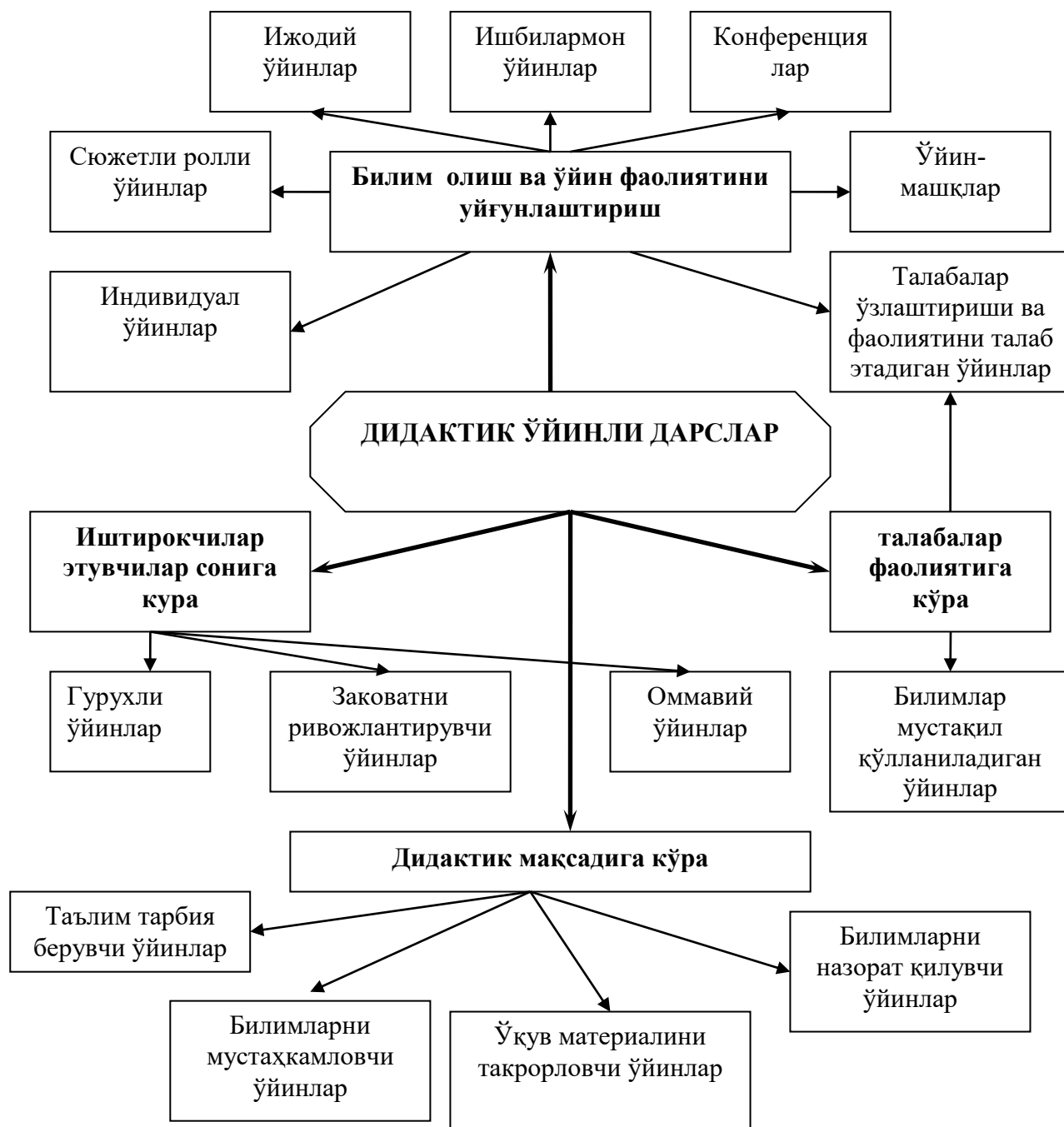

ДИДАКТИК ЎЙИНЛИ ДАРСЛАР ЯКУНИДА БАЖАРИЛАДИГАН
ПЕДАГОГИК ВАЗИФАЛАР

ТЕСКАРИ АЛОҚА, НАТИЖАЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ, ТЕГИШЛИ
ЎЗГАРТИРИШЛАР КИРИТИШ

ОЛИНГАН НАТИЖАГА МУВОФИҚ МУСТАҚИЛ ВА ИЖОДИЙ
ТОПШИРИКЛАРНИ БЕРИШ

ЎЙИНЛИ ДАРСЛАРНИНГ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДАГИ ДИДАКТИК ФУНКЦИЯЛАР

МУНДАРИЖА

1	Кириш	3
2	Педагогик технологиялар ва улардан ижтимоий, иқтисодий фанларни ўқитишда фойдаланиш	10
3	Педагогик технология ҳақида тушунча	10
4	ИНТЕРФАОЛ УСУЛЛАР ВА УЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ, ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШ ЖАРАЁНИДА ҚЎЛЛАНИЛИШИ	19
5	Ақлий ҳужум	19
6	Гуруҳларда баҳс, мунозарани ўтказиш усули	24
7	Кичик гуруҳларда ишлаш методи	27
8	Ролли ва иш ўйинлари методлари	35
9	ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ВА УЛАРДАН ИЖТИМОЙ, ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИШ	
10	Тармоқлар кластери	40
11	«Чархпалак» технологияси	41
12	«Бумеранг» технологияси	45
13	«3 x 4» технологияси	49
14	«Резюме» технологияси	52
15	«Тушунчалар таҳлили» таълим технологияси	57
16	«Зинама - зина» технологияси	60
17	«Муаммо» технологияси	63
18	«Лабиринт» технологияси	65
19	«Блиц-сўров» усули	68
20	ФСМУ технологияси	70
21	«БЛИЦ-ЎЙИН» технологияси	72
22	«Зиг-заг» технологияси	76
23	Инсерт технологияси	78
24	«Венн» диаграммаси технологияси	80
25	Б/Б/Б технологияси	81
26	Пинборд технологияси	83
27	«Скарабей» технологияси	83
28	Ижтимоий-иқтисодий фанларни ўқитишнинг таълим технологияларидан намуналар	88
29	Фаол ўрганиш жараёнида таълим оловчиларнинг руҳий ва жисмоний фаоллигини оширувчи махсус машқлар (энержайзерлар) ва улардан фойдаланиш	110
30	Замонавий педагогик технология» фанидантест саволлари	113
31	Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	133
32	Иловалар	136

Samarqand iqtisodiyot
va servis instituti
Institut bosmaxonasi,
Shoxrux ko‘chasi, 60

Buyurtma № 5
Hajmi 10 b.t.
Adadi 150 nusxa

